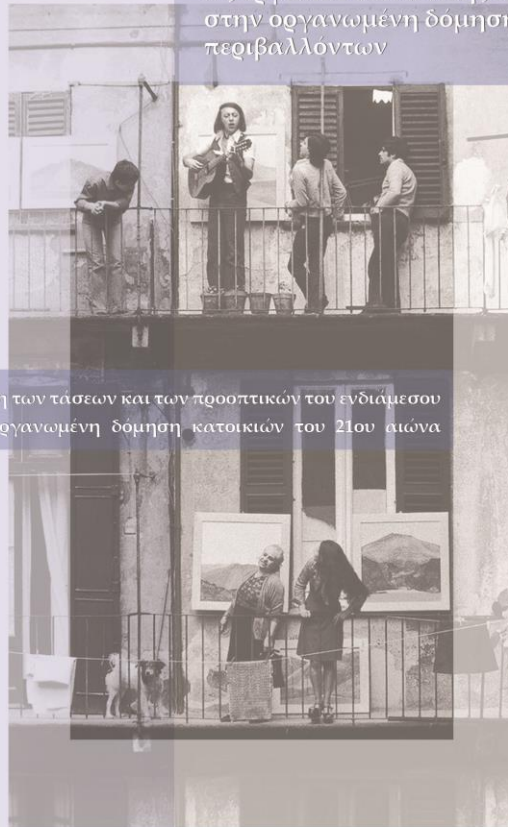

Πολυτεχνείο Κρήτης | Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών
Ακαδημαϊκό έτος 2025-2026 | Ερευνητική εργασία

Ο «ενδιάμεσος χώρος»
ως εργαλείο κοινωνικής αλληλεπίδρασης
στην οργανωμένη δόμηση οικιστικών
περιβαλλόντων

Μια διερεύνηση των τάσεων και των προοπτικών του ενδιάμεσου
χώρου στην οργανωμένη δόμηση κατοικιών του 21ου αιώνα

Κόκουβα Αθηνά
Επιβλέπουσα | Διμέλλη Δέσποινα

Στον παππού μου και στον νονό μου.

Θερμές ευχαριστίες στην καθηγήτρια μου, Διμέλλη Δέσποινα, για την συνεχής καθοδήγηση της κατά την διάρκεια τόσο της εργασίας μου όσο και των σπουδών μου, στην οικογένεια μου για την συνεχής στήριξη όλα αυτά τα χρόνια , τους φίλους που βρίσκονταν δίπλα μου, την γιαγιά μου, την αδερφή μου και την Λούνα.

ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
ΑΚΑΔΗΜΑΙΚΟ ΕΤΟΣ 2025 - 2026

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Ο «ενδιάμεσος χώρος» ως εργαλείο κοινωνικής αλληλεπίδρασης
στην οργανωμένη δόμηση οικιστικών περιβαλλόντων**

Μια διερεύνηση των τάσεων και των προοπτικών του ενδιάμεσου χώρου στην
οργανωμένη δόμηση κατοικιών του 21^{ου} αιώνα

Κόκουβα Αθηνά

Επιβλέπουσα καθηγήτρια : Διμέλλη Δέσποινα

Χανιά | Σεπτέμβριος 2025

Περίληψη

Η παρούσα ερευνητική εργασία εξετάζει τον «ενδιάμεσο χώρο» σε περιβάλλοντα οργανωμένης δόμησης κατοικιών, που αποτελούν πρότυπο αστικής διαβίωσης ικανό να αναδιαμορφώσει τον σύγχρονο τρόπο κατοίκησης. Αρχικά, μέσω της ιστορικής εξέλιξης της οργανωμένης δόμησης κατοικιών αλλά και της αποσαφήνισης των όρων ιδιωτικό - ενδιάμεσο - δημόσιο, διερευνώνται οι σχέσεις μεταξύ τους και η δυναμική που διαθέτουν στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής. Στην συνέχεια, μέσα από τη μελέτη ευρωπαϊκών παραδειγμάτων, ιδιαίτερα χρήσιμα για την επίλυση αναγκών των σύγχρονων πόλεων, εξετάζεται η **ποιότητα του ενδιάμεσου χώρου ανάλογα την κλίμακα σχεδιασμού, αλλά και τον τύπο κατοίκησης κάθε μελέτης περίπτωσης** (κοινωνική, συλλογική κτλ). Επίσης, μελετάται ο ρόλος του ενδιάμεσου χώρου στη **σύνδεση της κοινότητας με την ευρύτερη γειτονιά καθώς και οι χωρικές πρακτικές που ενισχύουν την κοινωνική αλληλεπίδραση στους χώρους αυτούς**. Τέλος, δίνεται έμφαση στον τρόπο με τον οποίο ο ενδιάμεσος χώρος στα πλαίσια της οργανωμένης δόμησης κατοικιών, μπορεί να τονώσει την κοινωνική αλληλεπίδραση, ανάλογα με την **προσπελασιμότητα και την άμεση οπτική επαφή που προσφέρεται με τον δημόσιο χώρο**.

Λέξεις κλειδιά

ενδιάμεσος χώρος, χωρικές σχέσεις, διαβάθμιση ιδιωτικού – δημόσιου χώρου, οργανωμένη δόμηση, κοινωνική αλληλεπίδραση, προσπελασιμότητα, οπτική επαφή, αστική διαβίωση, κοινωνική συνοχή, πολυκατοίκηση

Abstract

This research examines the 'in-between space' in organized housing environments, which is a model of urban living capable of reshaping the contemporary way of living. Initially, through the historical evolution of organized housing construction and the clarification of the terms private - intermediate - public, the relationships between them and the dynamics they have in enhancing social cohesion are investigated. Then, the quality of the intermediate space is examined, through the study of European examples, particularly useful for solving the needs of contemporary cities, depending on the scale of planning and the type of occupation of each case study (social, collective, etc.). Also, the role of the intermediate space in linking the community with the wider region is also studied, as are the spatial practices that enhance social interaction in these spaces. Finally, emphasis is placed on how the intermediate space in the context of organized housing construction can stimulate social interaction, depending on the accessibility and direct visual contact offered by the public space.

Key words

intermediate space, spatial relations, gradation of private–public space, organized residential development, social interaction, accessibility, visual contact, urban living, social cohesion, collective housing

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	11	3. Ανάλυση σύγχρονων παραδειγμάτων οργανωμένης δόμησης κατοικιών	41
Μέθοδος έρευνας	13	3.1 Κριτήρια επιλογής μελετών περίπτωσης με βάση τον «τύπο του ενδιάμεσου χώρου»	42
1. Η αρχική «ανάγκη» για οργανωμένη δόμηση κατοικίας και η ύστερη κοινωνική προσέγγιση της	15	3.2 Κλίμακα οικοδομικού τετραγώνου: ο ενδιάμεσος χώρος ως δημόσιο πεδίο αλληλεπίδρασης - αστικό «φόρουμ» / KAP – Kapellenhof, Austria	46
1.1 Η επιλογή της οργανωμένης δόμησης κατοικιών και τα χαρακτηριστικά της	16	3.3 Κλίμακα γειτονιάς: ο ενδιάμεσος χώρος ως κοινωνική ραχοκοκαλιά αλληλεπίδρασης / Donnybrook Quarter, London	60
1.2 Η απαρχή της οργανωμένης δόμησης κατοικίας κατά τον 19 ^ο αιώνα	18	3.4 Κλίμακα συγκροτήματος: ο ενδιάμεσος χώρος ως ενδο-οικιστική μετάβαση / Paris XII Apartments, France	74
1.3 Ουτοπικά μοντέλα επίλυσης της στεγαστικής ανάγκης			
1.3.1 Ο Fourier και η συμβολή του στην οργανωμένη δόμηση κατοικιών	20		
1.3.2 Η κατασκευή του Φαμιλιστέριου του Godin	22		
1.4 Χωρικές απαντήσεις σε περίοδο κρίσης στην κατοίκηση - τα συνέδρια των CIAM και η επιρροή του Le Corbusier	24	4. Συμπεράσματα	91
1.5 Η μεταμοντέρνα προσέγγιση της οργανωμένης δόμησης κατοικιών	28	4.1 Κύρια ευρήματα της έρευνας	92
2. Περιοχές μετάβασης – «ο ενδιάμεσος χώρος» : Διαβαθμίσεις και αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στο δημόσιο και στο ιδιωτικό χώρο	31	5. Βιβλιογραφία, ηλεκτρονικές πηγές και πηγές εικόνων	109
2.1 Οι έννοιες «δημόσιο-ιδιωτικό» και η «ανθρώπινη» ανάγκη διαβαθμίσεων	32		
2.2 Ο «ενδιάμεσος χώρος» ως τόπος μετάβασης και τα χαρακτηριστικά του	34		
2.3 Σχέσεις συνύπαρξης ιδιωτικού - δημοσίου σε οικιστικά περιβάλλοντα	36		

Εισαγωγή

Ο «ενδιάμεσος χώρος» σε οργανωμένα οικιστικά περιβάλλοντα, αποτελεί θεμελιώδη χώρο για την σύγχρονη κοινωνία, καθώς επιτρέπει την αλληλεπίδραση μεταξύ των κατοίκων, στοιχείο καθοριστικό για την κοινωνική ευημερία. Πρόκειται για έναν μεταβατικό χώρο ανάμεσα στον ιδιωτικό χώρο της κατοικίας και το δημόσιο χώρο της πλατείας ή του δρόμου, όπου οι άνθρωποι έχουν την δυνατότητα να ανταλλάζουν απόψεις, να εκφραστούν ομαδικά αλλά και να δημιουργήσουν συλλογικά. Η παρούσα έρευνα επιδιώκει να διερευνήσει τον ρόλο αυτού του χώρου, μέσω της θεωρητικής αλλά και της πρακτικής ανάλυσης του, σε οργανωμένα περιβάλλοντα κατοικίας, καθώς παρουσιάζονται σύγχρονοι τρόποι ενσωμάτωσης του «ενδιάμεσου χώρου», αναδεικνύοντας την σπουδαιότητα του για την επίτευξη κοινωνικής συνοχής.

Στόχος της ερευνητικής εργασίας είναι, να εξετάσει την συμβολή του «ενδιάμεσου χώρου» στην εξέλιξη και την ποιότητα τόσο της ζωής στην κατοικία όσο και της συμβολής του στην κοινωνική ζωή της γειτονιάς. Ανάλογα την κλίμακα του σχεδιασμού, τον τύπο της κατοικίας (κοινωνική, ιδιωτική κτλ.), την σύνδεση που παρέχει αυτός ο χώρος με την ευρύτερη γειτονιά, την δυνατότητα κοινωνικής αλληλεπίδρασης, την προσπελασιμότητα και την άμεση οπτική επαφή που προσφέρει με τον δημόσιο χώρο, εξετάζονται οι συνθήκες που ευνοούν τη δημιουργία ουσιαστικών κοινωνικών δεσμών και ενισχύουν τη συλλογική εμπειρία της κατοίκησης, προσδίδοντας το αίσθημα της γειτονιάς.

Έχοντας ως σημείο εκκίνησης, την «ανάγκη» για οργανωμένη δόμηση κατοικίας που προήλθε έπειτα από μία εποχή μεγάλων πολιτικών, πολιτιστικών, κοινωνικών, οικονομικών ακόμα και δημογραφικών αλλαγών στην Ευρώπη, προσδιορίζεται η έννοια του «ενδιάμεσου χώρου» στην αρχιτεκτονική, όπως αυτή παρουσιάστηκε στις θεωρίες του Team 10 στα μέσα του 20ου αιώνα. Δίνεται έμφαση στις θεωρίες και τα έργα του Aldo Van Eyck, Herman Hertzberger καθώς και του αρχιτέκτονα J. Gehl, οι οποίοι μελετούν τον «ενδιάμεσο χώρο» ως μέσο κοινωνικής αλληλεπίδρασης μεταξύ των κατοίκων. Τέλος, μέσω της ανάλυσης εφαρμοσμένων σύγχρονων παραδειγμάτων οργανωμένης δόμησης κατοικιών, όπου διαφοροποιείται ο «τύπος του ενδιάμεσου χώρου», με βάση κριτήρια που θα αναλυθούν στην συνέχεια, επιχειρείται η κατανόηση του τρόπου με τον οποίο ο ενδιάμεσος χώρος συμβάλλει στην αναβάθμιση της ποιότητας ζωής στον τομέα της κατοικίας.

Μέθοδος έρευνας

Η μέθοδος συλλογής του υλικού που χρησιμοποιήθηκε για την διεξαγωγή της ερευνητικής εργασίας, βασίζεται σε βιβλιογραφική και διαδικτυακή έρευνα. Η μελέτη του θέματος πραγματοποιήθηκε από μελέτη βιβλίων , άρθρων, ιστοσελίδων, επιστημονικών εργασιών καθώς και από τις επίσημες ψηφιακές ιστοσελίδες των αρχιτεκτονικών γραφείων, στα οποία αντιστοιχούν οι μελέτες περίπτωσης.

Η ερευνητική προσέγγιση βασίζεται στην ανάλυση και τον τεκμηριωμένο σχολιασμό, μέσω των πηγών κάθε είδους, γεγονός που οδηγεί στην εξαγωγή συμπερασμάτων με τη χρήση της αναλυτικής και της συγκριτικής μεθόδου.

Κεφάλαιο 1

Η αρχική «ανάγκη» για οργανωμένη δόμηση κατοικίας και
η ύστερη κοινωνική προσέγγιση της

1.1 Η επιλογή της οργανωμένης δόμησης κατοικιών και τα χαρακτηριστικά της

Η οργανωμένη δόμηση κατοικιών, αποτελεί μία συχνή και προσιτή τεχνική αποκατάστασης της θεμελιώδους ανάγκης και του δικαιώματος των ανθρώπων, στην στέγαση. Ο χαρακτήρας της οργανωμένης δόμησης κατοικιών ποικίλει, ανάλογα με την λειτουργία και την στόχευση της κάθε κοινότητας που δημιουργείτε. Με πρώτη περίπτωση την **συλλογική κατοικία** [αγγλ. collective housing], ο Δ. Φιλιππίδης την ορίζει ως εξής: «συνύπαρξη πολλών μονάδων κατοικίας σε ενιαίο κτιριακό όγκο, ώστε να μειωθεί το κόστος κατασκευής και να τονωθεί η συλλογικότητα των κατοίκων» (Φιλιππίδης, Συλλογική κατοικία, 2013). Ο παραπάνω ορισμός αφορά τη δομή, το κτίσμα που θα στεγάσει έναν προτεινόμενο τρόπο ζωής. Η «ενίσχυση της συλλογικότητας» που επιδιώκεται μπορεί να αποτυπώνεται με αρχιτεκτονικούς-σχεδιαστικούς όρους, όμως αυτό δεν εγγυάται απαραίτητα έναν πιο συλλογικό τρόπο διαβίωσης. Η συλλογική κατοικία ωστόσο διαφέρει από τη μαζική κατοικία. Το μοντέλο της μαζικής κατοικίας επικράτησε παγκοσμίως σε περιόδους έντονης αστικοποίησης. Σύμφωνα με τον Δ. Φιλιππίδη, **μαζική κατοικία** [αγγλ. mass housing] είναι η: «κατοικία που απευθύνεται στις μεγάλες κοινωνικές μάζες με βάση επιχειρηματικά κριτήρια, ακολουθώντας τους νόμους της αγοράς, ως το μεγαλύτερο ποσοτικό μέρος της μαζικής αρχιτεκτονικής» (Φιλιππίδης, Μαζική κατοικία, 2013). Στην συνέχεια, η **κοινωνική κατοικία** [αγγλ. social housing], είναι όπως αναφέρει η Κ. Κανκούλα: «κατοικία που κατασκευάζεται για να δοθεί σε ειδικά πληθυσμιακά στρώματα με ευνοϊκές συνθήκες ενοίκιασης ή αγοράς» (Κανκούλα, 2013). Ενώ, με ιδιωτική πρωτοβουλία εμφανίστηκε για πρώτη φορά στην Δανία την δεκαετία του 1960 από πολίτες, οι οποίοι δεν ήταν ικανοποιημένοι με τις συνθήκες στέγασης που επικρατούσαν στην χώρα τους τότε.

Έχει αποδειχθεί στην διάρκεια των χρόνων, ότι ένα από τα κύρια οφέλη της οργανωμένης δόμησης κατοικίας, οποιασδήποτε μορφής και αν είναι, είναι τα κοινωνικά και οικονομικά πλεονεκτήματα που προκύπτουν από την κοινή χρήση των εγκαταστάσεων και των πόρων του κτηρίου από τους ενοίκους του. Τέτοια παραδείγματα αποτελούν η φροντίδα των παιδιών, η κοινωνική αλληλεπίδραση μεταξύ γειτόνων, οι μετακινήσεις των ηλικιωμένων, ο καθαρισμός του κτηρίου ακόμα και η φροντίδα των κατοικίδιων (εικ. 1).

Συνοψίζοντας, είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε ότι η κατοικία αποτελεί θεμελιώδη ανθρώπινη ανάγκη. Παρ' όλα αυτά, η πλειοψηφία του στεγαστικού αποθέματος σε αρκετές χώρες της Ευρώπης, τείνει να εξαρτάται κυρίως από τις δυνάμεις της ελεύθερης αγοράς. Ωστόσο, με βάση την κρίση που παρατηρείται στην σημερινή εποχή στο τομέα της κατοικίας, ένα εναλλακτικό και πιο κοινωνικά βιώσιμο μοντέλο, θα μπορούσε να ενισχυθεί από το κράτος. Μια τέτοια πολιτική θα μπορούσε να λειτουργήσει ως κίνητρο για την επιστροφή των κατοίκων στο κέντρο της πόλης, όπου θα διασφαλίζεται η κοινωνική και οικονομική υποστήριξη σε επίπεδο γειτονιάς. Η καθιέρωση ενός σταθερού και ισχυρού συστήματος στέγασης, σε συνδυασμό με ένα καλά σχεδιασμένο δίκτυο δημόσιων χώρων, θα

μπορούσε να συμβάλει ουσιαστικά στην αναζωογόνηση και επανενεργοποίηση των αστικών κέντρων. (Παππάς, 2022)

εικόνα 1: κολλάζ πρόσωσης πολυκατοίκησης

1.2 Η απαρχή της οργανωμένης δόμησης κατά τον 19^ο αιώνα

Ο 19^{ος} αιώνας είναι για την Ευρώπη η εποχή των αλλαγών, καθώς παίζει ακόμα πολιτικά τον ρόλο του πρωταγωνιστή στην παγκόσμια σκηνή. Αναφερόμαστε σε μία εποχή μεγάλων πολιτικών, πολιτιστικών, κοινωνικών, οικονομικών ακόμα και δημογραφικών αλλαγών στην Ευρώπη. Η δημογραφική έκρηξη, άμεση συνάρτηση της Βιομηχανικής επανάστασης, αποτελεί γύρω στο 1800 ένα γεγονός του οποίου οι επιπτώσεις είναι άμεσες στην αρχιτεκτονική και τις πόλεις. Οι πόλεις μεγαλώνουν με πρωτόγνωρη ταχύτητα καθώς και ο πληθυσμός των χωρών γενικότερα.

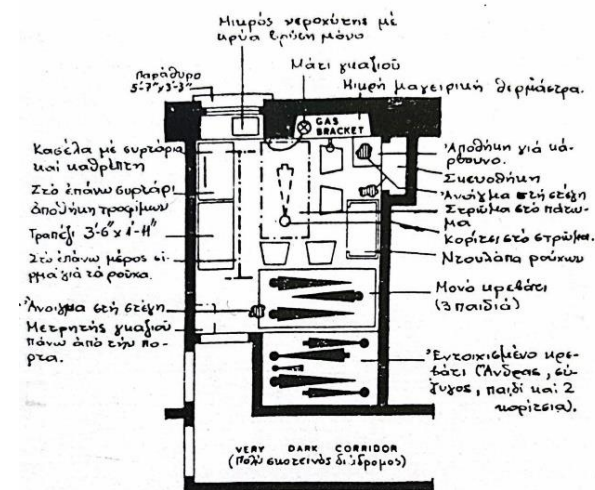
Μέχρι τον 19^ο αιώνα τα κύρια «θέματα» της αρχιτεκτονικής είναι οι εκκλησίες, τα παλάτια, οι πύργοι, τα δημαρχεία, τα αστικά σπίτια και οι βίλες. Η νέα οργάνωση της ζωής και της οικονομίας δημιουργούν νέους τύπους κτηρίων και νέα θέματα, άγνωστα ή λιγότερο σημαντικά μέχρι τότε: εργοστάσια και βιομηχανικές εγκαταστάσεις, διοικητικά κτήρια, οδικές αρτηρίες και σιδηροδρομικοί σταθμοί, νοσοκομεία, σχολεία κτλ. Οι επιπτώσεις είναι άμεσες στην πολεοδομική δομή και κλίμακα με την δημιουργία αδιέξοδων και εκρηκτικών καταστάσεων διαβίωσης μέσα στις πόλεις.

Φυσική συνέπεια είναι να αρχίσουν προσπάθειες για την δημιουργία βιομηχανικών ζωνών, ζωνών κατοικίας και γενικά να βρεθεί μια ισορροπημένη σχέση ανάμεσα στην οικοδομική μάζα, τους ελεύθερους χώρους, το πράσινο και τις ζώνες κυκλοφορίας. Το πρόβλημα της κατοικίας, γίνεται σιγά-σιγά θέμα βασικό για την αρχιτεκτονική, ιδιαίτερα ως μαζική κατοικία για την στέγαση του εργατικού δυναμικού. Οι κερδοσκόποι εκμεταλλεύονται κάθε δυνατότητα για εύκολο πλουτισμό οικοδομώντας κτίρια μαζικής διαβίωσης τα οποία κατασκευάζονται κατά προτίμηση κοντά στους χώρους εργασίας. Τα σπίτια και τα εργοστάσια βρίσκονται συχνά σε επαφή ή εναλλάσσονται χωρίς καμιά τάξη, και η γειτνίαση αυτή αποδεικνύεται ενοχλητική και για τους δύο (Λάββα, 2002).

Έτσι, οι νέες ανάγκες των πλέον κατοικημένων περιοχών άρχισαν να εκδηλώνονται σε μεγάλη κλίμακα ενώ δεν υπήρχε κανένα κατάλληλο μέσο ελέγχου. Οι οικογένειες που μετακινούνταν στα βιομηχανικά κέντρα εγκαταλείποντας την ύπαιθρο, ήταν δυνατό να εγκατασταθούν είτε σε χώρους που ήταν ακόμα διαθέσιμοι σε παλιές συνοικίες είτε σε νέες κατασκευές που χτίζονταν επιούτης στην περιφέρεια και οι οποίες πολλαπλασιάζονταν με ταχύ ρυθμό, σχηματίζοντας νέες πολύ μεγάλες συνοικίες γύρω από τον αρχικό πυρήνα. Η κατασκευή των κατοικιών και ο μετασχηματισμός των παλιών, αφήνεται στα χέρια ιδιωτών κερδοσκόπων.

Οι συνθήκες των νέων συνοικιών είχαν πραγματικά χαμηλό ποιοτικό επίπεδο (εικ. 2). Στα νέα σπίτια, τα δωμάτια ήταν πολύ μικρά, και οι εγκαταστάσεις υγιεινής έλειπαν ή ήταν το ίδιο πρωτόγονες όπως στο ύπαιθρο. Όσο υπήρχε ελεύθερος χώρος γύρω από κάθε σπίτι, τα απορρίμματα κάθε είδους μπορούσαν να απομακρύνονται εύκολα ενώ οι ποικίλες υπαίθριες δραστηριότητες, όπως η εκτροφή ζώων, μετακίνηση πεζών ή αμαξών, μπορούσαν να συμβαίνουν χωρίς η μία να ενοχλεί την άλλη. Όμως η χωρίς προηγούμενο πυκνότητα και επέκταση των εργατικών συνοικιών, έκαναν σχεδόν αδύνατη την απομάκρυνση των αποβλήτων (Benevolo, 1972).

Η δυσμενής συνθήκη που είχε δημιουργηθεί, είχε ως αποτέλεσμα να υπάρξουν έντονες αντιδράσεις από φιλόδημους αλλά και εργοστασιάρχες καθώς παρατηρούσαν το πρόβλημα στέγασης να διογκώνεται. Εκείνη την περίοδο, έκαναν την εμφάνισή τους οι πρώτοι ουτοπιστές (Robert Owen, Ch. Fourier, Jean-Baptiste André Godin) οι οποίοι παρουσίασαν νέες προτάσεις και λύσεις, με αποτέλεσμα για πρώτη φορά να γίνεται αναφορά σε ένα μοντέλο οργανωμένης δόμησης για την κατοικία.

Εικόνα 2: Εργατική κατοικία στην Γλασκώβη. Αποτυπώθηκε το 1948

1.3 Ουτοπικά μοντέλα επίλυσης της στεγαστικής ανάγκης

1.3.1 Ο Fourier και η συμβολή του στην οργανωμένη δόμηση κατοικιών

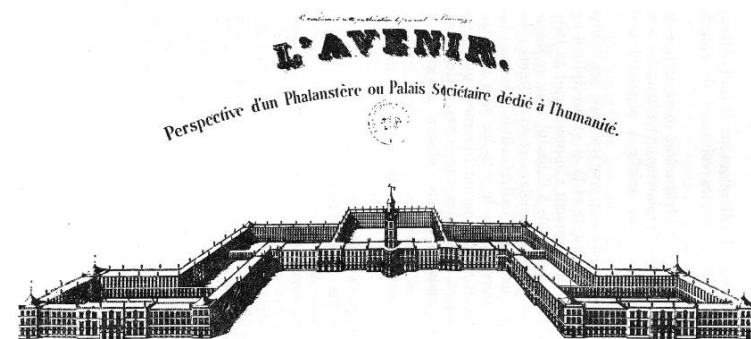
Ένας από τους πρωτοπόρους ουτοπικούς κοινωνικούς θεωρητικούς είναι ο Charles Fourier (1772-1837) ο οποίος εκθέτει για πρώτη φορά την ιδέα του το 1808. Σύμφωνα με την θεωρία του υποστηρίζει ότι είναι ανήθικο και παράλογο μία κοινωνία να στηρίζεται επάνω στα ατομικά ή και ταξικά συμφέροντα και σαν εναλλακτική λύση, προτείνει μέσω μίας συλλογικής προσπάθειας να επιτευχθεί η παγκόσμια αρμονία. Ο Fourier, διαχωρίζει τις βασικές πολεοδομικές ζώνες και χρήσεις που θα πρέπει να υφίστανται έτσι ώστε να υπάρχει βιωσιμότητα στο επίπεδο μίας πόλης ενώ στην συνέχεια εμβαθύνει σε λεπτομέρειες, απαραίτητες εγκαταστάσεις, ακόμα και απαραίτητες διαστάσεις σχετικά με τους χώρους της εκάστοτε κατοικίας για την κάθε κοινότητα. Αυτή η μικρή κοινότητα που οραματιζόταν ο Fourier ονομάστηκε Φάλαγγα ή αλλιώς Φαλανστέριο (εικ. 3).

«Σε μία πόλη αυτού του είδους θα είναι εντελώς αδιανόητο να κατασκευάζονται μικρά σπίτια. Θα είναι όμως δυνατόν να κατασκευάζονται σπίτια συλλογικά που θα ευνοούν την συγκέντρωση των εξυπηρετήσεων και επομένως τις αμοιβαίες σχέσεις ανάμεσα στους ανθρώπους». Η παραπάνω περιγραφή προαναγγέλλει το πόσο σημαντική είναι η συμβολή του Fourier στην πολεοδομική πρακτική που θα ακολουθήσει (Benevolo, 1972).

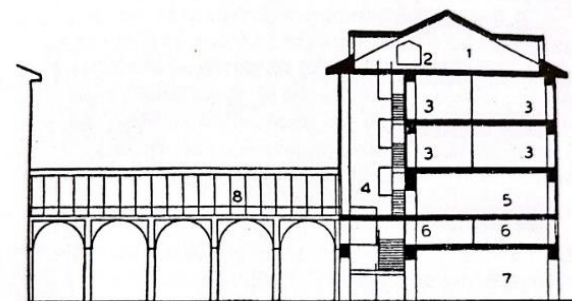
Το Φαλανστέριο αποτέλεσε ένα πρότυπο τετραώροφο κτήριο το οποίο θα μπορούσε να στεγάσει 1.700-1.800 κατοίκους. Στα πρώτα του έργα ο Fourier, περιέγραφε τα φυσικά χαρακτηριστικά της κοινότητας που οραματιζόταν, η οποία ήταν βασισμένη στο σχέδιο των Βερσαλλιών, με την κεντρική πτέρυγα να είναι αφιερωμένη σε δημόσιες λειτουργίες, όπως ήταν η τραπεζαρία, η βιβλιοθήκη, το θερμικήπιο κτλ., ενώ στις πλευρικές πτέρυγες υπήρχαν εργαστήρια. Στο έργο του *Traite de l'association domestique Agricole*, ο Fourier περιέγραψε το Φαλανστέριο ως μία μικρογραφία πόλης, με δρόμους που θα είχαν το πλεονέκτημα να μην είναι εκτεθειμένοι στις καιρικές συνθήκες (Frampton, 2009). Σύμφωνα με όσα αναφέρονται στο *Traite de l'association domestique Agricole* (1822), στο ισόγειο του κτηρίου υπήρχε πέραςμα (στοά) για οχήματα (εικ. 4, σημείο 7) ενώ στο μεσοπάτωμα υπήρχε χώρος για την διαμονή των παιδιών (εικ. 4, σημείο 6). Στον πρώτο όροφο υπήρχαν οι αίθουσες συγκεντρώσεων ενώ στον δεύτερο και στον τρίτο όροφο υπήρχαν τα διαμερίσματα των κατοίκων (εικ.

4, σημείο 3) τα οποία συνδέονταν κατακόρυφα με εσωτερικούς διαδρόμους (εικ. 4, σημείο 4). Τέλος, στην σοφίτα του κτηρίου υπήρχαν δωμάτια για φιλοξενούμενους και οι αποθήκες νερού (εικ. 4, σημείο 1,2), (Benevolo, 1972).

Έτσι, παρατηρούμε μία αρχική προσπάθεια για διαβαθμιζόμενη μετάβαση μεταξύ των ιδιωτικών κατοικιών και των κοινόχρηστων χώρων, καθώς οι τελευταίοι βρίσκονται κοντά στο επίπεδο του ισογείου, άμεσα προσβάσιμοι σε όλους ενώ οι κατοικίες τοποθετούνται στους τελευταίους ορόφους με κατακόρυφη σύνδεση ημι-ιδιωτικών διαδρόμων.

Εικόνα 3: Αξονομετρικό σκίτσο Φαλανστέριο

Εικόνα 4: Σχηματική τομή του Φαλανστέρ του Fourier όπως περιγράφεται στο σύγγραμμά του *Traite*

1.3.2 Η κατασκευή του Φαμιλιστέριου του Godin

Ο Fourier κατάφερε να επηρεάσει σημαντικά αρκετούς βιομήχανους στην Γαλλία, την Ρωσία, την Αμερική καθώς και άλλα μέρη του κόσμου. Ωστόσο σε όλες τις περιπτώσεις, υπήρχαν αστοχίες και τελικά η ίδρυση και η εξέλιξη μίας κοινότητας με βάση τις ιδέες του Fourier αποτύγγανε γρήγορα. Παρόλα αυτά, ένας νεαρός βιομήχανος, ο Jean-Baptiste André Godin, ο οποίος ήταν Γάλλος βιομήχανος επεξεργασίας σιδήρου, συγγραφέας, πολιτικός θεωρητικός και κοινωνικός καινοτόμος, προσπάθησε να εφαρμόσει στην πράξη την ιδέα του Fourier για το Φαλανστέριο, τροποποιώντας το σύμφωνα με την δική του λογική. Η προσπάθεια αυτή ήταν η μόνη που είχε κάποια επιτυχία (εικ. 7).

Το Φαμιλιστέριο του Godin, όπως ονομάστηκε, είναι μία σμίκρυνση του μοντέλου του Fourier. Το συνολικό κτίσμα, διαιρείται με παρόμοιο τρόπο σε τρία κλειστά μπλοκ (εικ. 6), μόνο που οι αυλές, που είναι πιο μικρές και στεγασμένες με ένα γυάλινο στέγαστρο (εικ. 5), λειτουργούσαν ως τους «εσωτερικούς διάδρομους» του Fourier. Το πρώτο τμήμα άρχισε να κατασκευάζεται το 1859 και μέχρι και το τρίτο ολοκληρώθηκε το 1877 (Benevolo, 1972). Ο οικισμός αυτός περιλάμβανε τρία συγκροτήματα κατοικιών, παιδικό σταθμό, νηπιαγωγείο, θέατρο, σχολεία, δημόσια λουτρά και ένα χώρο πλυντηρίων (Frampton, 2009).

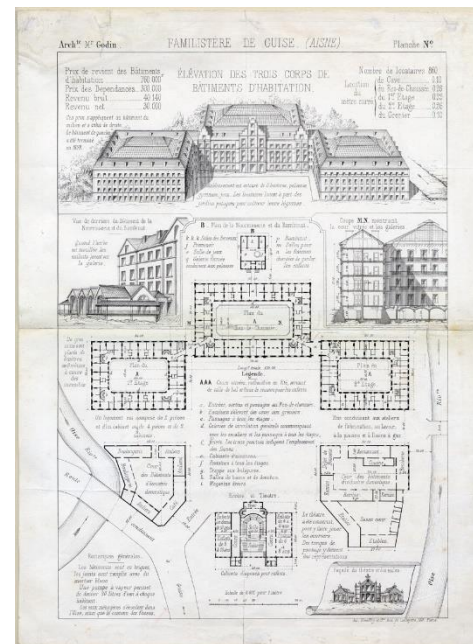
Όπως στο παράδειγμα του Fourier έτσι και εδώ, παρατηρούμε μία διαβαθμιζόμενη μετάβαση μεταξύ των ιδιωτικών κατοικιών και των κοινόχρηστων χώρων. Η ειδοποιός διαφορά είναι, ότι σε αυτή την περίπτωση, κάθε συγκρότημα κατοικιών περιέκλειε μία κεντρική αυλή, η οποία φωτιζόταν από την γυάλινη οροφή του κτηρίου και που αντικατέστησε τους υπερυψωμένους διαδρόμους του Φαλανστέριου, δίνοντας χώρο στην «προστατευμένη» από τις καιρικές συνθήκες, αλληλεπίδραση των κατοίκων.

Εικόνα 5 : Εσωτερική στεγασμένη αυλή του Φαμιλιστέριου του Godin

Εικόνα 6 : Αεροφωτογραφία του Φαμιλιστέριου του Godin

Εικόνα 7 : Σχέδια του Φαμιλιστέριου του Godin

1.4 Χωρικές απαντήσεις σε περίοδο κρίσης στην κατοίκηση - τα συνέδρια των CIAM και η επιρροή του Le Corbusier

Με το τέλος του Α' Παγκόσμιου Πολέμου (1914-1918) αναπτύχθηκε μια προσπάθεια για ανοικοδόμηση των κατεστραμμένων πόλεων με οικονομία ύλης, εργασίας και κεφαλαίου. Οι πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα χαρακτηρίζονται από σημαντικές τεχνολογικές εξελίξεις, την τυποποίηση στη βιομηχανική παραγωγή, καθώς και έντονους κοινωνικούς και πολιτικούς μετασχηματισμούς με αντίκτυπο στην αρχιτεκτονική. Οι νέες αντιλήψεις για τον χώρο που δημιουργούνται στο πλαίσιο της μοντέρνας τέχνης (κυβισμός), έδωσαν ώθηση στην ανανέωση της Αρχιτεκτονικής και της Πολεοδομίας (πχ. σχολή του Bauhaus). Οι νέες τεχνολογίες δόμησης και τα νέα υλικά (οπλισμένο σκυρόδεμα, μέταλλο, γυαλί) προσφέρουν νέες ευκαιρίες στο πεδίο των κατασκευών. (Μαρμαράς, 2011). Ο χώρος μετατρέπεται με αυτόν τον τρόπο, σε ένα εργαλείο παρέμβασης στην συλλογική συμπεριφορά, και το παράδειγμα της λειτουργικής μηχανής, ως τον μέσον για αυτή την παρέμβαση. (Χατζησάββα, 2023)

Αποτέλεσμα των νέων συνθηκών, ήταν η δημιουργία της τάσης του ορθολογισμού, που οδήγησε μέσω των Συνεδρίων της Μοντέρνας Αρχιτεκτονικής (CIAM) στην εισαγωγή του λεγόμενου «Διεθνούς στυλ» (Μαρμαράς, 2011), (εικ. 8). Η μοντέρνα αρχιτεκτονική, το «Διεθνές Στυλ» και οι πρωταγωνιστές τους - ο Le Corbusier, ο Frank Lloyd Wright, ο Mies van der Rode, το κίνημα De Stijl, η σχολή Bauhaus, η γενιά του 1930 στην Ελλάδα - διατυπώνουν για πρώτη φορά νέα οράματα κοινωνικής οργάνωσης και καινούργιες ιδέες σχετικά με τους χώρους στα δημοσιευμένα μανιφέστα τους. Σύμφωνα με τον Le Corbusier, «*Αρχιτεκτονική χωρίς κοινωνικό σχέδιο ήταν απλά αδιανόητη*, ενώ συμπληρώνει ότι, *η γνήσια αρχιτεκτονική αποτελεί μία καθαρή δημιουργία του ανθρώπινου πνεύματος που ενσωματώνει κοινωνικά αιτήματα και απαντά σε καθορισμένες ανάγκες και στόχους*». Ήδη το 1923, στο περίφημο μανιφέστο “Vers une Architecture” ο Le Corbusier, καλεί τους αρχιτέκτονες σε μία επανάσταση δομών, σκοπών και μορφών της αρχιτεκτονικής τέχνης, καθώς θεωρεί πως το αληθινό πρόσταγμα της μοντέρνας αρχιτεκτονικής και του υποκειμένου – δημιουργού που τη συνοδεύει είναι *η πολιτική και ηθική νοηματοδότηση του χώρου ζωής* (Τερζόγλου, 2009). Μέσω αυτής της συνένωσης των αρχιτεκτόνων των CIAM, θα επιχειρηθεί να γίνει κατανοητός ο χαρακτήρας της χωρικής κρίσης, ώστε να δοθούν προτάσεις διαχείρισης στο επίπεδο της κατοικίας και της πόλης (Βρυχέα, 2003).

Η ομάδα των αρχιτεκτόνων των CIAM θα διεκδικήσει, μία νέα αρχιτεκτονική, γιατί οι κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες της εποχής τους το απαιτούν. Συνολικά οι

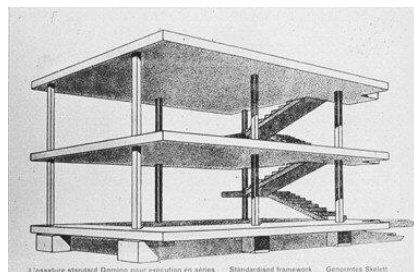
εξελίξεις αυτές, με κυρίαρχο το στεγαστικό πρόβλημα που είχε προκληθεί, κατάφεραν να επαναπροσδιορίσουν τόσο το περιεχόμενο όσο και την δομή της αρχιτεκτονικής. Τότε, με φανερό υποστηρικτή τον Le Corbusier, επικρατεί η άποψη ότι για να αντιμετωπιστεί η κρίση κατοικίας που είχε δημιουργηθεί, ήταν απαραίτητη η βιομηχανική παραγωγή κατοικιών, με οικονομική κατασκευή, με κεντρικό γνώμονα τον ορθολογισμό και την λειτουργικότητα (Λάββα, 2002). Κυριαρχούν οι απλούστερες δυνατές μορφές, οι επίπεδες επιφάνειες, οι ορθές γωνίες, τα βασικά γεωμετρικά στερεά όπως επίσης και τα απλά υλικά. Η διαδικασία του σχεδιασμού, στοχεύει στην βέλτιστη λύση με όσο το δυνατόν ελάχιστη προσπάθεια. Η οργάνωση του χώρου αρχίζει να τείνει προς την πιο αυστηρή γεωμετρική-Πλατωνική τάξη: τα αντικείμενα οργανώνονται βάσει μιας κάτοψης, ενός σχεδίου, ενός συστήματος δυναμικών σχέσεων στον χώρο (Τερζόγλου, 2009).

Για τον Le Corbusier κρίσιμο έναυσμα για την ενασχόληση του με την συλλογική κατοικία, αξίζει να θεωρηθεί η επίσκεψη του στο Charterhouse της Ema, στην Τοσκάνη, καθώς για πρώτη φορά ήρθε σε επαφή με το κοινωνικό-φυσικό πρότυπο των προσωπικών του σοσιαλιστικών ιδεών. Η αρμονική ισορροπία μεταξύ ιδιωτικού - δημόσιου που επικρατεί στο μοναστήρι, θα τον επηρεάσει άμεσα στον σχεδιασμό των μετέπειτα οικιστικών συγκροτημάτων που θα επιμεληθεί. Περιγράφει χαρακτηριστικά το μοναστήρι, ως το μέρος όπου θα μπορούσε να εκπληρωθεί μία γνήσια ανθρώπινη επιθυμία : «*η ησυχία, η απομόνωσή, αλλά και η καθημερινή επαφή με τους ανθρώπους*» (Frampton, 2009).

Εικόνα 8 : Η ομάδα των CIAM

Το 1922, ο Le Corbusier θέλησε να εξελίξει την «κατασκευαστική» ιδέα που είχε πρωτοσυνλλάβει, δηλαδή του Maison Domino και των Villes Pilotis. Το αρχέτυπο Domino (εικ. 9) επιδεχόταν διαφορετικά επίπεδα ερμηνείας, καθώς από την μία επρόκειτο

Εικόνα 9: Η δομή μίας μονάδας Dom-ino

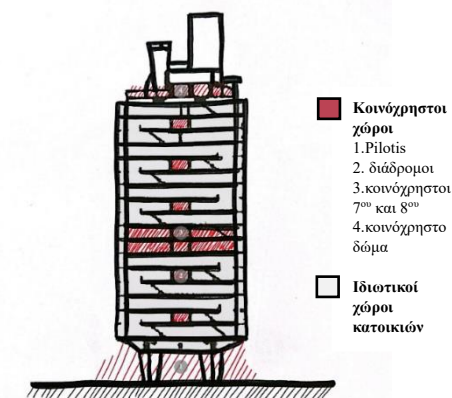
για ένα τεχνικό εύρημα με στόχο την παραγωγή, ενώ από την άλλη ήταν ένα παιχνίδι με την λέξη Dom-ino, που υπαινισσόταν ένα τυποποιημένο σπίτι (Frampton, 2009). Χρησιμοποιώντας αυτή την μονάδα, σύνθεσε διάφορες εκδοχές ομαδοποίησης της, με στόχο την συλλογική κατοίκηση, με μορφές που πλησίαζαν τα πρότυπα της μηχανής.

Ο Le Corbusier προτείνει ως λύση στη στεγαστική κρίση που επικρατεί μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, τη ανέγερση πολυώροφων κτηρίων, με υψηλή πυκνότητα και μικτή χρήση. Σύμφωνα με αυτή την ιδέα, κτίστηκε το συγκρότημα κοινωνικής κατοίκησης, η Unite d'Habitation (εικ. 10), στην Μασσαλία, η οποία φάνηκε να αποδέχεται τις «μπρουταλιστικές» μεθόδους κατασκευής. Ολοκληρώθηκε το 1952 και αποτέλεσε το πρώτο έργο από μια νέα σειρά οικιστικών έργων του Le Corbusier που επικεντρωνόταν στην κοινοτική διαβίωση για όλους τους κατοίκους (Kroll, 2023). Η Unite, αποκάλυπτε τον δομικό της πυρήνα μέσα από την χρήση τσιμεντένιων μπαλκονιών προφυλαγμένων από τον ήλιο και στεγάστρων που προεξείχαν από το κύριο σώμα του κτηρίου, τα λεγόμενα brise-soleil. Εσωτερικοί διάδρομοι σε κάθε όροφο εξασφάλιζαν την οριζόντια πρόσβαση στις μονάδες αυτές, που εισέρχονταν η μία μέσα στην άλλη (Frampton, 2009). Ο έβδομος και ο όγδοος όροφος φιλοξενούσαν μια ποικιλία από καταστήματα, εστιατόρια, γκαλερί και έναν ξενώνα όπου οι κάτοικοι μπορούσαν να καλέσουν τους επισκέπτες να μείνουν (Frearson, 2014). Η μορφολογία που είχε δοθεί στον πυρήνα εξέφραζε αυτόματα τον ιδιωτικό χαρακτήρα των κατοικιών, ενώ οι κοινόχρηστες εγκαταστάσεις του δώματος και η στοά των καταστημάτων εξέφραζαν τον ενδιαμέσο ημί-δημόσιο χώρο (εικ. 11). Η κοινωνική υπόσταση του συνόλου εκφράστηκε στο ισόγειο, με την μελετημένη μορφή των υποστυλωμάτων που στήριζαν το κτήριο, η λεγόμενη pilotis (Frampton, 2009). Το κύριο σύνθημα για τις νέες κατοικίες ήταν «φως, αέρας, ήλιος», με την ανέγερση πολυκατοικιών που θα στέγαζαν τους κατοίκους προσανατολισμένα προς τον ήλιο και με ευνοϊκότερους δημόσιους χώρους (Hilberseimer, 2002).

Ο Le Corbusier, κατάφερε να ενοποιήσει 337 κατοικίες και να στεγάσει περίπου 1600 άτομα, με στοά καταστημάτων, ξενοδοχείο, κοινόχρηστη ταράτσα, πισίνα για παιδιά, νηπιαγωγείο και γυμναστήριο καθιστώντας την Unite έναν «κοινωνικό πυκνωτή» που θύμιζε το πρότυπο του φαλανστερίου του Fourier του 19^{ου} αιώνα. Αυτό διότι, όπως το φαλανστέριο είχε σκοπό στέγασης ενός κοινού ανθρώπου σε έναν χώρο με ευνοϊκές προδιαγραφές συλλογικής διαβίωσης, έτσι και η Unite θεωρήθηκε από τον δημιουργό της ότι αποκαθιστά την αξιοπρέπεια της αρχιτεκτονικής απέναντι στην απλούστερη ιδιωτική κατοικία (Frampton, 2009). Ο James M. Richards, θεωρεί ότι πρόκειται πιθανόν για το πιο αντιπροσωπευτικό κτήριο της μεταπολεμικής Ευρώπης. Συμπερασματικά, αντιλαμβανόμαστε ότι υπάρχει κλιμακωτή μετάβαση από τις ιδιωτικές κατοικίες στους κοινόχρηστους χώρους αφού, οι ενδιαμέσοι χώροι σε αυτή την περίπτωση είναι: η pilotis στο ισόγειο, το βατό δώμα, οι διάδρομοι κατά μήκος όλων των ορόφων και οι χώροι του 7^{ου} και 8^{ου} ορόφου όπως αυτοί παρουσιάζονται κεντρικά στην τομή του κτηρίου. (εικ. 11).

Εικόνα 10: Η Unite d' Habitation

Εικόνα 11: Σχεδιάγραμμα της Unite d'Habitation με κοινόχρηστους και ιδιωτικούς χώρους

1.5 Η μεταμοντέρνα προσέγγιση της οργανωμένης δόμησης κατοικιών

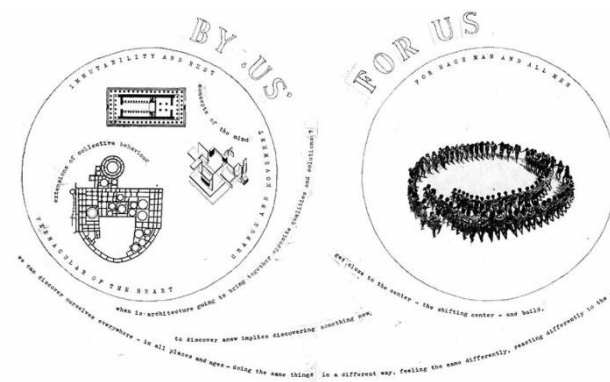
Ήδη από τη δεκαετία του 1950, άρχισε να διαμορφώνεται εντός των CIAM ένα ρεύμα εσωτερικής κριτικής, το οποίο κορυφώθηκε με τη διάλυσή τους το 1959. Κεντρικό ρόλο στη διαμόρφωση της νέας σκέψης για τη συλλογική κατοίκηση είχε η ομάδα Team 10, η οποία συγκροτήθηκε από νέους αρχιτέκτονες όπως οι Alison και Peter Smithson, ο Aldo van Eyck και ο Giancarlo De Carlo. Η ουσιαστική θεωρία του Team 10, είναι η προσέγγιση του κόσμου μέσω της πειραματικής και εμπειρικής μεθόδου όπου **αναλύεται ξεχωριστά το κάθε φαινόμενο χωρίς να καταλήγει στην διαμόρφωση μεγάλων θεωριών ή προτύπων**. Έτσι, η θέση τους είναι πως η μοντέρνα αρχιτεκτονική δεν πρέπει να εκφράσει ένα στυλ αλλά να προκύψει από μια διαδικασία σκέψης, να αντιμετωπίσει τα εκάστοτε προβλήματα, να παράγει σχεδιασμό (Montaner, 1993).

Στο δεύτερο μισό του 1960, θα γίνει αντιληπτό ότι έχουν συμβεί ριζικές αλλαγές και ότι μεγάλο μέρος της αρχιτεκτονικής έχει απομακρυνθεί από το μοντέρνο κίνημα, επιτρέποντας την είσοδο σε μία νέα εποχή. Η συλλογική κατοίκηση αναθεωρήθηκε υπό το πρίσμα της κοινότητας, της ταυτότητας και της ανθρώπινης εμπειρίας, με στόχο όχι μόνο τη φυσική στέγαση αλλά και την καλλιέργεια κοινωνικών δεσμών και την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής. (Montaner, 1993). Παράλληλα, στην έννοια της πόλης και της αστικής ζωής έρχεται να προστεθεί η θεματοποίηση της φύσης, ενισχύοντας μια νέα αντίληψη για τον τρόπο με τον οποίο ο χώρος βιώνεται και νοηματοδοτείται (Τερζόγλου, 2009). Αρχίζει η έρευνα, για την αντιστοίχιση ανάμεσα στις δομές του κοινωνικού με τον δομημένο χώρο. Η αποκλειστική στροφή προς την λειτουργικότητα, **θα υποκατασταθεί από έρευνες για τον «ενδιάμεσο χώρο», τους χώρους μετάβασης και άρθρωσης ανάμεσα σε στοιχειώδεις δομές με επιρροή από ανθρωπολογικές μελέτες**.

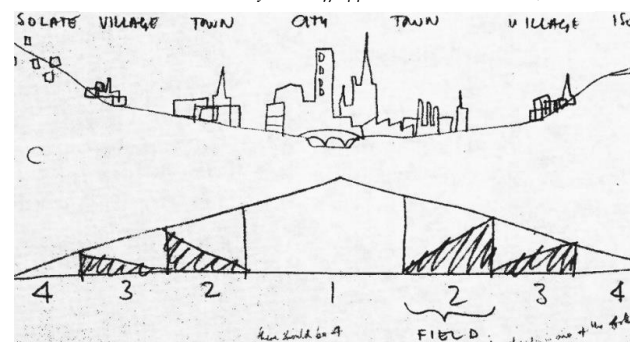
Ο Aldo Van Eyck θα εισηγηθεί τη συσχέτιση ανάμεσα στην αρχιτεκτονική και την πόλη, θα αντιμετωπίσει την πόλη ως ένα μεγάλο σπίτι και αντίστοιχα το σπίτι ως μία μικρή πόλη, συνθέτοντας τα «ενδιάμεσα μεταβατικά κατώφλια» ανάμεσα τους. Μία από τις καινοτόμες ιδέες του είναι αυτή που απεικονίζεται στο διάγραμμα οι «κύκλοι του Otterlo». Στο διάγραμμα, αναδεικνύεται η ιδέα της επανασύνδεσης του ανθρώπου με τον χώρο και τον χρόνο, προτείνοντας μια αρχιτεκτονική που στηρίζεται στη συμπληρωματικότητα, την αλληλουχία και την πολυπλοκότητα της ανθρώπινης εμπειρίας. Εκφράζεται η αντίληψη του για τον ρόλο του αρχιτέκτονα, ο οποίος οφείλει να ανταποκρίνεται στην διαρκώς μεταβαλλόμενη πραγματικότητα του ανθρώπου

(εικ. 12), (Uribe, Pastor, Montes, & Ventura, 2020). Παρομοίως, οι Alison και Peter Smithson θα δώσουν έμφαση στη ζωντάνια της κοινότητας και στους καθημερινούς ρυθμούς της αστικής ζωής, αναδεικνύοντας τις σχέσεις που συνδέουν το σπίτι, τον δρόμο, τη γειτονιά και την πόλη (εικ. 13), (Montaner, 1993).

Η τελευταία αυτή φάση του μοντερνισμού, θα συμπεριλάβει λοιπόν πιο συστηματικά το οικείο υπαρξιακό κατοικείν στο σκεπτικό της. Έτσι, επικρατεί μία σκέψη που εστιάζει στην εμπειρία, την ύπαρξη και όχι στη τυποποιημένη εμπειρία των βασικών λειτουργικών αναγκών του ανθρώπου (Χατζησάββα, 2023).

Εικόνα 12: Aldo van Eyck.- διάγραμμα «κύκλοι του Otterlo», 1959

Εικόνα 13: A & P Smithson, scales of associations diagram, 1959

Κεφάλαιο 2

Περιοχές μετάβασης – «ο ενδιάμεσος χώρος» : Διαβαθμίσεις και αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στο δημόσιο και στο ιδιωτικό χώρο

2.1 Οι έννοιες «δημόσιο-ιδιωτικό» και η «ανθρώπινη» ανάγκη διαβαθμίσεων

Στο έργο του *«Η τυραννία της οικειότητας»*, ο κοινωνιολόγος R. Sennett εξετάζει την ιστορική εξέλιξη των όρων «ιδιωτικό» και «δημόσιο». Κατά τα τέλη του 15ου και τις αρχές του 16ου αιώνα, οι πρώτες εμφανίσεις της λέξης «δημόσιο» στην αγγλική γλώσσα σχετίζονται με την έννοια του συλλογικού συμφέροντος, ενώ η λέξη «ιδιωτικό» χρησιμοποιείται για να δηλώσει τον τρόπο ζωής της ανώτερης τάξης, ιδίως εκείνων που κατέχουν υψηλές θέσεις εξουσίας. Αντίστοιχα, στη γαλλική γλώσσα της ίδιας περιόδου, ο όρος «δημόσιο» υποδηλώνει το κοινό καλό και το πολιτικό σύνολο. Προς το τέλος του 17ου αιώνα, οι δύο έννοιες πλησιάζουν περισσότερο τις σημερινές σημασίες τους: το «δημόσιο» αρχίζει να αναφέρεται σε κάτι που εκτίθεται στη λεπτομερή παρατήρηση από όλους, ενώ το «ιδιωτικό» αφορά έναν προστατευμένο χώρο ζωής, που ορίζεται από τις σχέσεις με την οικογένεια και τους στενούς φίλους. Στον 18ο αιώνα, με την αστικοποίηση και την αυξημένη επαφή μεταξύ κοινωνικών τάξεων σε πόλεις όπως το Λονδίνο και το Παρίσι, η έννοια του «δημοσίου» αποκτά τον σύγχρονο χαρακτήρα της, σημαίνοντας όχι μόνο έναν χώρο πέρα από τα όρια της οικογενειακής και φιλικής ζωής, αλλά και **έναν χώρο στον οποίο συνυπάρχουν γνωστοί και άγνωστοι από διαφορετικά κοινωνικά υπόβαθρα**. Στην εξέλιξή τους, η δημόσια σφαίρα ανταποκρίνεται στις κοινωνικές επιθυμίες και ανάγκες, ενώ η ιδιωτική σφαίρα εξυπηρετεί τις φυσικές. Οι δύο σφαίρες αλληλοσυμπληρώνονται και από κοινού διαμορφώνουν το πλήρες φάσμα των κοινωνικών σχέσεων (Sennett, 1999). Ανάμεσα στο περιβάλλον που ανήκει εκ των πραγμάτων σε όλους τους ανθρώπους, όπως οι δρόμοι, οι πλατείες και οτιδήποτε θα ονομάζαμε κοινόχρηστο χώρο της πόλης, και το περιβάλλον που εξυπηρετεί περισσότερο ή λιγότερο ιδιωτικές λειτουργίες, στο εσωτερικό των κτιρίων, όπως η κατοικία και η άσκηση της εργασίας (Τουρνικιώτης, 2008).

Ωστόσο όσο οι ανθρώπινες ανάγκες, οι οποίες αποτελούν τον θεμελιώδη άξονα κάθε σχεδιαστικής διαδικασίας, χαρακτηρίζονται από διαρκή μεταβολή και εξέλιξη, καθίσταται προφανές ότι η αυστηρή διάκριση των χώρων σε ιδιωτικούς και δημόσιους είναι πλέον ανεπαρκής. Οι δύο αυτές κατηγορίες, ως αντίθετα άκρα ενός ευρύτερου φάσματος, δεν επαρκούν για να αποτυπώσουν τη συνθετότητα και την ποικιλομορφία των βιωμάτων που καλείται να ενσωματώσει η αρχιτεκτονική. Παρ' όλα αυτά, η κατανόηση των βασικών χαρακτηριστικών των εννοιών του δημόσιου και του ιδιωτικού χώρου παραμένει ουσιάδης, καθώς δύναται να συμβάλει στη διαμόρφωση χώρων που ανταποκρίνονται με μεγαλύτερη πληρότητα στις σύνθετες και μεταβαλλόμενες ανθρώπινες ανάγκες. Οι έννοιες «δημόσιο» και «ιδιωτικό», με βάση τον Herman Hertzberger, μπορούν να ερμηνευτούν ως απόδοση σε

χωρικούς όρους του «συλλογικού» και «ατομικού». Πιο συγκεκριμένα, ερμηνεύει τις έννοιες ως εξής:

Δημόσιο: Η περιοχή που είναι **προσπελάσιμη από όλους ανά πάσα στιγμή** και η ευθύνη για την **συντήρησή** της είναι **συλλογική**.

Ιδιωτικό: Η περιοχή της οποίας η **προσπέλαση** είναι δυνατή από μία **μικρή ομάδα** ή ένα **άτομο**, που **έχει την ευθύνη** για την συντήρησή της.

Μία περιοχή, αν αυτό είναι δωμάτιο ή είναι ένας άλλος χώρος, μπορεί να χαρακτηριστεί είτε ως ένα μέρος ιδιωτικό, λίγο έως πολύ, είτε ως δημόσιο, ανάλογα με τον βαθμό προσπελασιμότητας, την μορφή εποπτείας, το ποιος την χρησιμοποιεί και ποιος την φροντίζει. Το δωμάτιο ενός προσώπου, προσθέτει ο Herman Hertzberger, αποτελεί ιδιωτικό χώρο, σε αντιδιαστολή με το καθιστικό ή την κουζίνα μίας κατοικίας.

Ένα παράδειγμα όπου το δημόσιο αναμειγνύεται με το ιδιωτικό, είναι το *άπλωμα* της μουγάδας στους στενούς δρόμους των πόλεων της νότιας Ευρώπης : μία συλλογική έκφραση σεβασμού για τα καθαρά ρούχα κάθε οικογένειας, που κρέμονται από το δίκτυο καλωδίων πάνω από τον δρόμο, γεφυρώντας το σπίτι της μίας οικογένειας με το σπίτι των γειτόνων απέναντι (εικ. 14). Ένα εξίσου σημαντικό παράδειγμα του κοντινού παρελθόντος, που αποτελεί ένδειξη ανάμειξης δημόσιου με ιδιωτικού και παραθέτει ο Herman Hertzberger, είναι το μοντέλο του «εκτεταμένου δρόμου» που ήταν κύριο ζήτημα συζητήσεων των Team 10. Εμφανίζεται σαν μοντέλο, στις εργατικές συνοικίες του 19ου αιώνα, στο Άμστερνταμ. Οι κάτοικοι εμπνεόμενοι από το μεταπολεμικό ζήλο για ζωή, διαχειρίζονταν τον δρόμο ως τόπο όπου είναι δυνατόν να υπάρξει κοινωνική επαφή μεταξύ τους και λειτουργούσε ως το κοινόχρηστο καθιστικό της γειτονιάς (εικ. 15) (Hertzberger, 2002).

Εικόνα 14: Απλωμα ρούχων, Νάπολη

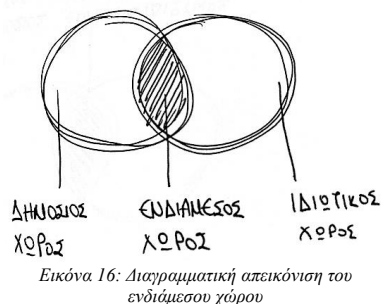

Εικόνα 15: Εργατική συνοικία, ζωή στον δρόμο, Άμστερνταμ

2.2 Ο «ενδιάμεσος χώρος» ως τόπος μετάβασης

Το «κατόφλι», μία έννοια που έχει δανειστεί η αρχιτεκτονική από την κοινωνιολογία, είναι ο **ενδιάμεσος χώρος** όπου συνυπάρχουν δύο επικράτειες, μία **περιοχή ώσμωσης**. Αποτελεί έναν μεταβατικό χώρο αμφισβήτησης, όπου υπάρχει και το ένα και το άλλο, ένας κοινός τόπος και ταυτόχρονα ένας μεταβατικός τόπος. Επίσης την έννοια του κατόφλιού, χρησιμοποιεί και ο Aldo van Eyck για να ορίσει τον τόπο του ενδιάμεσου, το in-between. Αποτελεί τον τόπο κατάργησης του απόλυτου διαχωρισμού : δημόσιο-ιδιωτικό (εικ. 16). (Μπαμπάλου, 2020)

Η ευρύτερη σημασία του ενδιάμεσου παρουσιάστηκε στα Forum 7+8 το 1959. Σύμφωνα με τον Herman Hertzberger, ο «ενδιάμεσος χώρος» αποτελεί το κλειδί στην μετάβαση και σύνδεση μεταξύ περιοχών με διαφοροποιημένες διεκδικήσεις και ως τόπος από μόνος του, συνιστά κατά βάση την χωρική συνθήκη για συνάντηση και διάλογο μεταξύ περιοχών διαφορετικού τύπου. Παραθέτει το παράδειγμα ενός παιδιού που περιμένει στο σκαλοπάτι του σπιτιού του, έτοιμο να εξερευνήσει το άγνωστο, ενώ ταυτόχρονα βρίσκεται κοντά στην αίσθηση της μητέρας του (εικ. 17). Το παιδί αισθάνεται στο σπίτι του αλλά ταυτόχρονα και στον έξω κόσμο. Αυτό συμβαίνει διότι, η χωρική ποιότητα του ενδιάμεσου χώρου λειτουργεί

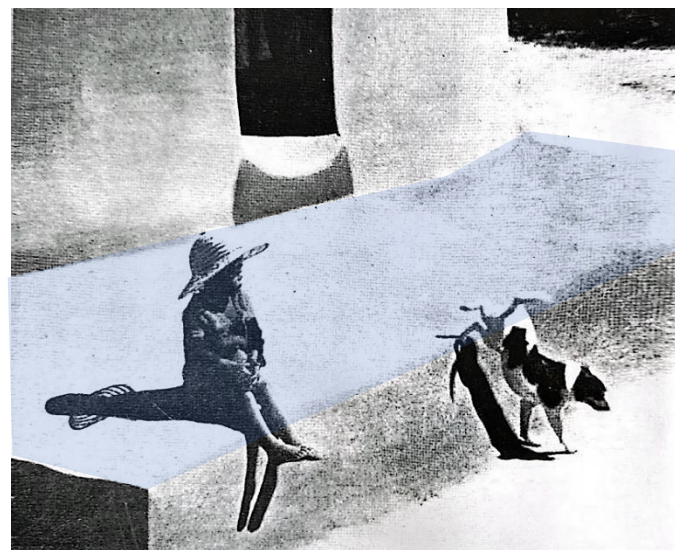
ως ένα πραγματικό πλατύσκαλο, ως ένας τόπος συνάντησης και αλληλεπίδρασης των δύο κόσμων, παρά ως διαχωριστική γραμμή (Hertzberger, 2002). Ακόμη, το «όριο», όπως επισημαίνει ο Martin Heidegger, «δεν είναι αυτό στο οποίο κάτι σταματά, αλλά όπως είχαν ήδη αναγνωρίσει οι Έλληνες, το όριο είναι εκείνο από όπου κάτι αρχίζει να εκδηλώνει την ουσία του». Άρα το όριο δεν είναι ένα πέρας, αλλά η δήλωση μίας περιοχής, ενός συγκεκριμένου τόπου (Μπαμπάλου, 2020).

Ωστόσο ένας ενδιάμεσος χώρος μπορεί να διαθέτει διαφορετικό χαρακτήρα, ανάλογα με την **προσπελασιμότητα** του, την **άμεση οπτική επαφή με τον δημόσιο χώρο** αλλά και τον **βαθμό κοινωνικής αλληλεπίδρασης** που προσφέρει. Οπουδήποτε και αν ψάξουμε, συναντάμε διαβαθμίσεις σε διεκδικήσεις περιοχών, με την συνακόλουθη αίσθηση προσπελασιμότητας (Hertzberger, 2002). Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το χρηστικό λεξικό της νεοελληνικής γλώσσας, η λέξη «**προσπελασιμότητα**» σημαίνει η δυνατότητα πρόσβασης σε έναν χώρο (Χρηστικό λεξικό Ακαδημίας Αθηνών, 2023).

Σε ορισμένες περιπτώσεις, ο βαθμός προσπελασιμότητας είναι ζήτημα νομοθεσίας, αλλά πολύ συχνά είναι αποκλειστικά εθιμικό ζήτημα, σεβαστό από όλους (Hertzberger, 2002).

Ένα άλλο στοιχείο του ενδιάμεσου χώρου, είναι η δυνατότητα του να βλέπει κανείς τι συμβαίνει στον δημόσιο χώρο, δηλαδή να διαθέτει **άμεση οπτική επαφή** με αυτόν. Εάν τα παιδιά έχουν την δυνατότητα να βλέπουν την παιδική χαρά από το σπίτι τους, παρακινούνται πιο εύκολα να βγουν έξω και να αλληλοεπιδράσουν με άλλα παιδιά σε αντίθεση με τα παιδιά που ζουν σε υψηλούς ορόφους. Είναι φανερό, ότι η σχέση μεταξύ της δυνατότητας να βλέπει κανείς και της επιθυμίας να συμμετέχει, υπογραμμίζεται σε πολλά παραδείγματα που αφορούν και δραστηριότητες ενηλίκων.

Επίσης, στους ενδιάμεσους χώρους συχνά υπάρχει η ανάγκη για επαφή, η ανάγκη για γνώση και η ανάγκη για ερεθίσματα. Αυτές οι ανάγκες που αποτελούν μέρος της **κοινωνικής αλληλεπίδρασης**, ανήκουν στην ομάδα των ψυχολογικών αναγκών. Για παράδειγμα, όταν οι ενήλικοι θα βγουν έξω σπάνια θα παραδεχτούν ότι ένας λόγος είναι και η ικανοποίηση της ανάγκης για ερεθίσματα ή κοινωνική επαφή. Στις κοινωνίες των χωριών, όπου συναντάμε ακόμη το κοινόχρηστο πηγάδι και τον κοινόχρηστο χώρο για πλύσιμο, οι δύο αυτές χρήσεις λειτουργούν ως άτυπες καταστάσεις κοινωνικών επαφών (Gehl, 2013).

Εικόνα 17: Το παιδί και ο ενδιάμεσος χώρος του πλατύσκαλου

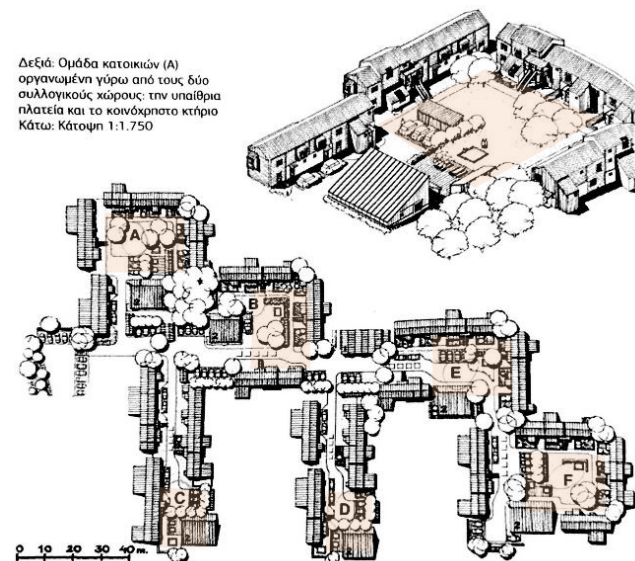
2.3 Σχέσεις συνύπαρξης ιδιωτικού - δημοσίου σε οικιστικά περιβάλλοντα

Ο αρχιτέκτονας J. Gehl, στο βιβλίο του, «Η ζωή ανάμεσα στα κτήρια», εκφράζει ότι μέσα από τις περιοχές κατοικίας, όσο και μέσω των δημόσιων χώρων διαμορφώνεται ένα υλικό πλαίσιο όπου οι νέες απαιτήσεις της σύγχρονης ζωής μπορούν να ικανοποιηθούν. Αυτό το υλικό περιβάλλον, είναι ικανό να επηρεάσει τις ανθρώπινες σχέσεις και κατά επέκταση τις υπαίθριες δραστηριότητες στον δημόσιο χώρο. Ωστόσο, σημειώνει ότι όσο και αν ο σχεδιασμός έχει την δυνατότητα να συντείνει κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, για να αναπτυχθούν επαφές μεταξύ γειτόνων και δραστηριότητες συλλογικής ζωής, γενικά απαιτείται ένας κοινός παρονομαστής, όπως η κοινή προέλευση, κοινά ενδιαφέροντα κτλ. Έτσι, το ίδιο το υλικό πλαίσιο, είναι αντιληπτό ότι μπορεί να επηρεάσει τις ανθρώπινες σχέσεις και να σχεδιαστεί ούτως ώστε να διευκολύνει ή να εμποδίζει οποιασδήποτε μορφής αλληλεπίδραση μεταξύ των γειτόνων. Επομένως, είναι σημαντικό να υπάρχει μία σύνδεση μεταξύ του κτισμένου έργου και των επιθυμητών διεργασιών (Gehl, 2013).

Έχει διαπιστωθεί ότι η υποδιαίρεση των οικιστικών συνόλων σε νέες οικιστικές περιοχές, σε μία μικρή ομάδα 15-30 κατοικιών, λειτουργεί αρκετά καλά, ενθαρρύνοντας την κοινωνική δικτύωση. Ο Gehl, δίνει ένα παράδειγμα το οποίο αναπτύσσει την αλληλεπίδραση μεταξύ των κατοίκων και είναι το συγκρότημα συλλογικής κατοικίας Tinggarden (εικ. 18), στην Δανία. Αποτελείται από ογδόντα μονάδες κατοικιών που κτίστηκαν το 1978, χωρίζεται σε έξι ομάδες, η καθεμία από τις οποίες περιλαμβάνει περίπου δεκαπέντε ανεξάρτητες μονάδες κατοικιών. Είναι οργανωμένη γύρω από δύο συλλογικούς χώρους, την υπαίθρια πλατεία και ένα μεγάλο κέντρο κοινότητας για όλο το συγκρότημα. Αυτή η ιεραρχική διαίρεση (κατοικία, ομάδα κατοικιών, οικιστικό συγκρότημα, πόλη) και η υλική υπόσταση του συγκροτήματος συνεργάζεται με την επιθυμητή κοινωνική δομή. Η ταξινόμηση των κοινωνικών ομαδοποιήσεων, αντικατοπτρίζεται σε διαφορετικούς κοινόχρηστους χώρους (κατοικία -καθιστικό, κατοικίες - υπαίθρια πλατεία, κοινόχρηστο κτήριο, οικιστικό συγκρότημα, κοινοτικό κέντρο- κεντρικό δρόμο). Η κύρια λειτουργία των κοινόχρηστων - ενδιάμεσων χώρων, είναι να παρέχουν το πλαίσιο για την ζωή ανάμεσα στα κτήρια, τις καθημερινές προγραμματιστές και αυθόρμητες δραστηριότητες ώστε να μπορεί να αναπτυχθεί περαιτέρω η συλλογική ζωή όπως την επιθυμούν οι κάτοικοι.

Μία λεπτομερής μελέτη των δραστηριοτήτων που συμβαίνουν στις μπροστινές αυλές των κατοικιών, δείχνει ότι παρόμοιοι ανεπαίσθητοι συνδυασμοί προθέσεων υπάρχουν σε πολλές περιπτώσεις. Συχνά η κηπουρική χρησιμεύει ως πρόφαση για να είναι κανείς έξω, ενώ διαπιστώνεται ότι πολλοί από τους κατοίκους περνούν περισσότερο χρόνο στον κήπο από ότι θα μπορούσε να δικαιολογηθεί για καθαρά λόγους κηπουρικής.

Αυτό υπογραμμίζει ότι είναι πολύ σημαντικό στους ενδιάμεσους χώρους των περιοχών κατοικίας να μην υπάρχουν δυνατότητες μόνο για να περπατά ή να κάθεται κανείς αλλά επίσης ευκαιρίες να δρα, να κάνει δραστηριότητες (εικ. 19), (Gehl, 2013).

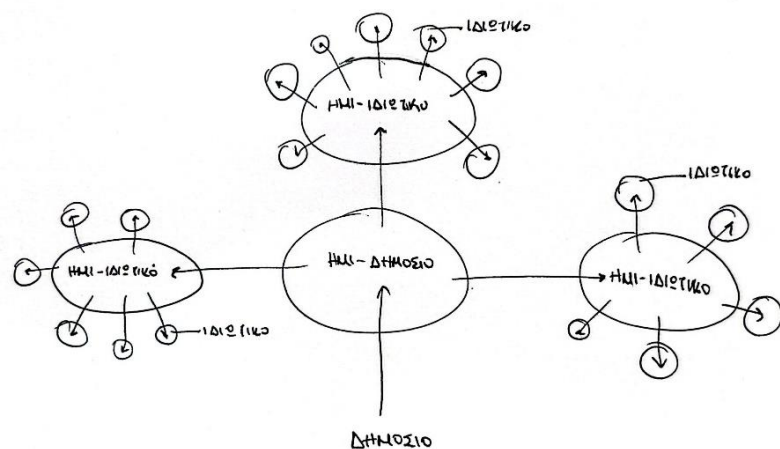

Εικόνα 18: Αξονομετρικό και κάτοψη συγκροτήματος συλλογικής κατοικίας Tinggarden

Εικόνα 19: Μικρός κήπος σε περιοχή πολυώροφων κτηρίων στην Αγγλία

Στην κλίμακα ιδιωτικού – δημόσιου χώρου, τοποθετείται στο ένα άκρο η ιδιωτική κατοικία με τον ημι-ιδιωτικό υπαίθριο χώρο, έναν κήπο ή ένα μπαλκόνι. Ωστόσο, ένας κοινόχρηστος χώρος σε μία ομάδα κατοικιών, είναι πράγματι, δημόσια προσβάσιμος, αλλά κατέχει έναν ημι – δημόσιο χαρακτήρα καθώς σχετίζεται στενά με έναν περιορισμένο αριθμό κατοίκων (εικ. 20). Οι συλλογικοί χώροι μίας γειτονιάς, είναι σχετικά ημί-δημόσιοι, σε σχέση με την πλατεία του Δημαρχείου που είναι εξ ολοκλήρου ένας δημόσιος χώρος. Επίσης η οργάνωση των οικιστικών περιοχών είναι επιθυμητό να γίνεται με τέτοιο τρόπο ώστε να υπάρχει διαβάθμιση ιδιωτικού – δημόσιου χώρου, από τους ημιδημόσιους έως τους οικείους χώρους κατοικίας, καθώς δίνει την δυνατότητα στους κατοίκους να αναπτύσσουν σημαντικούς δεσμούς μεταξύ τους. Έτσι, αυτοί οι ενδιάμεσοι χώροι πλέον λαμβάνουν μία αίσθηση του «ανήκειν», με αποτέλεσμα να αυξάνεται ο βαθμός συλλογικής υπευθυνότητας για αυτόν τον χώρο όσο και η κοινωνική αλληλεπίδραση.

Εικόνα 20: Διαγραμματική απεικόνιση των χωρικών διαβαθμίσεων

Τέλος, ο Gehl αναφέρεται στην σημασία των ομαλών μεταβάσεων μεταξύ διαφορετικών κατηγοριών ενδιάμεσων χώρων. Επισημαίνει, ότι είναι αρκετά αποτελεσματικό οι μεταβάσεις αυτές να σηματοδοτούνται με υλικό τρόπο (εικ. 21), ενώ ταυτόχρονα αυτή η σήμανση να μην αποτελεί μία απόλυτη οριοθέτησή που να εμποδίζει την

επαφή με τον έξω κόσμο. Ιδιαίτερα σημαντικό, είναι οι μεταβατικές ζώνες να επιτρέπουν την οπτική επαφή μεταξύ των περιοχών διαφορετικού τύπου (Gehl, 2013).

Εικόνα 21: Περιοχή κατοικίας, Sandvika, Σουηδία

Κεφάλαιο 3

Ανάλυση σύγχρονων παραδειγμάτων οργανωμένης δόμησης
κατοικιών

3.1 Κριτήρια επιλογής μελετών περίπτωσης με βάση τον «τύπο του ενδιάμεσου χώρου»

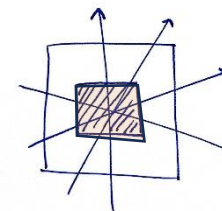
Σε αυτό το κεφάλαιο αναλύονται τρία παραδείγματα οργανωμένης δόμησης κατοικίας, τα οποία διακρίνονται σε κατηγορίες, ανάλογα με την **κλίμακα σχεδιασμού, τον τύπο οργανωμένης δόμησης**, καθώς και με **τον βαθμό προσπελασιμότητας, την άμεση οπτική επαφή με τον δημόσιο χώρο και την κοινωνική αλληλεπίδραση που προσφέρει ο ενδιάμεσος χώρος**. Η προσέγγισή βασίζεται ουσιαστικά στην κλιμάκωση των χαρακτηριστικών αυτών του ενδιάμεσου χώρου και της κλίμακας σχεδιασμού ανά παράδειγμα.

Το πρώτο παράδειγμα που παρατίθεται, απευθύνεται στην κλίμακα του οικοδομικού τετραγώνου και εξετάζει τον ενδιάμεσο χώρο ως δημόσιο πεδίο αλληλεπίδρασης – αστικό «φόρουμ». Στην συνέχεια, το δεύτερο παράδειγμα οργανωμένης δόμησης κατοικίας, βρίσκεται σε κλίμακα γειτονιάς και ο ενδιάμεσος χώρος λειτουργεί ως κοινωνική ραχοκοκαλιά αλληλεπίδρασης. Κλιμακωτά, ακολουθεί το τρίτο παράδειγμα, που βρίσκεται σε κλίμακα συγκροτήματος και εξετάζει τον ενδιάμεσο χώρο ως συνθήκη ενδο-οικιστικής μετάβασης.

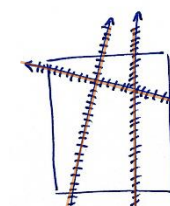
Συμπερασματικά, τα επιλεγμένα παραδείγματα παρουσιάζουν ποικιλία, όσον αφορά την κλίμακα της οργανωμένης δόμησης κατοικίας (από το οικοδομικό τετράγωνο στο κτήριο), τον τύπο οργανωμένης δόμησης (ιδιωτική χρήση, συλλογική κατοικία), το ύψος του ενδιάμεσου χώρου (ημί-δημόσιος, ημί-ιδιωτικός) και τη χώρα προέλευσης (όλα τα παραδείγματα προέρχονται από τον Ευρωπαϊκό χώρο).

Τα κοινά χαρακτηριστικά-στοιχεία βάσει των οποίων θα αναλυθούν τα παραδείγματα είναι:

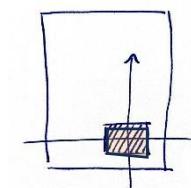
- **η σχέση της κοινότητας με την ευρύτερη γειτονιά**
- **οι στόχοι και η λειτουργία της κοινότητας**
- **ο τρόπος οργάνωσης του ενδιάμεσου χώρου καθώς και οι διαβαθμίσεις ιδιωτικού-δημόσιου χώρου.**
- **η ποιότητα του ενδιάμεσου χώρου με κριτήρια τον βαθμό προσπελασιμότητας, την άμεση οπτική επαφή με τον δημόσιο χώρο και την κοινωνική αλληλεπίδραση στον ενδιάμεσο χώρο**

πεδίο αλληλεπίδρασης

κοινωνική ραχοκοκαλιά
αλληλεπίδρασης

ενδο-οικιστική
μετάβαση

Ερευνητικά ερωτήματα

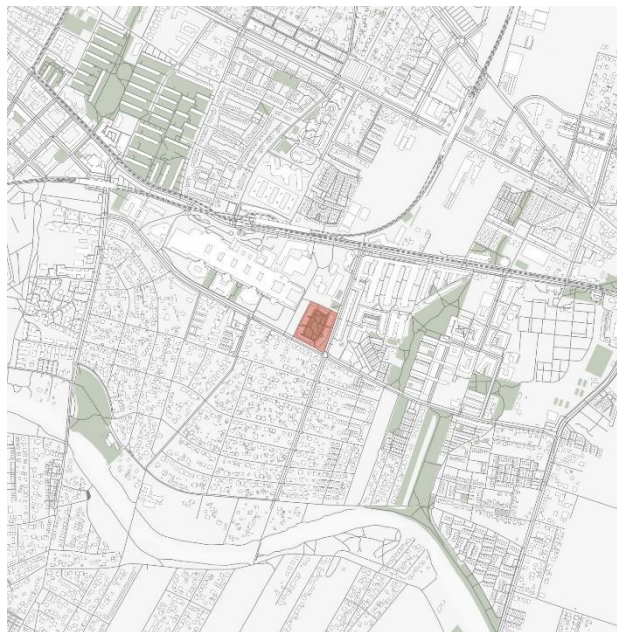
1. Πώς επηρεάζει η κλίμακα σχεδιασμού του έργου (από το οικοδομικό τετράγωνο έως το κτήριο) τη λειτουργία και τη δυναμική του ενδιαμέσου χώρου στην ενίσχυση της κοινωνικής αλληλεπίδρασης;
2. Ποιος είναι ο ρόλος του ενδιαμέσου χώρου, με ημι-δημόσιο χαρακτήρα, στη σύνδεση της κοινότητας με την ευρύτερη γειτονιά;
3. Πώς μεταβάλλεται η λειτουργία του ενδιαμέσου χώρου με ημι-δημόσιο χαρακτήρα, ανάλογα με τη στόχευση της κοινότητας (συλλογική ζωή, ιδιωτικότητα, κ.λπ.);
4. Ποιες χωρικές πρακτικές ή σχεδιαστικές επιλογές ενισχύουν την κοινωνική αλληλεπίδραση στους ενδιάμεσους χώρους σε περιβάλλοντα οργανωμένης δόμησης κατοικιών στον ευρωπαϊκό χώρο;

Εξετάζεται :

- ✓ η κλίμακα σχεδιασμού σε σχέση με την λειτουργία και την δυναμική του ενδιαμέσου χώρου (ποιότητα του).
- ✓ ο τρόπος λειτουργίας του ενδιαμέσου χώρου, με ημι-δημόσιο χαρακτήρα ως γέφυρα μεταξύ του οικιστικού συνόλου και του αστικού ιστού.
- ✓ η ενδεχόμενη μεταβολή χρήσης του ενδιαμέσου χώρου, με ημι-δημόσιο χαρακτήρα, ανάλογα με το ύψος της οργανωμένης δόμησης κατοικίας
- ✓ η δοκιμασμένη εφαρμογή χωρικών πρακτικών ή σχεδιαστικών επιλογών που τείνουν να τονώνουν την κοινωνική αλληλεπίδραση

3.2 Κλίμακα οικοδομικού τετραγώνου: ο ενδιάμεσος χώρος

ως δημόσιο πεδίο αλληλεπίδρασης – αστικό «φόρουμ» / KAP – Kapellenhof, Austria

Εικόνα 22: Τοποθεσία περιοχής μελέτης KAP – Kapellenhof

Τοποθεσία: Αυστρία - Βιέννη

Είδος κατοικίας: Συλλογική κατοίκηση

Αρχιτεκτονικός διαγωνισμός : Αύγουστος 2016 – 1^ο βραβείο

Αρχιτέκτονες: AllesWirdGut Architektur , feld72

Αριθμός οικιστικών μονάδων: 450 κατοικίες

Έκταση οικοπέδου: 51.680 m²

Χρονολογία ολοκλήρωσης του έργου: 2019

Εικόνα 23: Γενική άποψη KAP – Kapellenhof

«Ένα ζωντανό τετραμερές σύνολο, όπου αναπτύσσονται δέντρα και σχέσεις γειτονίας.»
AllesWirdGut architects

Ένταξη στον ευρύτερο αστικό ιστό

Η συνοικία KAP – Kapellenhof αναπτύσσεται σε ένα οικοδομικό τετράγωνο, που βρίσκεται στο 22^ο διαμέρισμα της Βιέννης (Donaustadt) στην περιοχή Kapellenweg, μία περιοχή ανατολικά της πόλης και χαρακτηρίζεται από ταχεία οικιστική ανάπτυξη, λόγω των χαμηλών αξιών γης και των δυνατοτήτων πολεοδομικού σχεδιασμού μεγάλης κλίμακας.

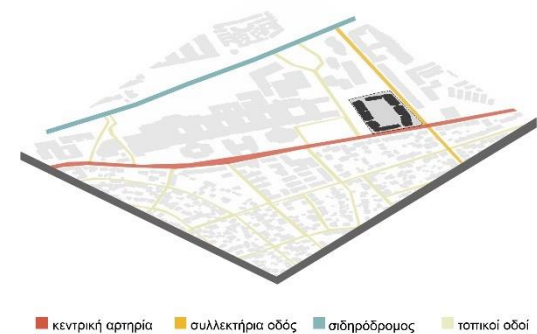
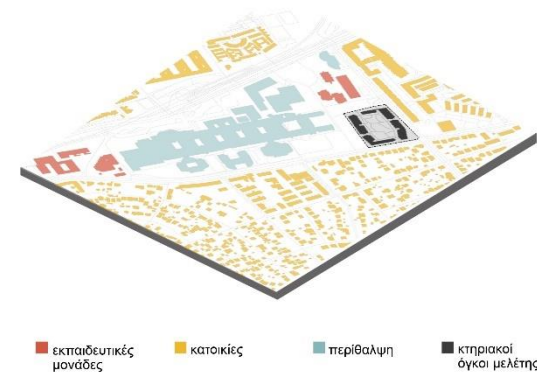
Η περιοχή γύρω από το Kapellenhof αναπτύσσεται μέσα σε ένα αγροτικό/προαστιακό περιβάλλον στα νότια σε αντίθεση με τον πιο πυκνό αστικό ιστό στα βόρεια και στα ανατολικά (εικ. 22). Αυτή η αντίθεση γίνεται αντιληπτή αφού στα νότια παρατηρείται η χρήση της αμιγούς κατοίκησης, με μονοκατοικίες με ιδιωτικές αυλές ενώ βόρεια και ανατολικά από την περιοχή μελέτης υπάρχει πυκνή δόμηση κατοικίας και εμπορικές χρήσεις. Στα βόρειο-δυτικά των συγκροτημάτων, λειτουργεί το νοσοκομείο Donaustadt καθώς και οι αντίστοιχες σχολές νοσηλευτικής εκατέρωθεν αυτού (εικ. 25). Η περιοχή που κατασκευάστηκε η συνοικία KAP φιλοξενούσε παλιότερα τον οίκο νοσοκόμων της κλινικής, με κτήρια κατοικίας για το προσωπικό του νοσοκομείου. Η νέα ανάπτυξη μετά την κατεδάφιση των κτιρίων αυτών, αξιοποιεί το οικόπεδο με τρόπο που διατηρεί την κοινωνική του διάσταση, δημιουργώντας χώρο κατοικίας για περισσότερα από 1.000 άτομα (εικ. 24).

Το συγκρότημα κατοικιών βρίσκεται σε περιοχή με καλά οργανωμένο προσβάσιμο οδικό δίκτυο. Κατά μήκος της νότιας πλευράς του οικοδομικού τετραγώνου αναπτύσσεται δρόμος υψηλής κυκλοφορίας αυτοκινήτων, που διαθέτει πολλαπλές

Εικόνα 24: Αεροφωτογραφία συγκροτημάτων

λωρίδες κυκλοφορίας και είναι σημαντικός για την σύνδεση με άλλες περιοχές. Από αυτόν διέρχονται μέσα μαζικής μεταφοράς (τραμ, λεωφορεία). Στα ανατολικά της περιοχής υφίσταται συλλεκτήριος άξονας που συνδέει με περιοχές της Donaustadt, και διαθέτει υποδομές για αυτοκίνητα, ποδήλατα και πεζούς. Ακόμη, στην βόρεια πλευρά υπάρχει μικρός τοπικός δρόμος ήπιας κυκλοφορίας, που λειτουργεί κυρίως ως η κύρια πρόσβαση στο συγκρότημα, ενώ υπάρχει και στάση ποδηλάτων. Τέλος, στα δυτικά αναπτύσσεται μικρός δρόμος ήπιας κυκλοφορίας για την εξυπηρέτηση των αναγκών των γύρω περιοχών (εικ. 25), (Archdaily, 2020), (Baunetz, 2020).

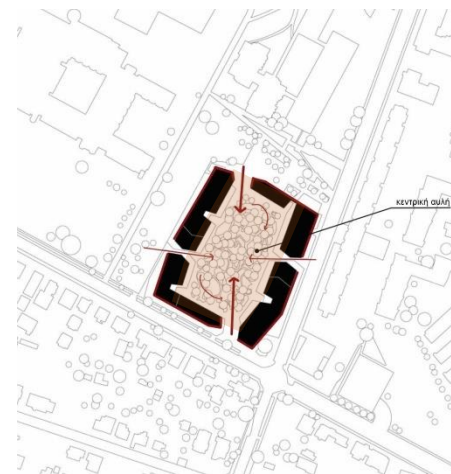
Εικόνα 25: Αξονομετρικό διάγραμμα χρήσεων γης και οδικού δικτύου

Βασική συνθετική ιδέα – κυρίαρχη χειρονομία

Το 2016 πραγματοποιήθηκε αρχιτεκτονικός διαγωνισμός και η κατασκευή του έργου ολοκληρώθηκε το 2019. Η νικητήρια πρόταση προέβλεπε τη δημιουργία 450 νέων οικιστικών μονάδων σε σχέδια των αρχιτεκτονικών γραφείων των AllesWirdGut και feld72, για τη στέγαση περισσότερων από 1.000 κατοίκους. Οι βασικές απαιτήσεις του προγράμματος περιλάμβαναν την ενσωμάτωση του έργου στο υπάρχον αστικό τοπίο, την αξιοποίηση του φυσικού περιβάλλοντος και την εφαρμογή βιώσιμων λύσεων σε ενεργειακό και οικολογικό επίπεδο για τους κατοίκους των συγκροτημάτων. Ο σχεδιασμός όφειλε να διασφαλίσει την ποιότητα ζωής των κατοίκων, προσφέροντας λειτουργικούς και άνετους χώρους διαβίωσης αλλά και συλλογικής χρήσης.

Με αυτά τα δεδομένα, οι κατοικίες κατανεμήθηκαν σε τέσσερα κτήρια των πέντε έως και οκτώ ορόφων με επίπεδο δώμα, όπου το καθένα διαθέτει καθορισμένους κοινοτικούς χώρους προς συλλογική χρήση. Δόθηκε ιδιαίτερη σημασία στις δυνατότητες της τοποθεσίας, δηλαδή στο πράσινο και την θέα. Έτσι παρατηρείται ότι οι οικιστικές μονάδες έχουν τοποθετηθεί στις παρυφές του οικοπέδου και περικλείουν μία κεντρική «αυλή» (εικ. 26), η οποία έχει μέγεθος ενός «γηπέδου ποδοσφαίρου» και λειτουργεί ως ένα αστικό άλσος που προσφέρει ιδιωτικά καταφύγια και ανοιχτά ξέφωτα. Με αυτόν τον τρόπο κατάφεραν να προσφέρουν στο κάθε διαμέρισμα την καλύτερη δυνατή θέα καθώς και φυσικό φωτισμό και αερισμό ενώ ταυτόχρονα να προσφέρουν ένα αστικό μπαλκόνι στην ευρύτερη γειτονιά προς κοινή ωφέλεια (εικ. 27), (Archdaily, 2020), (Archello, 2020).

Η πρόθεση τους, να δημιουργηθεί ένα σημείο συνάντησης και αλληλεπίδρασης, εκφράζεται επίσης με αρκετούς κοινόχρηστους χώρους κατά μήκος των ισογείων των κτηριακών όγκων, οι οποίοι καταφέρνουν να εμπλουτίσουν την χρήση της κατοικίας με τις χρήσεις ψυχαγωγίας, ενημέρωσης και φροντίδας παιδιών. Για αυτό τον λόγο, σε κάθε κτήριο εκατέρωθεν της κεντρικής εισόδου έχουν τοποθετηθεί ενδιάμεσοι χώροι με ημι-δημόσιο χαρακτήρα, οι οποίοι θα αναλυθούν στην συνέχεια.

Εικόνα 26: Πλήρες – κενό περιοχής μελέτης, χωροθέτηση κτηρίων

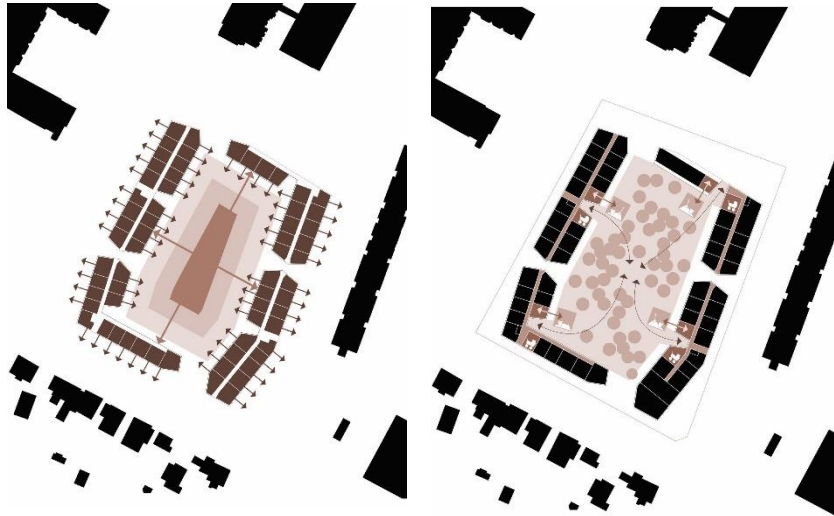

Εικόνα 27: Άποψη κεντρικής αυλής KAP – Kapellenhof

Αναλυτική συνθετική ιδέα

Σχετικά με την συνθετική αντιμετώπιση του έργου, πρόκειται για τέσσερις κτιριακούς όγκους που έχουν κυρίως ορθογωνική γεωμετρία και διατάσσονται με μελετημένα κενά μεταξύ τους, τα οποία λειτουργούν ως διαμπερείς είσοδοι-χοάνες προς το εσωτερικό του οικοδομικού τετραγώνου. Έτσι, σχηματίζουν ένα κεντρικό «κενό» χώρο ο οποίος είναι έτοιμος να υποδεχθεί ποικίλες υπαίθριες δραστηριότητες και να ενισχύσει την κοινωνική αλληλεπίδραση μεταξύ των κατοίκων. Οι διαμπερείς χαράξεις ενισχύουν τη ροή και τη διασύνδεση με το αστικό περιβάλλον, επιτρέποντας την οπτική και φυσική συνέχεια ανάμεσα στον δημόσιο χώρο της πόλης και τον ημι-δημόσιο χώρο της αυλής (εικ. 28). Έτσι, δημιουργείται μία ανοιχτή, κοινωνικά ενεργή και βιώσιμη ενότητα κατοικιών κοντά στην πόλη της Βιέννης.

Ένα ακόμα από τα χαρακτηριστικά αυτού του έργου, είναι η οπτική διαπερατότητα, με εσοχές, στοές και εξώστες που ενθαρρύνουν την κοινωνική ζωή (εικ. 28). Ενώ οι κοινόχρηστοι εσωτερικοί χώροι περιλαμβάνουν αίθουσες συγκεντρώσεων, αποθηκευτικούς χώρους και χώρους στάθμευσης. Σε κάθε είσοδο (εικ. 30) και στα τέσσερα κτήρια λειτουργούν αίθουσες στο ισόγειο, ως κοινόχρηστα σαλόνια όπου

Εικόνα 28: Διάγραμμα οπτικής διαπερατότητας κατοικιών και κεντρικής αυλής

Εικόνα 29: Διάγραμμα ένδειξης κατοικιών και κοινόχρηστων χώρων

πραγματοποιούνται δραστηριότητες των κατοίκων όπως εκδηλώσεις και θεματικές συνεντεύξεις, ενώ αντικριστά τους τοποθετούνται χώροι φύλαξης και απασχόλησης για τα παιδιά των κατοίκων. (εικ. 29).

Το Kapellenhof είναι ένα παράδειγμα κατοικίας που γεφυρώνει το δημόσιο με το ιδιωτικό, το φυσικό με το χτιστό, προωθώντας μια νέα προσέγγιση στην αστική κατοικία. Αναδεικνύει την αξία του "αστικού κενού", μετατρέποντας ένα πρώην κενό οικόπεδο σε ένα ζωντανό σημείο κοινότητας (Archdaily, 2020), (Alles Wird Gut, 2020), (Bochinski, 2020).

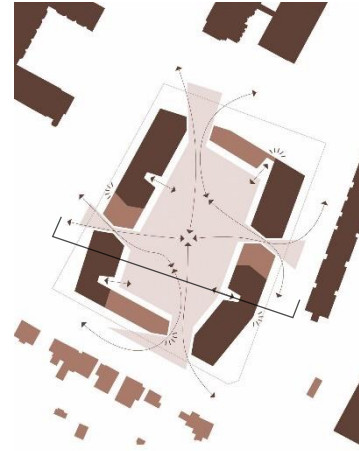
Εικόνα 30: Στοά εισόδου με οπτική στην εσωτερική αυλή

Περιγραφή της γενικής δομής του έργου

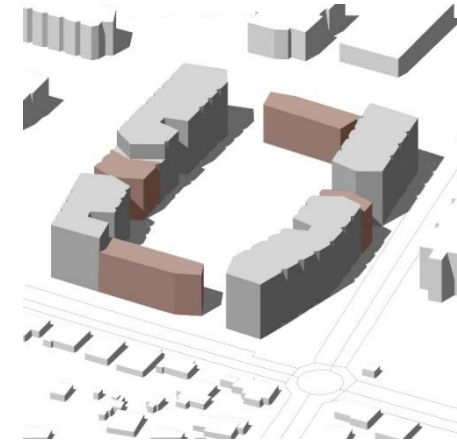
γεωμετρική | συντακτική | λειτουργική | κατασκευαστική

Αναφορικά με την **γεωμετρική δομή**, το συγκρότημα κατοικιών ΚΑΡ αποτελείται από τέσσερα κτήρια και έναν σχεδιασμένο κεντρικά αδόμητο χώρο, την αυλή. Οι επιμέρους όγκοι έχουν ορθογωνική διάταξη με οξείες γωνίες στις μικρές πλευρές τους, όπου δημιουργούνται οι προσβάσεις προς την κεντρική αυλή (εικόνα 31). Το σύνολο συγκροτείται από δύο κτηριακούς όγκους σε διάταξη τύπου Γ και δύο επιμήκεις γραμμικούς όγκους που παρουσιάζουν ήπιες γωνιακές αναδιπλώσεις στις όψεις τους (εικ. 31). Τα κτήρια τύπου Γ αποτελούνται από δύο γραμμικά στοιχεία τα οποία συνδέονται κάθετα μεταξύ τους και διαφέρουν στο πλάτος τους, με το ένα από αυτά να είναι το διπλάσιο από το άλλο. Στην συνέχεια, τα δύο κτήρια γραμμικής διάταξης έχουν ενιαίο πλάτος, σχεδιασμένα με την μεγαλύτερη διάσταση πλάτους που χρησιμοποιείται στην σύνθεση. Στην βόρειο-δυτική πλευρά το γραμμικό κτήριο, ακολουθεί την χάραξη του δρόμου ενώ στην νότιο-ανατολική πλευρά, η ελαφρά γωνίωση του κτιρίου διαμορφώνει έναν αστικό κόμβο (μια μικρή πλατεία) ενισχύοντας τη λειτουργικότητα του δημόσιου χώρου. Στους κτηριακούς όγκους τύπου Γ παρατηρείται η μείωση των ορόφων στο βόρειο και το δυτικό μέτωπο που ορίζουν την κεντρική αυλή, καθώς και η χρήση του στενότερου πλάτους (εικ. 31). Για να υπάρξει ισορροπία έχει ενταχθεί η διαφοροποίηση του ύψους και στα γραμμικά κτήρια, μειώνοντας στους έξι ορόφους ένα κομμάτι από κάθε κτήριο, στα σημεία όπου δημιουργούνται οι στενότερες εισόδους ανατολικά και δυτικά της περιοχής μελέτης με στόχο την πιο φιλική προσέγγιση της ανθρώπινης κλίμακας (εικ. 32). Επίσης, σε κάθε κτηριακό όγκο έχουν δημιουργηθεί υποχωρήσεις στις εισόδους σχήματος Π, με αμβλείες γωνίες που υποδέχονται τον επισκέπτη.

Συντακτικά, τα τέσσερα κτήρια, διατάσσονται κυκλικά και εναλλάξ το ένα δίπλα στο άλλο δημιουργώντας έναν κενό χώρο κεντρικά, καθώς τα μέτωπα των κτηρίων θέτουν τόσο ένα όριο ως προς αυτόν τον χώρο, όσο και προς το περιβάλλον (εικ. 33). Ωστόσο, όπως προαναφέρθηκε, χάρις των συνδέσεων-προσβάσεων ανάμεσα στα κτήρια, επιτυγχάνεται η διαπερατότητα στον ημι-δημόσιο χώρο, με βασικές εισόδους την βόρεια και την νότια πρόσβαση όπου είναι και οι πιο ισχυρές συνδέσεις προς την κεντρική «αυλή». Με την βοήθεια του χαμηλότερου ύψους, του στενότερου πλάτους των κτηρίων στα βόρεια και στα νότια, αλλά και της μεγαλύτερης διάστασης των κεντρικών εισόδων προς την «αυλή», τα συγκροτήματα, υποδέχονται τον επισκέπτη σε κλίμακα πιο κοντά στο άτομο. (Archdaily, 2020) (AllesWirdGut, 2020).

Εικόνα 31: Διάγραμμα σύνδεσης δομημένου – αδόμητου και σημείο τομής

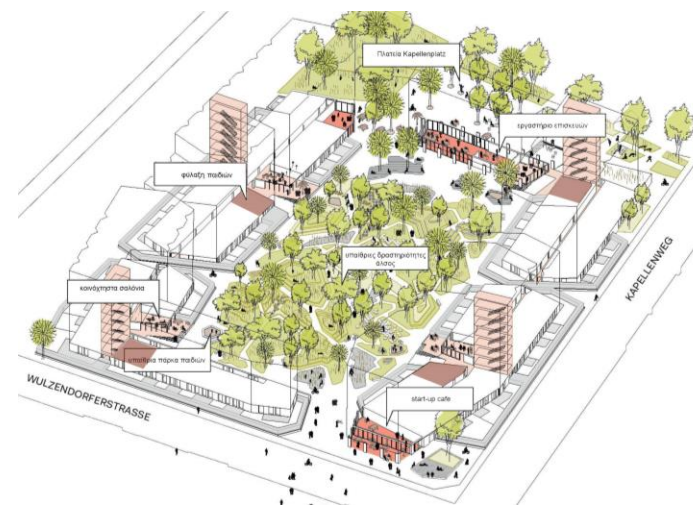
Εικόνα 32: Διάγραμμα υψομετρικών διαβαθμίσεων

Εικόνα 33: Εγκάρσια τομή, σχέση πλήρους κτηρίων – αδόμητου χώρου κεντρικής αυλής

Αναφορικά με τις **λειτουργίες** τοποθετούνται όλες οι κοινόχρηστες χρήσεις στον ισόγειο χώρο, εκατέρωθεν των εισόδων των κτηρίων. Χώροι προς συλλογική χρήση, κοινόχρηστα σαλόνια και αίθουσες φύλαξης παιδιών, καθώς και εκατέρωθεν των νοητών εισόδων που σχεδιάζονται μεταξύ των κτηρίων στην βόρεια και την νότια πλευρά του συνόλου. Πιο συγκεκριμένα στην βόρεια είσοδο προς την κεντρική «αυλή» τοποθετείται ανατολικά αυτής, χώρος εργαστηρίου και οικιακών επισκευών, όπου ουσιαστικά, πρόκειται για έναν χώρο συνάντησης των κατοίκων όπου επικεντρώνεται στην επισκευή αντικειμένων βοηθώντας ο ένας τον άλλον. Στα δυτικά της εισόδου, τοποθετείται κοινόχρηστο σαλόνι. Ακόμη, στο νοτιοανατολικό γραμμικό κτήριο, σχεδιάζεται ένα start-up cafe το οποίο λειτουργεί ως χώρος co-working και αποτελεί πόλο συγκέντρωσης των κατοίκων τόσο του συγκροτήματος όσο και της ευρύτερης περιοχής. Τα διαμερίσματα είναι προσβάσιμα μέσω φουαγιέ με θέα στην αυλή, φυσικά φωτιζόμενες σκάλες και κεντρικούς διαδρόμους. Αυτό επιτρέπει σε όλα τα διαμερίσματα να έχουν θέα ανατολικά ή δυτικά. Τέλος, στο βόρειο κομμάτι των συγκροτημάτων, υπάρχει η πλατεία Kapellen η οποία αποτελεί ακόμη μία πράσινη παρέμβαση με χώρους άθλησης και συνάθροισης κοινού για το οικοδομικό τετράγωνο και ενώνει την σύνθεση με την γύρω περιοχή (εικ. 34), (Archdaily, 2020), (Bochinski, 2020).

Τέλος για την κατασκευή, χρησιμοποιήθηκαν σύγχρονες τεχνικές **δόμησης** με έμφαση στην **βιωσιμότητα**. Χρησιμοποιήθηκαν ανθεκτικά υλικά φιλικά προς το περιβάλλον, ενώ δόθηκε ιδιαίτερη σημασία στην θερμομόνωση και την ενεργειακή απόδοση. Τα κτήρια έχουν φέρουσα κατασκευή από σκυρόδεμα, με τις προσόψεις των κτηρίων να εναλλάσσουν επιφάνειες σκυροδέματος και μεταλλικών στοιχείων. Επιπλέον, η πρόσοψη του ισόγειου είναι βαμμένη με κόκκινο χρώμα για να κάνει αντίθεση με τους ανοιχτόχρωμους επάνω ορόφους (εικ.35). Οριζόντιες γκρι ζώνες δομούν τις προσόψεις, που ουσιαστικά πρόκειται για την πλάκα κάθε ορόφου. Οι χώροι της εισόδου και του κλιμακοστασίου επισημαίνονται με κόκκινα στοιχεία παραθύρου και κόκκινες φάσες (εικ. 35). Έτσι, η αυστηρή διάταξη των γαλλικών παραθύρων στις προσόψεις, τα πολυγωνικά μπαλκόνια μαζί με το χρώμα των διαφορετικών στοιχείων δημιουργούν ομοιογένεια σε ένα ετερογενές περιβάλλον. Η όλη σύνθεση ενισχύει την αίσθηση οικειότητας και κοινής ζωής, ενώ ταυτόχρονα προσφέρει ιδιωτικότητα (εικ. 36). Εσωτερικά, οι κατοικίες είναι ευέλικτες και φωτεινές, με μεγάλες επιφάνειες υαλοπινάκων που εξασφαλίζουν φυσικό φωτισμό. Πολλές από τις μονάδες διαθέτουν ιδιωτικά μπαλκόνια ή βεράντες με θέα στον κήπο. Οι εσωτερικοί χώροι είναι σχεδιασμένοι με έμφαση στη λειτουργικότητα και την προσαρμοστικότητα. Κάθε μονάδα συνδυάζει απλά υλικά με καθαρές γραμμές και σύγχρονες λεπτομέρειες. (Archdaily, 2020) (Baunetz, 2020).

Εικόνα 34: Διάγραμμα κοινόχρηστων και κοινοφελών χώρων συγκροτημάτων

Εικόνα 35: Όψη εσοχής εισόδου

Εικόνα 36: Κάτοψη ισόγειου

Ο ενδιάμεσος χώρος ως δημόσιο πεδίο αλληλεπίδρασης – αστικό «φόρουμ»

Οι διαβαθμίσεις από τον ιδιωτικό στον δημόσιο χώρο στο του Kapellenhof αποτελούν ένα από τα πιο ενδιαφέροντα και επιτυχημένα στοιχεία του σχεδιασμού, καθώς υλοποιούν μια πολυεπίπεδη μετάβαση που εξυπηρετεί τόσο τη λειτουργικότητα όσο και τη δημιουργία κοινωνικής αλληλεπίδρασης.

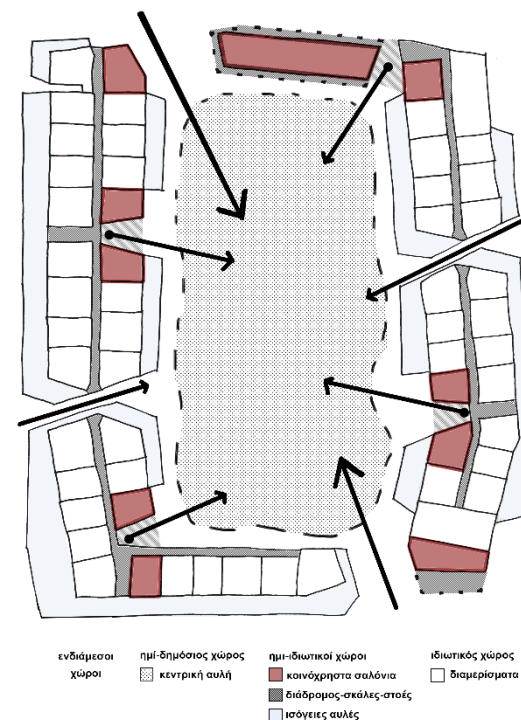
Η αφετηρία της διαβαθμισμένης εμπειρίας ξεκινά από τις ιδιωτικές αυλές των ισόγειων διαμερισμάτων, οι οποίες είναι ανυψωμένες κατά μισό μέτρο σε σχέση με το επίπεδο του εδάφους. Αυτή η μικρή διαφοροποίηση του επιπέδου δημιουργεί μια σαφή οριοθέτηση ανάμεσα στον ιδιωτικό και τον ημι-δημόσιο χώρο, προσφέροντας αισθητηριακή απομόνωση για τους κατοίκους των διαμερισμάτων του ισόγειου ενώ ταυτόχρονα υπάρχει η οπτική επαφή με τον δημόσιο χώρο (εικ. 37).

Στην συνέχεια τα φουαγιέ, οι στοές και οι κοινόχρηστοι διάδρομοι αποτελούν ενδιάμεσες ζώνες. Είναι ανοιχτοί προς την αυλή, επιτρέποντας φυσικό φωτισμό και διαπερότητα, ενώ παράλληλα προάγουν την κοινωνική επαφή μεταξύ των κατοίκων. Επίσης οι κοινόχρηστοι χώροι των σαλονιών, του εστιατορίου, του καφέ αλλά και οι αίθουσες φύλαξης παιδιών αποτελούν σημεία συνάντησης των κατοίκων με αποτέλεσμα να αποτελούν εξίσου σημαντικούς χώρους της κοινωνικής τους αλληλεπίδρασης (εικ. 38).

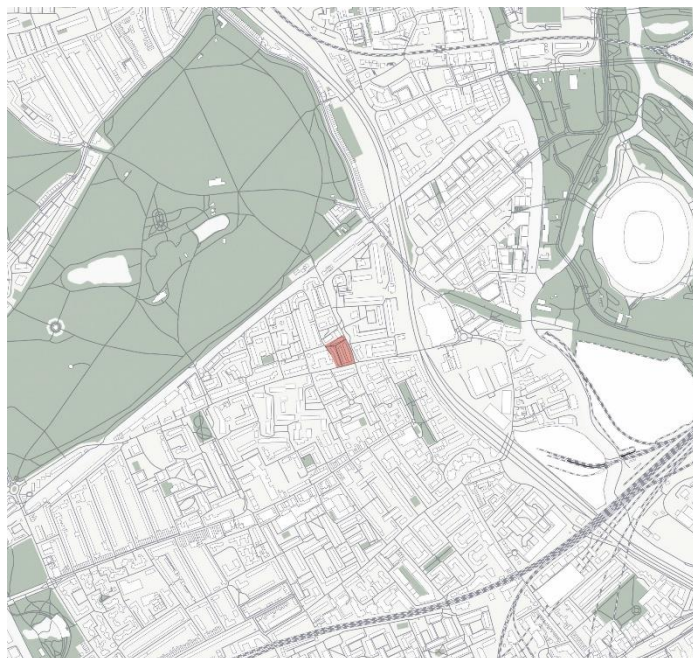
Εικόνα 37: Νότια είσοδος προς κεντρική αυλή

Τέλος, η εσωτερική αυλή είναι ο βασικός ημί-δημόσιος χώρος του συγκροτήματος ο οποίος λειτουργεί ως κοινωνικός καμβάς. Τοποθετημένη κεντρικά της περιοχής μελέτης και πλαισιωμένη από τους κτηριακούς όγκους, προσφέρει την αίσθηση μίας «προστατευμένης» αυλής που έχει τις σχεδιαστικές προϋποθέσεις να προσφέρει κοινωνική αλληλεπίδραση. Με τοπιακές διαφοροποιήσεις, φυτεύσεις, χώρους καθιστικού και παιδικής δραστηριότητας, λειτουργεί ως αστικό πάρκο για τους κατοίκους της κοινότητας αλλά και τους γείτονες τους. Η αυλή συνδέεται απρόσκοπτα με τον αστικό ιστό μέσω διαμπερών προσβάσεων, έχοντας προσπελασιμότητα κάτοικοι και γείτονες της περιοχής, ενώ υπάρχει άμεση οπτική επαφή με τις περιμετρικές δραστηριότητες και τον δημόσιο χώρο (εικ. 38).

Εικόνα 38: Διάγραμμα χαρακτήρα ενδιάμεσου χώρου

3.3 Κλίμακα γειτονιάς: ο ενδιαμέσος χώρος ως κοινωνική ραχοκοκαλιά αλληλεπίδρασης / Donnybrook Quarter, London

Εικόνα 39: Τοποθεσία περιοχής μελέτης Donnybrook Quarter

Τοποθεσία: Λονδίνο, Ηνωμένο Βασίλειο
Είδος κατοικίας: Ιδιωτική κατοικία με προσιτή στέγαση
Αρχιτέκτονες: Peter Barber Architects
Αριθμός οικιστικών μονάδων: 40 κατοικίες
Έκταση οικοπέδου: 2.400 m²
Χρονολογία ολοκλήρωσης του έργου: 2006

Εικόνα 40: Γενική άποψη Donnybrook Quarter

«Το Donnybrook είναι μια σύνθετη, κοινωνικά προκλητική αρχιτεκτονική σύνθεση, που αντανακλά τις πραγματικότητες της προοδευτικής αστικής αλλαγής.»
Jay Merrick, 25 Ιανουαρίου 2006

Ένταξη στον ευρύτερο αστικό ιστό

Το Donnybrook Quarter είναι μία οικιστική γειτονιά, υψηλής πυκνότητας, χαμηλού ύψους και μικτής χρήσης. Βρίσκεται σε γωνιακή τοποθεσία στην περιοχή Old Ford, στην ανατολική πλευρά του Λονδίνου και συγκεκριμένα, νότια του πάρκου Βικτόρια στο Τάουερ Χάμλετς. Πρόκειται για μία περιοχή με μεγάλη ιστορία περί εργατικής κατοικίας, βιομηχανικής δραστηριότητας, και έντονων κοινωνικών και πολεοδομικών αλλαγών. Συγκεκριμένα βόρεια, ανατολικά και δυτικά από την περιοχή μελέτης υπάρχουν μεγάλα blocks κοινωνικής κατοικίας από 3 έως και 22 ορόφους (εικ. 41). Επίσης αξίζει να σημειωθεί ότι, σε λιγότερο από ένα χιλιόμετρο υπάρχει περιοχή βιομηχανικής εγκατάστασης προς τα ανατολικά του έργου. Ακόμη, νότια από την περιοχή μελέτης υπάρχει χαμηλή δόμηση και μικρότερης κλίμακας κτήρια κοινωνικής κατοικίας. Ωστόσο παρατηρούνται κατά τόπους μεικτές χρήσεις στους ισόγειους χώρους της περιοχής, με την εμφάνιση εμπορικών καταστημάτων, σχολικών χώρων και πράσινων πάρκων, το οποίο δείχνει ότι το έργο είναι εμβυθισμένο σε έναν ζωντανό και σύνθετο αστικό ιστό (εικ. 42).

Η οικιστική γειτονιά Donnybrook Quarter, βρίσκεται στη διασταύρωση των οδών Old Ford Road και Parnell Road (εικ. 41). Νότια από την περιοχή μελέτης, η οδός Old Ford λειτουργεί ως κεντρική αρτηρία για λεωφορεία, αυτοκίνητα και πεζούς, με έντονη κίνηση, καταστήματα και δημόσιες χρήσεις στο επίπεδο του δρόμου. Στην συνέχεια, η οδός Parnell Road η οποία συνορεύει με το συγκρότημα στα ανατολικά και διαθέτει ήπια κυκλοφορία, συνδέει τις

Εικόνα 41: Αεροφωτογραφίες οικιστικού συνόλου

κατοικίες με τον κεντρικό οδικό δίκτυο και λειτουργεί ως συλλεκτρία οδός. Η καμπυλότητα της, που ενισχύει την πλατεία του Donnybrook Quarter, θα αναλυθεί στην συνέχεια. Ακόμη, ανατολικά από την περιοχή μελέτης εκτείνεται οδός ταχείας κυκλοφορίας μεγάλου πλάτους. Τέλος, ο ευρύτερος αστικός ιστός παρέχει πυκνό πεζοδρομιακό δίκτυο όσο και καλά οργανωμένο δίκτυο ποδηλάτων (εικ. 42), (University of Westminster, 2005).

■ βιομηχανία ■ γενική κατοικία ■ πολιτισμός ■ κτηριακοί όγκοι μελέτης

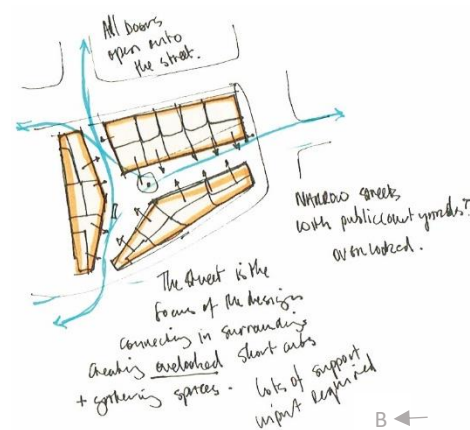
■ κεντρική αρτηρία ■ συλλεκτρία οδός ■ οδός υψηλής ταχύτητας ■ τοπικοί οδοί

Εικόνα 42: Αξονομετρικό διάγραμμα χρήσεων γης και οδικού δικτύου

Βασική συνθετική ιδέα – κυρίαρχη χειρονομία

Το 2002, ο αρχιτέκτονας Peter Barber εξασφάλισε την ανάθεση για το Donnybrook Quarter αφού κέρδισε τον αρχικό διαγωνισμό «Καινοτομία στην Κατοικία», που διοργάνωσε η εταιρεία Circle 33 Housing Association και είχε στόχο την οργανωμένη δόμηση κατοικιών στην περιοχή. Σήμερα, περίπου 130 άνθρωποι κατοικούν στις 40 μονάδες στέγασης, εκ των οποίων περίπου το 25% παρέχονται ως οικονομικά προσιτή ενοικιαζόμενη κατοικία. Αυτό το έργο, είναι ένα πυκνό σχέδιο μικτής χρήσης με μονάδες διαβίωσης μαζί με κοινόχρηστους και εμπορικούς χώρους - όλα διαμορφωμένα σε μια καινοτόμο υβριδική τυπολογία βεράντας/αυλής.

Η βασική χειρονομία του Barber είναι η μετατροπή του δρόμου σε ζωντανή ραχοκοκαλιά του κοινωνικού ιστού, γύρω από την οποία αναπτύσσεται μια νέα, υψηλής ποιότητας, προσιτή και ανθρώπινη αστική κατοίκηση. Έτσι, με τον δρόμο ως βασικό συνθετικό

Εικόνα 43: Σκίτσο αρχιτέκτονα με σημειώσεις

εργαλείο και ως ζωντανό δημόσιο χώρο, ενθαρρύνεται η διαδραστικότητα των κατοίκων όπως η κουβέντα, το παιδικό παιχνίδι κ.λπ. Στην καρδιά του σχεδίου, μία νέα πεζοδρόμηση, διασχίζει το οικόπεδο από τον βορρά προς τον νότο και συναντάει μία εξίσου κάθετη πεζοδρόμηση (εικ. 43). Με αυτή την χειρονομία, έχει αυτομάτως δημιουργηθεί μία «κεντρική πλατεία» που θα είναι το κεντρικό σημείο συνάντησης για κοινωνική αλληλεπίδραση (εικ. 45).

Με αυτά τα δεδομένα, οι κατοικίες κατανεμήθηκαν σε τέσσερα κτήρια τα οποία έχουν έως και τέσσερις ορόφους με επίπεδο δώμα εναλλάξ βατό και το

Εικόνα 44: Μακέτα του οικιστικού συνόλου – συνολική άποψη από τον νότο

Εικόνα 45: Μακέτα του οικιστικού συνόλου - πλατεία

Αναλυτική συνθετική ιδέα

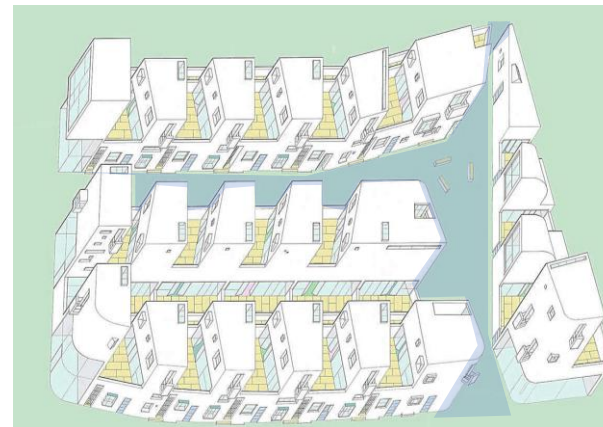
Κεντρική ιδέα υπήρξε, η σύνδεση της έρευνάς για τη φύση της ζωής στον δρόμο, με τη δημιουργία καινοτόμων μοντέλων κατοικίας υψηλής πυκνότητας, με απώτερο στόχο τη βελτίωση της αστικής βιωσιμότητας. Η πρόθεση είναι οι εξωτερικοί χώροι να αποτελούν μια επέκταση του σπιτιού, έναν κόσμο μακριά από τους σκοτεινούς διαδρόμους πολλών έργων κοινωνικής στέγασης.

Το Donnybrook Quarter διαφέρει από πολλά πολυώροφα δημοτικά διαμερίσματα που το περιβάλλουν, από πολλές απόψεις. Το πιο προφανές είναι το δείγμα ημι-δημόσιου χώρου που διασχίζει την ανάπτυξη, σχηματίζοντας έναν αδόμητο χώρο σχήματος «Τ» που ενώνεται με το περιμετρικό πεζοδρόμιο τρεις φορές (εικ. 46). Αυτός ο ενδιάμεσος χώρος (εικ. 47), είναι κρίσιμος για την εμπέδωση μιας αίσθησης κοινότητας στον πυκνό ιστό των αγγλικών οικοδομικών τετραγώνων. Οι ακανόνιστες, ασβεστωμένες μορφές των διαμερισμάτων παραπέμπουν έντονα στον Le Corbusier και, κατά κάποιον τρόπο, στον Alvar Aalto. Ο Peter Barber μελέτησε ένα ευρύ φάσμα ιστορικών και σύγχρονων παραδειγμάτων, προκειμένου να ενσωματώσει τέτοιες ιδέες σε ένα πραγματικό σχέδιο κοινωνικής κατοικίας. Κεντρική επιρροή υπήρξαν τα οικιστικά έργα μαζικής στέγασης του Alvaro Siza, κυρίως το εκτεταμένο του έργο στην Évora της Πορτογαλίας, που βασίζεται επίσης στη χρήση «οδοντωτών» σειρών κατοικιών (εικ. 48).

Ωστόσο, είναι ευρέως γνωστό ότι, οι χώροι κυκλοφορίας που είναι ημι-δημόσιοι συχνά γίνονται ψυχρές, άψυχες διαδρομές πρόσβασης κατά μήκος των οποίων κινούνται εκατοντάδες άνθρωποι κάθε μέρα. Η στρατηγική που χρησιμοποιείται στο Donnybrook Quarter είναι η εξάλειψη αυτών των ενδιάμεσων διαδρομών πρόσβασης (Campbell-Dollaghan, 2010).

Στη συνέχεια, έπρεπε να τοποθετηθούν οι κατοικίες - 40 μονάδες, που κυμαίνονται από στούντιο ενός υπνοδωματίου έως οικογενειακά σπίτια τεσσάρων υπνοδωματίων. Πρόκειται για σχετικά συμπαγή σπίτια - μεταξύ 55 και 65 τετραγωνικών μέτρων για τα διαμερίσματα των δύο υπνοδωματίων (BBC NEWS, 2006). Η κάθε κατοικία διαθέτει τη δική του μπροστινή πόρτα η οποία ανοίγει απευθείας στον δρόμο καθώς και τον δικό του χώρο αυλής αντίστοιχα προς την εσωτερική πλευρά της κατοικίας. Μία παρόμοια πρακτική μεγιστοποίησης του χώρου έχει εφαρμοστεί και στο εσωτερικό των διαμερισμάτων. Παρά τις «σφιχτές» διατάξεις, κάθε διαμέρισμα έχει το δικό του κομμάτι ιδιωτικότητας. Η βασική ενότητα κατοικίας αποτελείται από ένα τριώροφο κτίριο, με ένα διαμέρισμα δύο υπνοδωματίων στο ισόγειο (με βεράντα στο πίσω μέρος) και ένα duplex διαμέρισμα στον επάνω όροφο (με δική του βεράντα όμορα στον πρώτο όροφο) - εξ ου και το χαρακτηριστικό προφίλ με εγκοπές (εικ. 47), (University of Westminster, 2005).

«Δεν σχεδιάζουμε ένα οικιστικό σχέδιο, σχεδιάζουμε ένα κομμάτι της πόλης, και αυτό θα πρέπει να είναι το σημείο εκκίνησης για πολλά οικιστικά σχέδια». Peter Barber

Εικόνα 46: Διάγραμμα ένδειξης αδόμητου ενδιάμεσου χώρου σχήματος «Τ»

Εικόνα 47: Donnybrook Quarter, London, Peter Barber

Εικόνα 48: Malagueira Quarter Évora, Portugal, Alvaro Siza

Περιγραφή της γενικής δομής του έργου

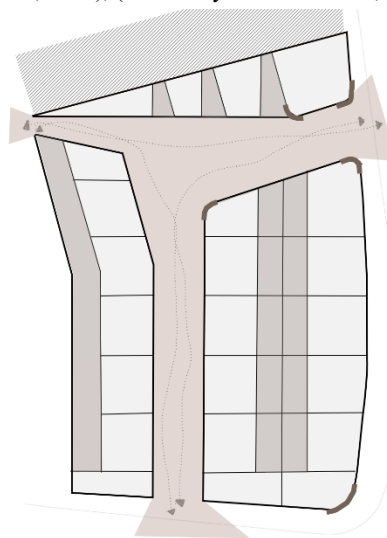
γεωμετρική | συντακτική | λειτουργική | κατασκευαστική

Σχετικά με την **γεωμετρική δομή**, η οικιστική μονάδα κατοικιών Donnybrook Quarter αποτελείται από τέσσερις κτηριακούς όγκους με τους ανάλογους υπαίθριους χώρους τους, και έναν αδόμητο «ενδιάμεσο» ημί-δημόσιο χώρο σχήματος «Τ» που διατρέχει ανάμεσα τους, λειτουργεί ως κεντρική ραχοκοκαλιά του συγκροτήματος και επιτελεί τον ρόλο του πεζοδρομημένου κοινού χώρου κυκλοφορίας αλλά κυρίως κοινωνικής συνεύρεσης. Στην βόρεια πλευρά, ο τετράπλευρος κτηριακός όγκος έχει σφηνοειδές σχήμα με την δυτική πλευρά του να καταλήγει σε οξεία γωνία. Η έντονη αιχμηρότητα της γωνίας ενισχύει την πλαστικότητα της σύνθεσης και προσδίδει ένα χαρακτηριστικό «αστικό όριο» στη βόρεια είσοδο του συνόλου. Κατά μήκος της νότιας πλευράς, η γεωμετρική διάταξη οργανώνεται μέσω δύο επιμηκών παραλληλόγραμμων κτηριακών μαζών, τοποθετημένων αντικριστά μεταξύ τους, με ενδιάμεσο χώρο αυλών, που ανήκουν στα ισόγεια διαμερίσματα. Αξίζει να παρατηρήσουμε ότι η ανατολική πλευρά του συγκροτήματος αυτού, διαδέχεται την καμπυλότητα που προϋπάρχει στην οδό Parnell Road ενώ η βόρεια πλευρά του τείνει προς τον νότο με στόχο να υπάρξει υπαίθριος χώρος για την δημιουργία της πλατείας. Τέλος, το δυτικό κτήριο του συγκροτήματος χαρακτηρίζεται από ορθογωνική γεωμετρική βάση, αλλά διαμορφώνεται σε τεθλασμένη μορφή. Σε σημείο του μέσου της όψης, το κέλυφος υποχωρεί δυτικά, δημιουργώντας μια εσοχή που λειτουργεί ως πύλη πρόσβασης προς την εσωτερική πλατεία (εικ. 49).

Όσον αφορά την μορφολογία, οι κατοικίες εναλλάσσονται με πλήρες (κατοικία) και κενό (βατό δώμα) και δημιουργείται η «οδοντωτή» όψη (εικ. 51). Τα κτήρια που αποτελούνται από αμιγής κατοικία αναπτύσσονται σε 3 ορόφους, ενώ έως 4 ορόφους κατέχει το κτήριο που βρίσκεται στο ανατολικό άκρο του βόρειου συγκροτήματος και διαθέτει ένα δίκωρο διαμέρισμα ανά όροφο. Επίσης, από 4 ορόφους αποτελείται ολόκληρη η νότια πλευρά των συγκροτημάτων καθώς στο ισόγειο με διπλό ύψος στεγάζονται οι κοινόχρηστοι χώροι που εξυπηρετούν τόσο κοινωνικές όσο και λειτουργικές ανάγκες των κατοίκων όπως καφετέρια, γραφεία και κοινόχρηστο σαλόνι (εικ. 50). Τέλος, οι κτηριακοί όγκοι παρουσιάζουν καμπυλόγραμμη μορφή στις απολήξεις τους, ιδιαίτερα στις γωνιακές θέσεις του συγκροτήματος (εικ. 49).

Συντακτικά, τα τέσσερα κτήρια κατανέμονται περιμετρικά του αδόμητου ενδιάμεσου ημί-δημόσιου χώρου σχήματος «Τ». Συγκεκριμένα, τοποθετούνται με τέτοιο τρόπο έτσι ώστε να αφήνουν τρεις προσβάσεις περιμετρικά της περιοχής μελέτης (εικ.49). Νοτιοανατολικά, τοποθετείται το συγκρότημα με τις περισσότερες χρήσεις που λειτουργεί ως κλειστό σύνολο κατοικιών. Επίσης ο δυτικός κτηριακός όγκος συντάσσεται έτσι ώστε να υπάρχει οριοθέτηση με το όμορο υφιστάμενο κτήριο και έτσι δημιουργείται ένας ενδιάμεσος χώρος με ημι-

δημόσιο χαρακτήρα που βοηθάει στην κοινωνική αλληλεπίδραση των κατοίκων και μη. Στην συνέχεια το βόρειο συγκρότημα τοποθετείται όμορα σε υφιστάμενο κτήριο καταφέροντας να φιλτράρει και να τονώσει την υποδοχή του περιπατητή από τον δρόμο στο εσωτερικό της περιοχής μελέτης, όπου βρίσκεται και η κεντρική πλατεία των συγκροτημάτων (BBC NEWS, 2006), (University of Westminster, 2005).

Εικόνα 49: Διάγραμμα πλήρους -κενού

Εικόνα 50: Αξονομετρική απεικόνιση συγκροτημάτων

Εικόνα 51: Νότια όψη και διαμήκης τομή ανατολικού συγκροτήματος

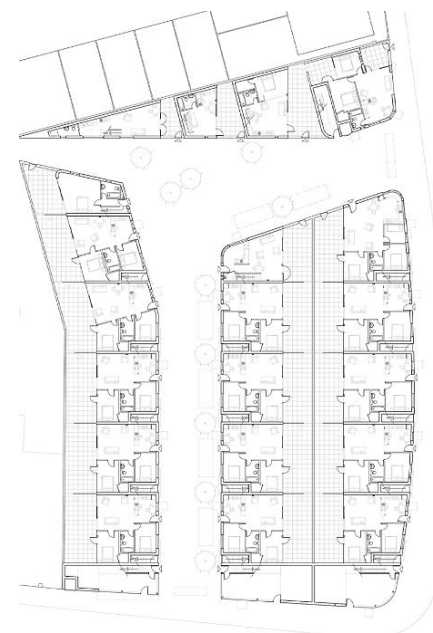
Σχετικά με τις **λειτουργίες** του συγκροτήματος, το οικιστικό συγκρότημα Donnybrook Quarter οργανώνεται γύρω από ένα σύνθετο πλέγμα λειτουργιών, το οποίο αντανακλά τη φιλοσοφία του Peter Barber για την αναζωογόνηση του αστικού δρόμου ως πεδίου κοινωνικής ζωής. Ο βασικός κορμός του συγκροτήματος αποτελείται από 40 μονάδες στέγασης, εκ των οποίων περίπου το 25% προορίζονται για προσιτή ενοικίαση, ενισχύοντας τον κοινωνικό χαρακτήρα της σύνθεσης. Οι κατοικίες περιλαμβάνουν διώροφες μεζονέτες και ισόγεια διαμερίσματα, κάθε μία με ανεξάρτητη είσοδο από τον δρόμο και ιδιωτική αυλή διαστάσεων 8 x 4 μέτρων, ενώ στοιχεία όπως μπαλκόνια, bay windows (προεξέχοντα παράθυρα από την όψη) και εξώστες ενισχύουν την τρισδιάστατη άρθρωση των όψεων. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ανάμεσα στα συγκροτήματα διαμορφώνεται ένας πεζοδρομημένος ενδιάμεσος χώρος, πλάτους μόλις 7 μέτρων, ο οποίος λειτουργεί ως ημι-δημόσιος χώρος για κυκλοφορία, στάση και κοινωνική συνεύρεση (εικ. 53). Παράλληλα, στη νότια πλευρά όπου το συγκρότημα συναντά τον πολυσύχναστο δρόμο Old Ford Road, ενσωματώνονται μη οικιστικές λειτουργίες όπως κατάστημα, κοινοτικό κέντρο και καφετέρια, οι οποίες ενεργοποιούν την αστική πρόσοψη και προσφέρουν χρήσεις καθημερινής εξυπηρέτησης τόσο για τους κατοίκους όσο και για τη γύρω περιοχή (εικ. 52). Η συνολική λειτουργική διάρθρωση του Donnybrook Quarter ενσαρκώνει μια ολοκληρωμένη προσέγγιση στην έννοια της μικτής χρήσης, που στοχεύει όχι μόνο στην κάλυψη βασικών αναγκών αλλά και στην ενίσχυση της κοινωνικής αλληλεπίδρασης μέσα από τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό (Campbell-Dollaghan, 2010).

Τέλος, η **κατασκευή** του Donnybrook Quarter εδράζεται σε φέρουσα τοιχοποιία από σπλισμένο σκυρόδεμα, η οποία διασφαλίζει αντοχή, χαμηλό κόστος κατασκευής και ευελιξία στη διαμόρφωση. Οι εξωτερικές όψεις χαρακτηρίζονται από λευκό σοβά, επιλογή που προσδίδει καθαρότητα και ενισχύει την πλαστικότητα των γεωμετρικών όγκων. Σε επιλεγμένα σημεία, όπως στις εισόδους ή τις αυλές, χρησιμοποιούνται τούβλινα ή στοιχεία από σκυρόδεμα για υλικότητα και στιβαρότητα που προσθέτουν μία χρωματική νότα στον λευκό καμβά των κτηρίων (εικ. 54). Τα κουφώματα αποτελούνται από μεταλλικά ή αλουμινένια πλαίσια με εκτεταμένες υαλώσεις, που επιτρέπουν το φυσικό φωτισμό στους εσωτερικούς χώρους και ενισχύουν τη σύνδεση των κατοικιών με τις ιδιωτικές αυλές τους. Οι επίπεδες στέγες επιστρώνονται με στεγανωτικά υλικά (π.χ. ασφατικές μεμβράνες), συνδυάζοντας οικονομία και ανθεκτικότητα. Οι αυλές και οι κοινόχρηστοι χώροι διαμορφώνονται με κυβόλιδους, παρέχοντας υποδομή για μελλοντική εξατομικευμένη χρήση από τους κατοίκους. Καθοριστικό στοιχείο της κατασκευαστικής διαδικασίας ήταν η συστηματική χρήση φυσικών μακετών, μέσω των οποίων ο σχεδιασμός προσαρμοζόταν σταδιακά, σε άμεση συσχέτιση με τις κατασκευαστικές δυνατότητες και τα υλικά. Έτσι, η κατασκευή δεν

αποτελέσει το τελικό στάδιο της αρχιτεκτονικής σκέψης, αλλά ένα εργαλείο συν-διαμόρφωσης του χώρου, σε πλήρη συντονισμό με τον λειτουργικό, κοινωνικό και γεωμετρικό σχεδιασμό του συνόλου (University of Westminster, 2005).

Εικόνα 52: Νότια όψη με κοινόχρηστες χρήσεις ισόγειου

Εικόνα 53: Κάτοψη ισόγειου

Εικόνα 54: Ανατολική πρόσοψη συγκροτήματος

Ο ενδιάμεσος χώρος ως κοινωνική ραχοκοκαλιά αλληλεπίδρασης

Η βασική πρόθεση του σχεδιασμού ήταν ο ενδιάμεσος χώρος να αποτελέσει ενεργό κοινωνικό πεδίο - όχι απλώς χώρο διέλευσης, αλλά σημείο καθημερινής αλληλεπίδρασης και επαφής μεταξύ των κατοίκων. Το συγκρότημα οργανώνεται γύρω από δύο φυτεμένους πεζοδρόμους πλάτους 7 μέτρων, που τέμνονται στο κέντρο σχηματίζοντας έναν κοινό δημόσιο χώρο, μια μικρή πλατεία, που ενισχύει τις οπτικές και κοινωνικές συνδέσεις. Οι δρόμοι αυτοί έχουν σχεδιαστεί με σκοπό να ενισχύσουν τις χωρικές συνδέσεις με τις γειτονικές περιοχές και να λειτουργούν ως περάσματα για τους κατοίκους. Η ανθρώπινη κλίμακα των δρόμων, μαζί με τα μπαλκόνια, τα βατά δώματα και τις εξοχές των παραθύρων, επιτρέπουν οπτική επαφή, δημιουργεί ένα περιβάλλον που ενθαρρύνει την κοινωνική αλληλεπίδραση και την αίσθηση ιδιοκτησίας των κατοίκων (εικ. 55).

Έτσι, οι είσοδοι τόσο των ισόγειων διαμερισμάτων όσο και των duplex διαμερισμάτων ορόφου τοποθετούνται σε άμεση επαφή με τον πεζόδρομο. Με αυτόν τον σχεδιασμό

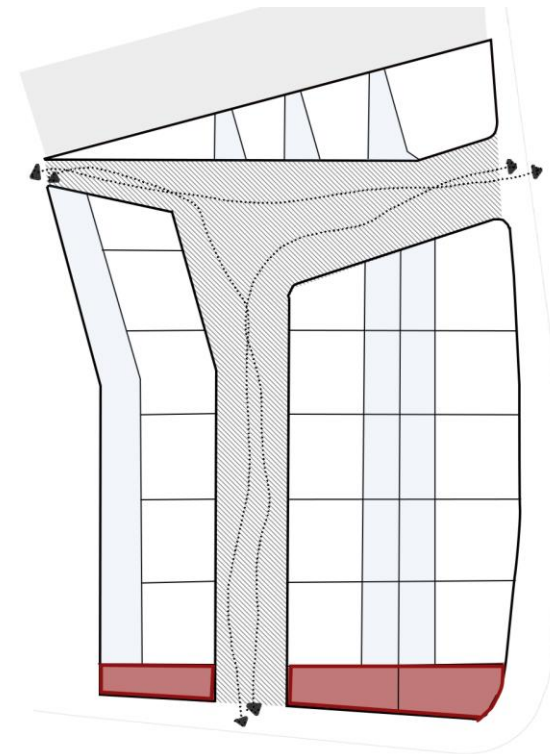

Εικόνα 55: Άποψη μπαλκονίων, βατών δώματων και των προεξέχοντων παραθύρων

αποφεύγονται οι εσωτερικοί διάδρομοι (εικ. 56), τα κοινά κλιμακοστάσια και οι ανελκυστήρες, τα οποία συχνά αποκόπτουν τον κάτοικο από τον δημόσιο χώρο, ενισχύοντας έτσι μια πιο άμεση και βιωματική σχέση με τη γειτονιά και προσεγγίζοντας την τυπολογία της παραδοσιακής γειτονιάς, όπου η άμεση επαφή με τον εξωτερικό χώρο δημιουργούσε συνθήκες

κοινωνικής συνοχής. Είναι σημαντικό ότι με αυτόν τον τρόπο, οι κάτοικοι έχουν την δυνατότητα να αλληλεπιδράσουν σε έναν υπαίθριο, ευχάριστο χώρο και να δημιουργήσουν σχέσεις καλής γειτονιάς. Επίσης κάθε κατοικία διαθέτει τον δικό της εξωτερικό χώρο, είτε πρόκειται για αυλή είτε για βατό δώμα, προσφέροντας τη δυνατότητα στους κατοίκους, προσαρμογής και προσωπικής έκφρασης, ενισχύοντας το αίσθημα ταυτότητας και οικειότητας στον τόπο κατοικίας. Αυτοί οι ιδιωτικοί χώροι συμβάλλουν στη δημιουργία μιας

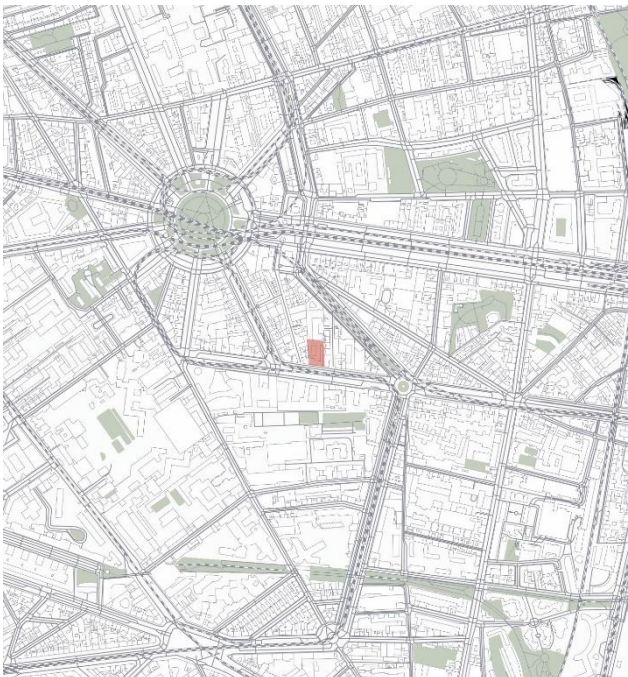
ζωντανής και προσωπικής ατμόσφαιρας, ενισχύοντας την αίσθηση κοινότητας και κοινωνικής συνοχής. (Barber, 2024).

ενδιάμεσοι χώροι	ημι-δημόσιος χώρος ■ κοινόχρηστη πεζοδρόμηση	ημι-ιδιωτικοί χώροι ■ κοινόχρηστα σαλόνια, καφέ, γραφεία □ ισόγειες αυλές	ιδιωτικός χώρος □ διαμερίσματα
---------------------	--	--	-----------------------------------

Εικόνα 56: Διάγραμμα χαρακτήρα ενδιάμεσου χώρου

3.4 Κλίμακα συγκροτήματος: ο ενδιάμεσος χώρος ως ενδο-οικιστική μετάβαση /
Paris XII Apartments, France

Εικόνα 57: Τοποθεσία περιοχής μελέτης Paris XII Apartments

Τοποθεσία: Γαλλία - Παρίσι
Είδος κατοικίας: Ιδιωτική κατοικία με προσιτή στέγαση
Αρχιτεκτονική ανάθεση: 2012
Αρχιτέκτονες: MARS Architectes
Αριθμός οικιστικών μονάδων: 14 κατοικίες
Δομημένη έκταση: 716 m²
Χρονολογία ολοκλήρωσης του έργου: 2020

Εικόνα 58: Άποψη Paris XII Apartments

«Το αρχιτεκτονικό στυλ του έργου είναι αυστηρό, σε αντίθεση με την φαινομενική ελευθερία που απολαμβάνει ο φυσιοκρατικός κήπος.»
MARS Architectes

Ένταξη στον ευρύτερο αστικό ιστό

Το συγκρότημα κατοικιών, βρίσκεται στο δωδέκατο διαμέρισμα του Παρισιού, το οποίο χαρακτηρίζεται από έναν ποικιλόμορφο αστικό ιστό που συνδυάζει κατοικίες, πολιτιστικές δραστηριότητες, εμπορικές χρήσεις και εκτεταμένους χώρους πρασίνου. Η κατασκευή του συγκροτήματος παραδόθηκε τον Οκτώβριο του 2020 και βρίσκεται στο εσωτερικό ενός οικοδομικού τετραγώνου, περικυκλωμένο από ένα συγκρότημα διαμερισμάτων που χτίστηκε τη δεκαετία του 1970 (εικ. 59, εικ. 60). Ωστόσο η περιοχή γύρω από το Paris XII Apartments αποτελείται κυρίως από γενική κατοικία, καθώς στο επίπεδο των ισογείων αναπτύσσονται εμπορικές χρήσεις και καταστήματα εστίασης. Ωστόσο στο οικοδομικό τετράγωνο νότια του έργου, τοποθετούνται το πανεπιστήμιο Sorbonne Nouvelle University, το νοσοκομείο Hospital Rothschild και ο καθολικός ναός Church of Our Lady of Peace – Picpus.

Επίσης το συγκρότημα κατοικιών, βρίσκεται σε περιοχή με καλά αναπτυγμένο οδικό δίκτυο, καθώς βρίσκεται σε κοντινή απόσταση και με την Place de la Nation, έναν από τους μεγάλους κυκλοφοριακούς κόμβους του Παρισιού. Νότια της περιοχής μελέτης, διέρχεται κεντρική οδική αρτηρία, η Avenue de Saint-Mandé, που οδηγεί προς την Place de la Nation. Ωστόσο, η περιοχή εξυπηρετείται από πολλούς τοπικούς δρόμους ήπιας κυκλοφορίας, γεγονός που μειώνει τον θόρυβο και καθιστά τον χώρο πιο ήσυχο και ασφαλή για τους κατοίκους. Επίσης, στην τριγύρω περιοχή καθώς και στην περιοχή μελέτης εφαρμόζεται κυρίως το φαινόμενο της υπόγειας στάθμευσης, αφού το

Εικόνα 59 : Αξονομετρική άποψη εργοτάξιου συγκροτήματος

Εικόνα 60 : Συνολική άποψη συγκροτήματος

Παρίσι περιορίζει έντονα την επιφανειακή στάθμευση. Οι πεζόδρομοι και οι ποδηλατοδρόμοι είναι συχνά ενσωματωμένοι στο οδικό πλέγμα, ενισχύοντας τη βιώσιμη κινητικότητα. Το οδικό δίκτυο συνεργάζεται στενά με το πυκνό δίκτυο μετρό και λεωφορείων. Σταθμοί του μετρό, βρίσκονται σε μικρή απόσταση με τα πόδια, διευκολύνοντας τις μετακινήσεις χωρίς αυτοκίνητο (εικ. 61), (Ozuna, 2021), (Divisare, 2021)

■ εκπαιδευτικές μονάδες ■ γενική κατοικία ■ περιθαλψη ■ κτηριακοί όγκοι μελέτης

■ κεντρική αρτηρία ■ συλλεκτήρια οδός ■ σιδηρόδρομος ■ τοπικοί οδοί

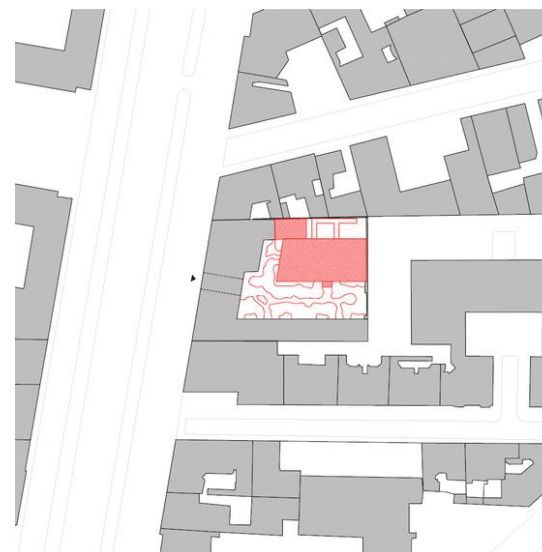
Εικόνα 61: Αξονομετρικό διάγραμμα χρήσεων γης και οδικού δικτύου

Βασική συνθετική ιδέα – κυρίαρχη χειρονομία

Το 2012, ζητήθηκε από την εταιρεία ακινήτων GECINA, ο εντοπισμός των περιοχών που θα μπορούσαν να επανεκτιμηθούν και να ανοικοδομηθούν, λόγω των πρόσφατων αλλαγών που έγιναν στο τοπικό πολεοδομικό σχέδιο του Παρισιού και σε ορισμένους γαλλικούς νόμους περί πολεοδομίας. Το έργο αυτό, που αποτελεί μέρος της παραπάνω μελέτης, προέβλεπε την δημιουργία 14 διαμερισμάτων προς συλλογική κατοίκηση, σε σχέδια των αρχιτεκτόνων Mars architects. Οι βασικές απαιτήσεις του προγράμματος περιλάμβαναν την ποιοτική στέγαση (φως, ατμόσφαιρα, υλικά), την λιτότητα στην κατασκευή όσο και τη μείωση της κατανάλωσης ενέργειας. Επίσης η τοποθέτηση του νέου κτιρίου σε διάλογο με τις υπάρχουσες πολυκατοικίες της δεκαετίας του 1970, και η ενσωμάτωση στον εσωτερικό χώρο του οικοδομικού τετραγώνου (εικ. 62), αποτέλεσε βασικό στοιχείο για τους αρχιτέκτονες καθώς χρειάστηκε να διαχειριστούν τόσο κατασκευαστικά όσο και λειτουργικά θέματα που προέκυψαν και θα αναλυθούν στην συνέχεια (Heilmeyer, 2022).

Υπό αυτές τις συνθήκες, σχεδιάστηκε ένα τετραώροφο κτήριο εμπνευσμένο από τους ιαπωνικούς ναούς, το οποίο τοποθετείται κάθετα στο υφιστάμενο κτήριο που βρίσκεται στα δυτικά του, αφήνοντας βόρεια και νότια από αυτό πράσινες αυλές με θαμνώδεις φυτεύσεις. Η είσοδος στο συγκρότημα γίνεται από τον ισόγειο χώρο του δυτικού κτηρίου του οικοδομικού τετραγώνου και μέσω μονοπατιού οδηγείται κανείς στην καταπράσινη αυλή, που βρίσκεται νότια του κτηριακού όγκου (εικ. 63). Επίσης σχεδιάζεται μία μικρότερη αυλή, βόρεια του κτηρίου με λευκούς τοίχους και μια λευκή ανοιχτή σκάλα. Ενώ η νότια «πράσινη» αυλή ανήκει σε όλους τους κατοίκους των δύο κτιρίων, η «λευκή» διατηρείται για τους κατοίκους του μικρότερου νέου ως ένας οικείος χώρος κοινωνικής συνάντησης (εικ. 64). Για το έργο, οι αρχιτέκτονες στόχευαν να δημιουργήσουν μια έντονη αντίθεση μεταξύ της αυστηρής γενικής εμφάνισής του και του φυσικού κήπου μέσα στον οποίο βρίσκεται (Worldarchitecture, 2021).

«Για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος, η ιδέα της εισαγωγής σε έναν φυτικό όγκο που μοιάζει με θαμνώδης βλάστηση φαίνεται πιο κατάλληλη εδώ από έναν καλοκλαδισμένο κήπο αυλής, σχεδιασμένο σε ευθεία γραμμή», σύμφωνα με τους αρχιτέκτονες.

Εικόνα 62: Πλήρες – κενό περιοχής μελέτης, χωροθέτηση κτηρίων

Εικόνα 63: Άποψη νότιας «πράσινης» αυλής

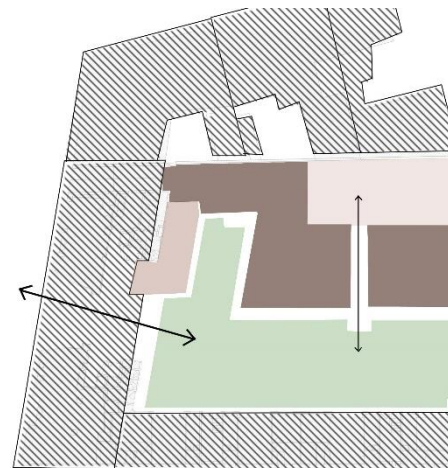
Εικόνα 64: Άποψη βόρειας «λευκής» αυλής

Αναλυτική συνθετική ιδέα

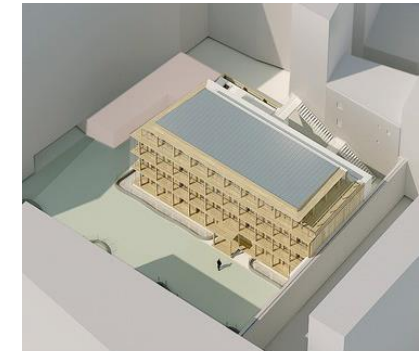
Το έργο καθιστά δυνατή την πλήρη ανανέωση αυτού του χώρου, τη σκέψη για μία οργανωμένη δόμηση κατοικιών και την περιβαλλοντική προσέγγιση, τα οποία ανανεώνονται εδώ για να δημιουργήσουν ένα νέο βιώσιμο αστικό πρότυπο ικανό να αναβαθμίσει την πόλη. Αναφορικά με τη συνθετική θεώρηση του έργου, πρόκειται για ένα κτηριακό όγκο ο οποίος τοποθετείται σχετικά κεντρικά του ακάλυπτου, αφήνοντας βόρεια και νότια δύο υπαίθριους χώρους (εικ. 65). Το κτήριο μοιράζεται σε δύο μέρη με την χρήση κάθετου διαδρόμου που ενώνει άμεσα τις δύο αυλές. Η κεντρική αυλή, η οποία βρίσκεται στην νότια πλευρά του συγκροτήματος, είναι και η πρώτη με την οποία έρχεται σε επαφή ο διερχόμενος, καθώς έχει άμεση επαφή με την ισόγεια είσοδο που υπάρχει στον δυτικό κτηριακό όγκο του οικοδομικού τετραγώνου. Έτσι, από τον δρόμο, κοιτώντας μέσα από την κύρια είσοδο της κατοικίας, παρατηρούμε μια ασυνήθιστη πυκνότητα βλάστησης. Σε αντίθεση με τον δρόμο, η εσωτερική αυλή αποκαλύπτει έναν κήπο που παρέχει χαμηλή βλάστηση γεμάτη πράσινο, φυτά εδαφοκάλυψης, ρητινώδη δέντρα και άλλα ψηλά δέντρα, σαν μια μετάβαση μεταξύ δύο κόσμων: του αστικού και του ιδιωτικού. Αυτή η συμβίωση μεταξύ της αρχιτεκτονικής και του τοπίου, δίνει μια ατμόσφαιρα με ιδιαίτερο βάθος σε αυτό το μέρος, μια ιδιωτικότητα. Επίσης, δυτικά του νέου κτηρίου, σχεδιάζεται ισόγειος χώρος φύλαξης ποδηλάτων (εικ. 66).

Κεντρικά του κτηρίου, τοποθετείται ένα στέγαστρο που σηματοδοτεί την είσοδο (εικ. 67). Αποδεικνύεται ότι είναι ένα πέρασμα του οποίου η λευκότητα έρχεται σε αντίθεση με την δασώδη ατμόσφαιρα του κήπου. Αυτή η διαδρομή διασχίζει το έργο και οδηγεί στο δεύτερο επίπεδο εσωτερικότητας, ακόμη πιο μυστικό, το οποίο αλλάζει την αντίληψή μας για τον χώρο, αποκαλύπτοντας μια λευκή αυλή με οικείες διαστάσεις, έναν χώρο που μοιράζονται όλοι οι κάτοικοι που εξυπηρετούν τις κατοικίες μέσω πεζογεφυρών και μπαλκονιών στην αυλή (εικ. 68).

Μέσα από αυτήν τη διαδοχή ατμόσφαιρων αναδεικνύεται η ποιότητα των κατοικιών. Η επιστροφή στο σπίτι λειτουργεί ως ένα μεταβατικό στάδιο, ένα καίριο σημείο που συμβάλλει ουσιαστικά στην αίσθηση ποιότητας και στη θετική εμπειρία της κατοίκησης. Ουσιαστικά πρόκειται για μία στιγμή σύνδεσης και ταυτόχρονα αποσύνδεσης, όπου γίνεται η μετάβαση από τον έξω κόσμο στον προσωπικό, οικείο χώρο (Ozuna, 2021), (ArchDaily, 2022).

Εικόνα 65: Διάγραμμα χωροθέτησης κατοικιών και κοινόχρηστων χώρων

Εικόνα 66: Σχέση κτηρίου με περιβάλλον

Εικόνα 67: Είσοδος συγκροτήματος

Εικόνα 68: Αποψη συλλογικής αυλής

Περιγραφή της γενικής δομής του έργου

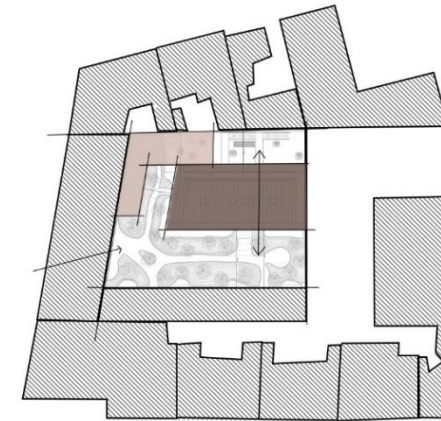
γεωμετρική | συντακτική | λειτουργική | κατασκευαστική

Σχετικά με την **γεωμετρική δομή**, το συγκρότημα κατοικιών Paris XII Apartments, αποτελείται από δύο κτηριακούς όγκους και δύο ορθογωνικής διάταξης υπαίθριους χώρους, διαφορετικής κλίμακας και χρήσης. Η σύνθεση του έργου αποτελείται από ένα μικρό ισόγειο κτήριο τύπου Γ και το κεντρικό κτηριακό όγκο ο οποίος στεγάζει τα διαμερίσματα που αναπτύσσονται σε ισόγειο και τρεις ορόφους (εικ. 71). Έχει ορθογωνικό σχήμα, με την δυτική πλευρά του να εμφανίζει μία γωνιώση οξείας κλίσεως προς τα ανατολικά (εικ. 70). Γεωμετρικά, η μορφή που λαμβάνει το έργο και οι αναλογίες που χρησιμοποιούνται, θυμίζουν ιαπωνικό ναό (εικ. 69).

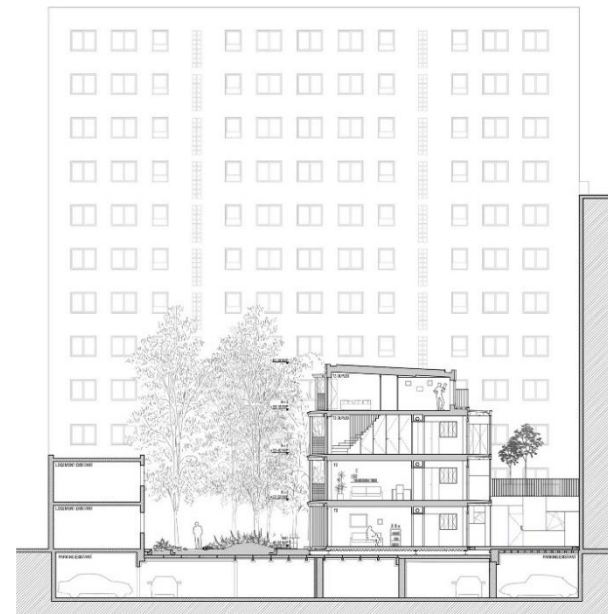
Όσο αφορά την **σύνταξη του έργου**, και τα δύο κτήρια τοποθετούνται στην βόρεια πλευρά του ακαλύπτου, δηλαδή της εν λόγω περιοχής μελέτης. Στην δυτική πλευρά, σε επαφή με τον υφιστάμενο κτηριακό όγκο, τοποθετείται το ισόγειο κτήριο τύπου Γ ενώ σε μία απόσταση από αυτό σχεδιάζεται ο κεντρικός κτηριακός όγκος. Τα δύο κτήρια εφάπτονται στην βορειοδυτική γωνία του κεντρικού κτηρίου (εικ. 70) και έτσι δημιουργούνται οι δύο υπαίθριοι χώροι. Η μικρής κλίμακας αυλή, τοποθετείται στην βόρεια πλευρά για να δημιουργήσει ένα φίλτρο με το όριο των υφιστάμενων κτηρίων. Στην νότια πλευρά, η κεντρική αυλή, μέσω διαδρομών οδηγεί στην είσοδο του συγκροτήματος και έτσι αγκαλιάζει τον περιπατητή πριν την άφιξη του στα διαμερίσματα (εικ. 69) (Ozuna, 2021), (Worldarchitecture, 2021).

Εικόνα 69: Άποψη κεντρικής εισόδου

Εικόνα 70: Διάγραμμα πλήρους - κενού

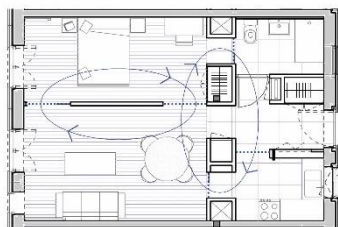

Εικόνα 71 : Εγκάρσια τομή περιοχής μελέτης

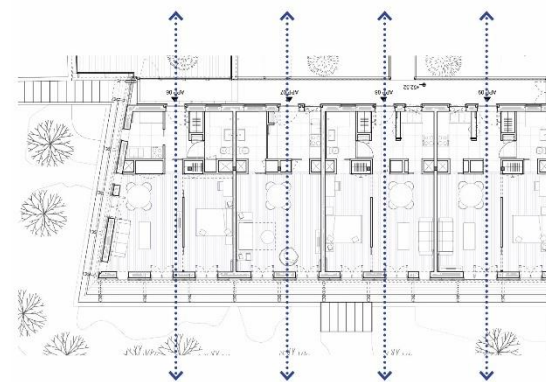
Σχετικά με τις **λειτουργίες** που δόθηκαν στο κτήριο, αποτελείται από 14 διαμερίσματα, έναν ισόγειο χώρο φύλαξης ποδηλάτων με τον αντίστοιχο χώρο αναμονής και δύο υπαίθριους χώρους. Για να υπάρχει μία ποικιλία στις ηλιακές ομάδες των ενοίκων, τα 14 διαμερίσματα έχουν διαφορετικά μεγέθη με βάσει τις ανάγκες του κάθε ένοικου. Στο ισόγειο, υπάρχουν έξι μικρά διαμερίσματα με ένα ή δύο δωμάτια και τέσσερα ακόμη στον πρώτο όροφο (εικ. 73,74). Τέσσερις μεζονέτες βρίσκονται στον δεύτερο και τρίτο όροφο.

Για τον σχεδιασμό του κεντρικού κτηρίου, ακολουθήθηκε η στρατηγική σχεδιασμού των ανοιχτών γκαλερί. Πρόκειται για μία στρατηγική, η οποία καθιστά δυνατό τον σχεδιασμό διαμερισμάτων που διατρέχουν συστηματικά το κτήριο, μια ποιότητα που επιτρέπει την επέκταση του χώρου, την εκκαθάριση των διαδρόμων καθώς και τον απλό και αποτελεσματικό φυσικό αερισμό, λόγω των ανοιγμάτων σε βορά και νότο (εικ. 73). Ξεκινώντας από το ισόγειο, σχεδιάζονται 3 διαμερίσματα στην δυτική πλευρά του κτηρίου και δύο στην ανατολική με τον κεντρικό διάδρομο να τα διαχωρίζει. Η πρόσβαση στα διαμερίσματα των ορόφων, γίνεται μέσω των εξωτερικών κλιμάκων που τοποθετούνται στην βόρεια αυλή (εικ. 74). Τα διαμερίσματα ουσιαστικά είναι οργανωμένα σε λωρίδες ακολουθώντας δύο προσανατολισμούς : Από την νότια πλευρά του κήπου, το σαλόνι και το υπνοδωμάτιο έχουν πρόσβαση στο μπαλκόνι. Επιπλέον, επικοινωνούν απευθείας μεταξύ τους μέσω ενός διπλού συστήματος συρόμενων πάνελ που οργανώνουν τις κινήσεις μεταξύ των δύο δωματίων με ομαλή ροή. Από την βόρεια πλευρά της λευκής αυλής, η είσοδος, η κουζίνα και τα λουτρά επωφελούνται από το φυσικό φως (εικ. 72). Η απλότητα αυτής της οργάνωσης επιτρέπει τη βέλτιστη συγκέντρωση των υγρών χώρων στο πάχος μιας κεντρικής τεχνικής ζώνης που ενσωματώνει επίσης τη δομή και τον αποθηκευτικό χώρο (Ozuna, 2021).

Στα μεγαλύτερα διαμερίσματα, οι συρόμενες πόρτες μεταξύ των κύριων δωματίων επιτρέπουν την περιφερειακή κυκλοφορία που τα καθιστά πιο ευέλικτα στη χρήση και δίνουν την αίσθηση ότι είναι πιο ευρύχωρα από ό,τι είναι στην πραγματικότητα. Όπως ακριβώς το σαλόνι και το υπνοδωμάτιο, όλα τα δωμάτια συνδέονται με συρόμενα πάνελ. (Heilmeyer, 2022), (Worldarchitecture, 2021).

Εικόνα 72 : Κάτοψη διαμερίσματος ορόφου

Εικόνα 73 : Διάγραμμα διαμερότητας κατοικιών Α' ορόφου

Εικόνα 74 : Κάτοψη ισόγειου

Η κατασκευή ωστόσο, αποτέλεσε την μεγαλύτερη πρόκληση για τον σχεδιασμό αυτού του έργου. Το εργοτάξιο, που χωριζόταν από τον δρόμο και από ένα εντεκαόροφο κτίριο, απαγόρευε οποιαδήποτε συμβατική εγκατάσταση ανύψωσης και οποιαδήποτε διέλευση από αέρος. Ομοίως, ήταν επιτακτική ανάγκη, η αίθουσα στο ισόγειο χώρο του υφιστάμενου κτιρίου, όπου είναι η είσοδος προς το συγκρότημα, να παραμείνει λειτουργική για τους ενοίκους της κατά τη διάρκεια της κατασκευής.

Έτσι, όλοι αυτοί οι περιορισμοί οδήγησαν στην λύση της μεταφοράς όλων των οικοδομικών υλικών, περνώντας από το πάρκινγκ που συνδέει τον δρόμο με την καρδιά του οικοδομικού τετραγώνου μέσω του υπογείου (εικ. 76). Το έργο, σχεδιάστηκε με βάση τους περιορισμούς και τους κανονισμούς του χώρου, οι οποίοι στόχευαν συγκεκριμένα να μην δημιουργηθεί υπερβολικό βάρος στο χώρο στάθμευσης που βρίσκεται στο υπόγειο - καθώς οι διαστάσεις του υπογείου είχαν εξαιρετικά μικρές διαστάσεις με πλάτος 3,5 μέτρα ελεύθερο ύψος 2,3 μέτρα. Για αυτό τον λόγο έπρεπε πλέον, να επιλεγεί ένα υλικό εύκολο στην μετακίνηση και συναρμολόγηση επί του εργοταξίου (εικ. 75).

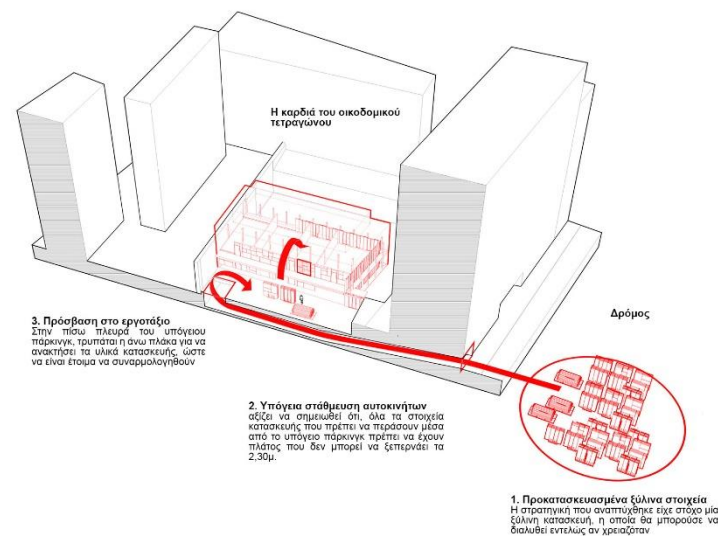
Όμως, η τεχνική καινοτομία δεν αφορούσε μόνο την επιλογή του υλικού: όφειλε να αποτελεί μέρος της λογικής του σχεδιασμού. Ήταν απαραίτητη η εργασία πάνω στην επιλογή των υλικών για να περιοριστεί το αποτύπωμα άνθρακα, καθώς ήταν επίσης απαραίτητο να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στις κατασκευαστικές λεπτομέρειες: συναρμολογήσεις, ρυθμούς, αναλογίες, είδη ξύλου, για να υπάρχει ενσωμάτωση σε μία ενιαία αισθητική (Ozuna, 2021).

Ο κόσμος των ξύλινων κατασκευών αναπτύσσεται ραγδαία και παρουσιάζει μεγάλη ικανότητα καινοτομίας: στην συγκεκριμένη περίπτωση σχεδιασμός και παραγωγή μέσω μοντέλων BIM, προκατασκευή κατά παραγγελία στο εργοστάσιο, βελτιστοποίηση δομικών στοιχείων (βάρος, διαστάσεις) και εξοπλισμός ανύψωσης προσαρμοσμένος στους περιορισμούς του χώρου. Έτσι, αυτό το έργο απαιτούσε μια πραγματικά συγκεκριμένη καινοτόμο μεθοδολογία, που να συνδυάζει πρωτοποριακή μηχανική και δεξιοτεχνία (Heilmeyer, 2022).

«Η τεχνική καινοτομία δεν αφορά μόνο την επιλογή του υλικού: πρέπει να αποτελεί μέρος της λογικής της», σύμφωνα με τους αρχιτέκτονες.

Εικόνα 75 : Στάδια κατασκευής κτηρίου

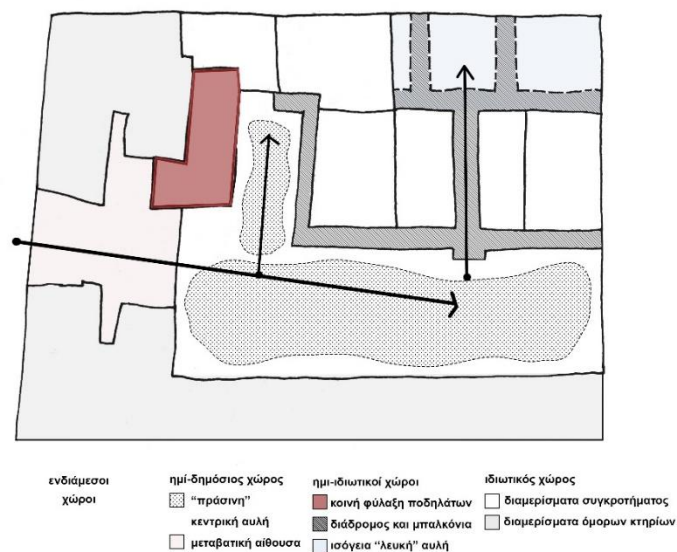

Εικόνα 76 : Διάγραμμα αναπαράστασης μεταφοράς υλικών μέσω υπογείου χώρου στάθμευσης

Ο ενδιάμεσος χώρος ως ενδο-οικιστική μετάβαση

Στην περίπτωση των Paris XII Apartments, ο ενδιάμεσος χώρος που σχεδιάζεται έχει μία συμπληρωματική φύση, ώστε να ισορροπήσει η κοινωνική αλληλεπίδραση με την ιδιωτικότητα. Αντί να προτείνεται ένας ενιαίος κοινωνικός χώρος, το συγκρότημα προτείνει μια διαδοχική αλληλουχία μικρότερων χωρικών συμβάντων.

Η πορεία της διαβατιζόμενης εμπειρίας ξεκινά από τον υπαίθριο χώρο της «πράσινης» αυλής που βρίσκεται στην νότια πλευρά από το συγκρότημα και μεταφέρεται ομαλά στην βόρεια «λευκή» αυλή. Η «πράσινη αυλή» που χρησιμοποιείται από τους κατοίκους του υπάρχοντος κτιρίου και τους νέους γείτονές τους προσφέρει έναν ήπιο, προστατευμένο χώρο, όμως η ορατότητα προς τον δημόσιο χώρο παραμένει περιορισμένη, ενισχύοντας περισσότερο την απομόνωση παρά την κοινωνική συνέχεια (εικ. 77)

Εικόνα 77: Διάγραμμα χαρακτήρα ενδιάμεσου χώρου

Ενώ η «λευκή αυλή» δημιουργεί μία συνθήκη πιο εσωστρεφής απευθυνόμενη στους κατοίκους του συγκροτήματος ως ένας οικείος χώρος κοινωνικής συνάντησης. Η κύρια πρόθεση ήταν να μετατραπεί η πίσω αυλή - η σκιασμένη από τα γύρω κτίρια- σε έναν τόπο ποίησης και έκπληξης για τους κατοίκους.

Στην συνέχεια, τα μπαλκόνια ανοιχτής πρόσβασης που οδηγούν σε κάθε διαμέρισμα καλύπτουν και αυτή την ανάγκη για κοινωνικό χώρο (εικ. 78). Ταυτόχρονα, αποτελούν ημι-ιδιωτικούς χώρους όπου μπορεί να υπάρξει κοινωνική αλληλεπίδραση μεταξύ των κατοίκων αλλά η προσπελασιμότητα επιτρέπεται μόνο στους ενοίκους του κάθε διαμερίσματος. Από την άλλη, η απουσία ενεργών χρήσεων ή καθιστικών στοιχείων περιορίζει την πραγματική τους κοινωνική δυναμική. Έτσι, ενώ ο σχεδιασμός υποστηρίζει μια προοδευτική μετάβαση στον ιδιωτικό χώρο, η συλλογική εμπειρία μοιάζει περισσότερο δυναμική σε επίπεδο πρόθεσης παρά σε καθημερινή πραγμάτωση.

Εικόνα 78: Μπαλκόνια του συγκροτήματος

Κεφάλαιο 4

Συμπεράσματα

4.1 Κύρια ευρήματα της έρευνας

Ο σχεδιασμένος ενδιάμεσος χώρος στα πλαίσια της οργανωμένης δόμησης κατοικιών, αποτελεί καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ των γειτόνων, καθώς και στην αναβάθμιση της συνολικής ποιότητας ζωής των κατοίκων. Ήδη από τα μέσα του 20^{ου} αιώνα η αποκλειστική στροφή προς την λειτουργικότητα, θα υποκατασταθεί από έρευνες για τον ενδιάμεσο χώρο, τους χώρους μετάβασης και άρθρωσης ανάμεσα σε στοιχειώδεις δομές με επιρροή από ανθρωπολογικές μελέτες, τονίζοντας έτσι την σπουδαιότητα του.

Μέσα από τις θεωρίες αλλά και τις πρακτικές εφαρμογές που ανέπτυξαν τα μέλη του Team 10, αναδύεται η ανάγκη για μία αρχιτεκτονική που μπορεί να ανταποκριθεί στις βιωματικές ανάγκες του ανθρώπου. Σύμφωνα με τον Aldo Van Eyck, αναδεικνύεται η ιδέα της επανασύνδεσης του ανθρώπου με τον χώρο και τον χρόνο, προτείνοντας μια αρχιτεκτονική που στηρίζεται στη συμπληρωματικότητα, την αλληλουχία και την πολυπλοκότητα της ανθρώπινης εμπειρίας. Στο επίκεντρο βρίσκεται πλέον η διαρκώς μεταβαλλόμενη πραγματικότητα του ανθρώπου, η αίσθηση της κοινότητας, η αίσθηση της μετάβασης και της προσαρμογής στον χώρο και όχι απλά η ύπαρξη σε αυτόν. Αρχιτέκτονες όπως ο Alison και ο Peter Smithson θα δώσουν έμφαση στη ζωντάνια της κοινότητας και στους καθημερινούς ρυθμούς της αστικής ζωής, αναδεικνύοντας τις σχέσεις που συνδέουν την κατοικία, τον δρόμο, τη γειτονιά και την πόλη. Επίσης όπως υποστηρίζει ο Herman Hertzberger, ο ενδιάμεσος χώρος οφείλει να αποτελεί το κλειδί στην μετάβαση και την σύνδεση μεταξύ περιοχών με διαφοροποιημένες διεκδικήσεις και ως τόπος από μόνος του, συνιστά κατά βάση την χωρική συνθήκη για συνάντηση και διάλογο μεταξύ περιοχών διαφορετικού τύπου. Αυτό υπογραμμίζει την σπουδαιότητα του ποιοτικού ενδιάμεσου χώρου σε περιοχές κατοικίας όπου δεν υπάρχει η δυνατότητα μόνο για να περπατά ή να κάθεται κανείς αλλά επίσης ευκαιρίες να δρα και να κάνει δραστηριότητές. Έτσι, αυτοί οι ενδιάμεσοι χώροι πλέον λαμβάνουν μία αίσθηση του «ανήκειν», με αποτέλεσμα να αυξάνεται ο βαθμός συλλογικής υπευθυνότητας για αυτόν τον χώρο, όσο και η κοινωνική αλληλεπίδραση.

Στα σύγχρονα παραδείγματα οργανωμένης δόμησης κατοικιών, που μελετήθηκαν, ο ενδιάμεσος χώρος διαθέτει ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα και

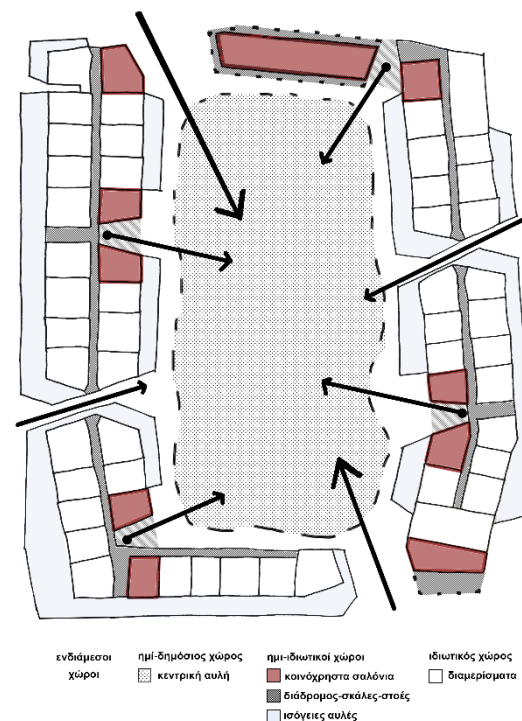
σχεδιάζεται με στόχο την καλύτερη ποιότητα ζωής του κατοίκου. Πάραυτα, ανάλογα την κλίμακα σχεδιασμού του έργου, διαφοροποιείται τόσο η λειτουργία όσο και η δυναμική του ενδιάμεσου χώρου, στην ενίσχυση της κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Για να αξιολογηθούν οι παραπάνω συνιστώσες των μελετημένων ενδιάμεσων χώρων, θα εξεταστούν τα σχετικά δίπολα:

- **λειτουργικότητα** - μονολειτουργικός ↔ πολυλειτουργικός χώρος [μπορεί να υποστηρίξει διαφορετικές χρήσεις; (παιχνίδι, χαλάρωση, συγκεντρώσεις, εκδηλώσεις)]
- **είδος χρήσης** - ατομική χρήση ↔ συλλογική κουλτούρα [δημιουργεί αίσθηση κοινής ταυτότητας ή όχι;]
- **χρονική χρήση** – μερική χρήση ↔ συνεχής χρήση [ο χώρος χρησιμοποιείται μόνο σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους ή παραμένει ζωντανός καθ' όλη την διάρκεια του χρόνου;]
- **προσπελασιμότητα** - περιορισμένη πρόσβαση ↔ διαπερατότητα στην πρόσβαση [πόσο εύκολα μπορεί να μπει κάποιος στον χώρο (κάτοικος, επισκέπτης, γείτονας);]
- **βαθμός εποπτείας με τον δημόσιο χώρο** – κρυφός ή οπτικά ελεγχόμενος χώρος [υπάρχει οπτική επαφή από τα γύρω διαμερίσματα; νιώθει κανείς ασφάλεια;]

Στο έργο των AllesWirdGut Architektur και των feld72 (κλίμακα οικοδομικού τετραγώνου) οι ενδιάμεσοι χώροι αναπτύσσονται σε δύο κατηγορίες. Τους ημι-δημόσιους χώρους όπου ανήκει η κεντρική πλατεία, και τους ημι-ιδιωτικούς χώρους όπου κατατάσσονται τα κοινόχρηστα σαλόνια, οι διάδρομοι, οι αυλές κτλ. (εικ. 79).

Αρχικά, ο ενδιάμεσος χώρος της κεντρικής αυλής λειτουργεί ως μια «αστική πλατεία» και λαμβάνει ημι-δημόσιο χαρακτήρα αφού ενισχύει τόσο τις τυχαίες καθημερινές συναντήσεις όσο και τις οργανωμένες δραστηριότητες. Αποτελεί έναν πολυλειτουργικό χώρο, καθώς μπορεί να φιλοξενήσει από δραστηριότητες για παιδιά μέχρι χώρο εκδηλώσεων. Η χρήση του προάγει την συλλογική κουλτούρα και παραμένει ενεργός χώρος καθ' όλη την διάρκεια του χρόνου. Υπάρχει διαπερατότητα στην πρόσβαση καθώς μπορεί να διασχίσει την αυλή κάθε κάτοικος όσο και κάθε γείτονας της γύρω περιοχής. Επίσης, μέσω των περασμάτων που διαχωρίζουν τους κτηριακούς όγκους, υπάρχει οπτική επαφή του ημι-δημόσιου χώρου της πλατείας με τον δημόσιο χώρο της γειτονιάς, με αποτέλεσμα να είναι ένας οπτικά ελεγχόμενος χώρος που μπορεί κανείς να νιώσει ασφάλεια.

Στην συνέχεια οι ημι-ιδιωτικοί χώροι που παρέχονται στους κατοίκους, δηλαδή τα κοινόχρηστα σαλόνια ισογείου κτλ., διαθέτουν τα ίδια χαρακτηριστικά με μερικά να διαφοροποιούνται λόγω της συγκεκριμένης ποσότητας ανθρώπων που απευθύνονται. Ενώ δηλαδή, η λειτουργικότητα, η χρήση, και ο χρόνος λειτουργίας παραμένουν ίδια με της κεντρικής πλατείας, η προσπελασιμότητα πλέον έχει περιορισμένη πρόσβαση και η οπτική επαφή με τον δημόσιο χώρο μειώνεται καθώς πλέον απευθυνόμαστε σε χώρους που παρέχουν μία σχετική ιδιωτικότητα. Συμπερασματικά, οι ενδιάμεσοι χώροι του έργου διαθέτουν πολυλειτουργικούς χώρους και έχουν ισχυρή δυναμική με βάση τα κριτήρια που αναλύθηκαν παραπάνω.

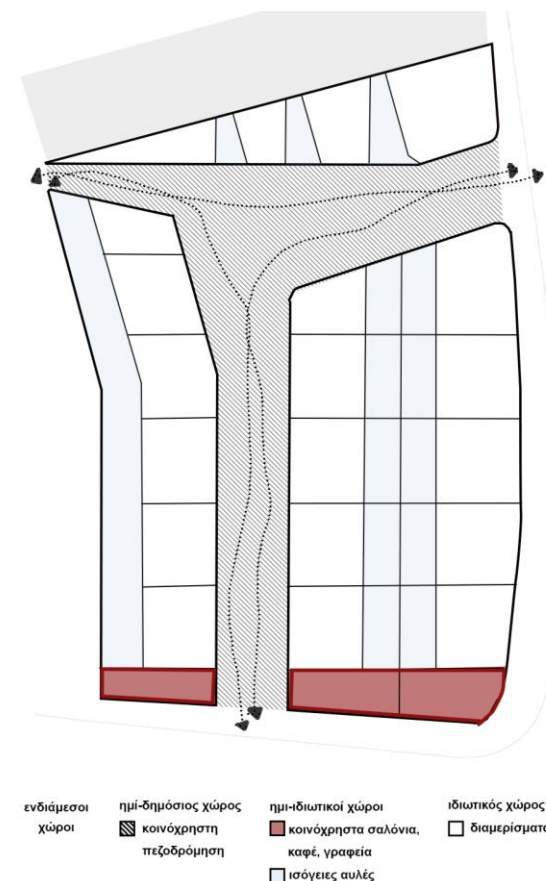

Εικόνα 79: Διάγραμμα χαρακτήρα ενδιάμεσων χώρων

/ KAP – Kapellenhof

Στην συνέχεια, στην περίπτωση του ενδιάμεσου χώρου στο έργο των Peter Barber Architects (κλίμακα γειτονιάς), παρατίθεται μία εντελώς νέα λειτουργία για τον ενδιάμεσο χώρο, καθώς αποτελεί κομμάτι της ραχοκοκαλιάς που συνδέει τις εισόδους των κατοικιών με τον δημόσιο χώρο (εικ.80). **Αρχικά, μέσω του ημι-δημόσιου χώρου της κοινόχρηστης πεζοδρόμησης ενθαρρύνεται η συνομιλία με τους γείτονες και υπάρχει οικειότητα του χώρου αποφεύγοντας περιττούς και αφιλόξενους διαδρόμους κλιμακοστασίων.** Αποτελεί έναν πολυλειτουργικό χώρο καθώς μπορεί να φιλοξενήσει υπαίθριες δραστηριότητες μεταξύ των γειτόνων, ενώ λειτουργεί ως χώρος συνάντησης. Η χρήση του προάγει την συλλογική κουλτούρα και παραμένει ζωντανός χώρος καθ' όλη την διάρκεια του χρόνου, καθώς είναι κομμάτι της σύνδεσης των κατοικιών με τους ενοίκους τους. Η προσπελασιμότητα είναι εφικτή από οποιονδήποτε διασχίζει την εν λόγω περιοχή ενώ χαρακτηρίζεται ως ένας χώρος όπου είναι οπτικά ελεγχόμενος λόγω της διαμπερότητας που κατέχει με τους τριγύρω δρόμους.

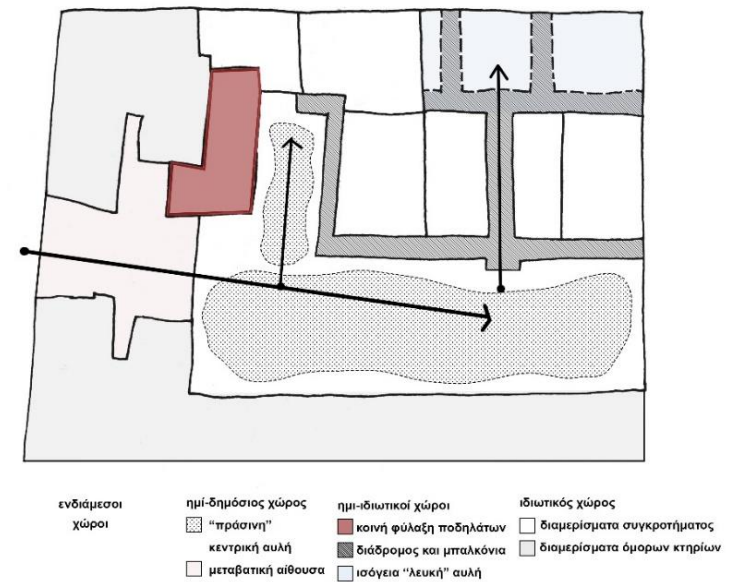
Στην συνέχεια οι ημι-ιδιωτικοί χώροι που παρέχονται στους κατοίκους, δηλαδή των κοινόχρηστων σαλονιών ισογείου, καφέ κτλ., διαθέτουν τα ίδια χαρακτηριστικά με μερικά να διαφοροποιούνται λόγω της συγκεκριμένης ποσότητας ανθρώπων που απευθύνονται. Ενώ δηλαδή, η λειτουργικότητα, η χρήση, και ο χρόνος λειτουργίας παραμένουν ίδια με της κοινόχρηστης πεζοδρόμησης, η προσπελασιμότητα έχει περιορισμένη πρόσβαση **καθώς πλέον απευθυνόμαστε σε χώρους που παρέχουν μία σχετική ιδιωτικότητα.** Η οπτική επαφή με τον δημόσιο χώρο μειώνεται στην περίπτωση των ισόγειων αυλών, ωστόσο στην περίπτωση των ισόγειων χώρων σαλονιών, καφέ κτλ. που τοποθετούνται στα νότια, παρατηρείται αμεσότερη επαφή με τον δημόσιο χώρο, λόγω των μεγάλων τζαμαριών που χρησιμοποιούνται. **Συμπερασματικά, η κλίμακα των κτηρίων και του ενδιάμεσου χώρου, προάγει την συναναστροφή μεταξύ των κατοίκων, διαθέτοντας πολυλειτουργικούς χώρους που έχουν ισχυρή δυναμική με βάση τα κριτήρια που αναλύθηκαν παραπάνω.**

Εικόνα 80: Διάγραμμα χαρακτήρα ενδιάμεσου χώρου

/ Donnybrook Quarter, London

Ακόμη, στην περίπτωση του έργου των αρχιτεκτόνων Mars (κλίμακα συγκροτήματος), ο ενδιάμεσος χώρος σχεδιάζεται έχει μία συμπληρωματική φύση, ώστε να ισορροπήσει η κοινωνική αλληλεπίδραση με την ιδιωτικότητα (εικ. 81). Έτσι, σχεδιάζονται δύο αυλές με διαφορετική λειτουργία. Η «πράσινη αυλή» αποτελεί τον ημι-δημόσιο χώρο όπου υπάρχει η δυνατότητα κοινωνικής αλληλεπίδρασης και διεξαγωγής εκδηλώσεων και έχει πολυλειτουργικό χαρακτήρα ενώ στην «λευκή αυλή» με ημι-ιδιωτικό χαρακτήρα παρατηρούμε μια εσωστρέφεια και έναν ενδιάμεσο χώρο που απευθύνεται στους κατοίκους του συγκροτήματος αποκλειστικά και κατέχει μονολειτουργικό χαρακτήρα, καθώς λειτουργεί κυρίως ως χώρος πρασίνου και χαλάρωσης. Στην συνέχεια οι ημι-ιδιωτικοί χώροι που παρέχονται, δηλαδή τα μπαλκόνια και η αίθουσα φύλαξης ποδηλάτων, προάγουν μία συλλογική εμπειρία που μοιάζει περισσότερο δυναμική σε επίπεδο πρόθεσης παρά σε καθημερινή πραγμάτωση, με την απουσία ουσιαστικής δραστηριότητας σε αυτούς τους χώρους, πρόλο που ο σχεδιασμός τους υποστηρίζει μια προοδευτική μετάβαση στον ιδιωτικό χώρο. Πιο συγκεκριμένα, χαρακτηρίζονται ως μονολειτουργικοί χώροι που προάγουν την συλλογική κουλτούρα. Χρησιμοποιούνται καθ' όλη την διάρκεια του χρόνου όμως η προσπελασιμότητα είναι περιορισμένη καθώς έχουν πρόσβαση κυρίως οι κάτοικοι του συγκροτήματος. Σχετικά με τον βαθμό εποπτείας, τα μπαλκόνια έχουν οπτική επαφή μεταξύ τους δημιουργώντας αίσθημα ασφάλειας και έναν οπτικά ελεγχόμενο χώρο. Συμπερασματικά, οι ενδιάμεσοι χώροι του έργου διαθέτουν πολυλειτουργικούς και μονολειτουργικούς χώρους και έχουν μέτρια δυναμική με βάση τα κριτήρια που αναλύθηκαν παραπάνω.

Εικόνα 81: Διάγραμμα χαρακτήρα ενδιάμεσου χώρου

/ Paris XII Apartments, France

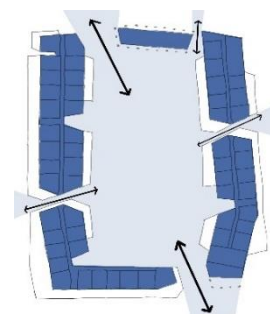
Όσο αφορά τον ρόλο του ενδιάμεσου χώρου με ημι-δημόσιο χαρακτήρα, στη **σύνδεση της κοινότητας με την ευρύτερη γειτονιά**, υπάρχουν διαφοροποιήσεις από έργο σε έργο, αναλόγως τις διελεύσεις και την οπτική επαφή με τον ημι-δημόσιο ενδιάμεσο χώρο.

Στο έργο των AllesWirdGut Architektur και των feld72 (κλίμακα οικοδομικού τετραγώνου), είναι φανερό ότι οι αρχιτέκτονες έχουν επιτύχει τον στόχο τους. Ο κεντρικός ημι-δημόσιος χώρος αυλής, **λειτουργεί ως βασικό πέρασμα και σημείο συνάντησης** για την γειτονιά με σημεία στάσεις και πράσινες πλατείες που εντείνουν την κοινωνική επαφή. Υπάρχουν δύο μεγάλες διαγώνιες συνδέσεις με άμεση οπτική επαφή με τον δημόσιο χώρο στον βορρά και στον νότο και συμπληρωματικά σχεδιάζονται και τρεις μικρότερες διελεύσεις μεταξύ των κτηριακών όγκων (εικ. 82).

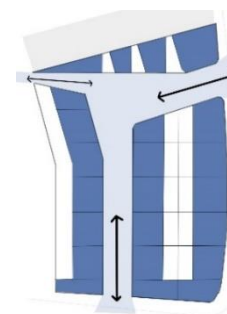
Έπειτα, το έργο των Peter Barber Architects (κλίμακα γειτονιάς), βρίσκεται σε ικανοποιητικό επίπεδο σύνδεσης με την γειτονιά καθώς η μικρή κεντρική πλατεία που σχεδιάζεται αλλά και οι δύο κάθετοι μεταξύ τους πεζόδρομοι καταφέρνουν **να γίνουν κομμάτι της γειτονιάς όπου** μπορεί ο καθένας να διασχίσει και να συνομιλήσει ελεύθερα με τους γείτονες του σε ένα φιλόξενο περιβάλλον για τέτοιου είδους δραστηριότητες. Σχεδιάζονται δύο κεντρικές διελεύσεις μία στα νότια και μία στα βόρειο-ανατολικά οι οποίες συνδέουν την κοινόχρηστη πεζοδρόμηση με την ευρύτερη γειτονιά, ενώ η διέλευση που βρίσκεται στα βόρειο-δυτικά αποτελεί μία μικρότερη σύνδεση καθώς είναι ένα μικρό πέρασμα με τα όμορα συγκροτήματα (εικ. 83).

Στο έργο των αρχιτεκτόνων Mars (κλίμακα συγκροτήματος), η σύνδεση με την ευρύτερη γειτονιά ήταν εξ αρχής μία δύσκολη υπόθεση, λόγω τοποθεσίας του οικοπέδου, καθώς βρίσκεται **εντός του ακαλύπτου ενός οικοδομικού τετραγώνου**. Ωστόσο, οι αρχιτέκτονες διαχειρίστηκαν την περίπτωση με ευφυή τρόπο αφού η κεντρική «πράσινη αυλή» που διαθέτει ημι-δημόσιο χαρακτήρα, είναι σημείο αλληλεπίδρασης των κατοίκων αλλά και των περαστικών που μπορούν να απολαύσουν μία **πράσινη διέξοδο** σε κεντρικό σημείο της Γαλλίας (εικ. 84).

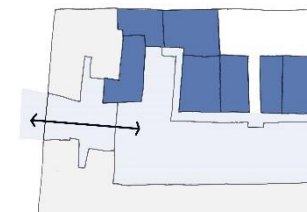
Έτσι, προκύπτει το εξής διάγραμμα, (εικ. 85) όπου παρατίθενται κλιμακωτά οι μελέτες περίπτωσης από το πιο ενσωματωμένο έως το πιο απομονωμένο έργο σε σχέση με την ευρύτερη γειτονιά, συγκρινόμενα μεταξύ τους.

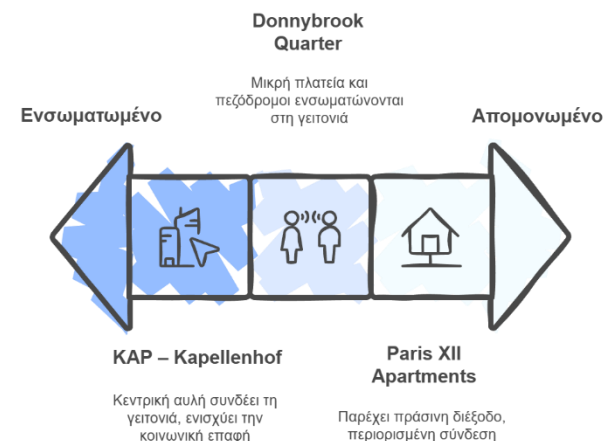
Εικόνα 82: Διάγραμμα σύνδεσης ενδιάμεσου χώρου με ευρύτερη γειτονιά / KAP – Kapellenhof

Εικόνα 83: Διάγραμμα σύνδεσης ενδιάμεσου χώρου με ευρύτερη γειτονιά / Donnybrook Quarter

Εικόνα 84: Διάγραμμα σύνδεσης ενδιάμεσου χώρου με ευρύτερη γειτονιά / Paris XII Apartments

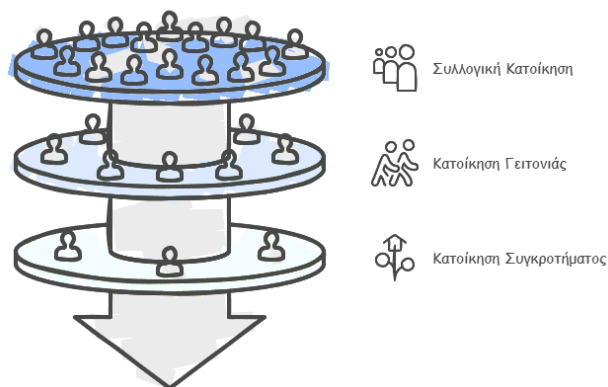
Εικόνα 85: Διάγραμμα σύνδεσης, ενδιάμεσου χώρου ημι-δημόσιου χαρακτήρα με την ευρύτερη γειτονιά

Ένα άλλο σημαντικό εύρημα από την μελέτη των περιπτώσεων ήταν η **ενδεχόμενη μεταβολή χρήσης του ενδιαμέσου χώρου, με ημι-δημόσιο χαρακτήρα, ανάλογα με το ύψος της οργανωμένης δόμησης κατοικίας.**

Στην περίπτωση του έργου των AllesWirdGut Architektur και των feld72 (κλίμακα οικοδομικού τετραγώνου), **προάγεται η συλλογική κατοίκηση.** Ο ενδιαμέσος χώρος με ημι-δημόσιο χαρακτήρα σε αυτή την περίπτωση είναι η κεντρική αυλή, όπου της προσδίδεται ένα οικείο στοιχείο με το **αίσθημα του «ανήκειν»** καθώς όλοι έχουν την ευθύνη για την συντήρηση και την σωστή λειτουργία αυτών των χώρων (εικ. 86).

Ακολουθεί η περίπτωση το έργο των Peter Barber Architects (κλίμακα γειτονιάς), όπου πρόκειται για **ιδιωτική κατοικία με προσιτή στέγαση.** Ο ενδιαμέσος χώρος της κοινόχρηστης πεζοδρόμησης σε αυτή την περίπτωση, δεν απευθύνεται μόνο **σε κατοίκους των συγκροτημάτων αλλά και στους γείτονες** τους καθώς ενώνεται με τα πεζοδρόμια της περιοχής. Έτσι αποτελεί πλέον μέρος πρόσβασης για όλη την περιοχή και όχι απλά μία πρόσβαση για τους κατοίκους (εικ. 86).

Ωστόσο, στο έργο των αρχιτεκτόνων Mars (κλίμακα συγκροτήματος), που πρόκειται για **ιδιωτική κατοικία με προσιτή στέγαση**, ενώ ο ενδιαμέσος χώρος της «πράσινης αυλής» διαθέτει ημι-δημόσιο χαρακτήρα, κατέχει με **μία εξωστρέφεια προς την χρήση κυρίως προς όφελος των κάτοικων** (εικ. 86).

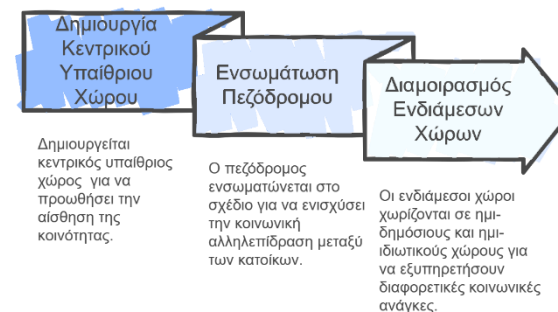
Εικόνα 86: Διάγραμμα μεταβολής χρήσης του ενδιαμέσου χώρου με ημι-δημόσιο χαρακτήρα

Ακόμη, μέσω των μελετών στους ενδιαμέσους χώρους σε περιβάλλοντα οργανωμένης δόμησης κατοικιών στον ευρωπαϊκό χώρο, παρατηρήθηκαν **σημαντικές χωρικές πρακτικές που εντείνουν την κοινωνική αλληλεπίδραση** (εικ. 87).

Αρχικά, στο έργο των AllesWirdGut Architektur και των feld72 (κλίμακα οικοδομικού τετραγώνου), η τοποθέτηση ενός ενδιαμέσου υπαίθριου χώρου **κεντρικά των συγκροτημάτων**, δημιουργεί απευθείας την αίσθηση μίας οικογένειας όπου το κοινό βρίσκεται στο κέντρο. Επίσης, οι ενδιαμέσοι χώροι σαλονιών κτλ, τοποθετούνται όμορα των εισόδων, γεγονός που αμέσως καλωσορίζει μία εξωστρέφεια και διάθεση για κοινωνική επαφή.

Στην συνέχεια, στο έργο των Peter Barber Architects (κλίμακα γειτονιάς), ο ενδιαμέσος χώρος (ο πεζόδρομος), **χειρίζεται ως μέρος της σύνθεσης**, προς όφελος των κατοίκων. Αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι για την είσοδο στην κατοικία και με αυτό τον τρόπο τονώνει και την κοινωνική αλληλεπίδραση μεταξύ των γειτόνων.

Τέλος, στο έργο των αρχιτεκτόνων Mars (κλίμακα συγκροτήματος), **ο διαμοιρασμός των ενδιαμέσων χώρων σε δύο κατηγορίες** βοηθάει στην μερική κοινωνικοποίηση των κατοίκων. Αυτό συμβαίνει διότι, οι κάτοικοι και οι γείτονες τους έχουν μία κεντρική αυλή όπου μπορούν να αλληλοεπιδράσουν ελεύθερα ενώ ταυτόχρονα υπάρχει μία ημι-ιδιωτική αυλή η οποία χρησιμοποιείται αποκλειστικά από τους κατοίκους και τους οικείους τους.

Εικόνα 87: Διάγραμμα χωρικών πρακτικών σε εφαρμοσμένες μελέτες

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, προκύπτει το εξής διάγραμμα:

**Χαρακτηριστικά
ενδιάμεσων χώρων**

KAP – Kapellenhof /Austria

Donnybrook Quarter / London

Paris XII Apartments / France

λειτουργικότητα	μονολειτουργικό			
	πολυλειτουργικό	●	●	●
δυναμική	μέτρια			●
	ισχυρή	●	●	
σύνδεση με ευρυτ. γειτονιά	έμμεση			●
	άμεση	●	●	
χαρακτήρας ενδιάμεσου χώρου	εσωστρεφής			●
	εξωστρεφής	●	●	
χωρικές πρακτικές	κεντρική τοποθέτηση	●		
	μέρος σύνθεσης		●	
	διαμοιρασμός χώρων			●

Συμπερασματικά, ο ενδιάμεσος χώρος, ανεξάρτητα από την μορφή και την κλίμακα του, αποτελεί έναν θεμελιώδη τόπο συνάντησης, ανταλλαγής και συλλογικής εμπειρίας μέσα στην οργανωμένη δόμηση κατοικιών. Δεν περιορίζεται απλώς σε ένα «μεταβατικό» χώρο, αλλά λειτουργεί ως πεδίο όπου δομούνται κοινωνικοί δεσμοί, αναπτύσσονται σχέσεις εμπιστοσύνης και καλλιεργείται η αίσθηση του «ανήκειν». Η λειτουργικότητα του, η δυναμική του, η χωρική του διάταξη όσο και η σύνδεση με την ευρύτερη γειτονιά, συνθέτουν ένα δυναμικό πλέγμα που ενισχύει την κοινωνική ζωή. Σε κάθε περίπτωση, οι ενδιάμεσοι χώροι κατορθώνουν να φέρουν τους ανθρώπους πιο κοντά, υπενθυμίζοντας τους την αξία της ουσιαστικής επικοινωνίας και της συλλογικής εμπειρίας, καθιστώντας τους έτσι αναπόσπαστο κομμάτι της ποιότητας του αστικού και οικιστικού περιβάλλοντος.

Κεφάλαιο 5

Βιβλιογραφία και ηλεκτρονικές πηγές και πηγές εικόνων

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

- Βρυχέα, Α. (2003). *Κατοίκηση και κατοικία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Καυκούλα, Κ. (2013). Κοινωνική ή λαϊκή κατοικία. (Χ. κ. Μπούρας, Επιμ.) Μέλισσα.
- Λάββα, Γ. Π. (2002). *Επίτομη ιστορία της αρχιτεκτονικής*. Θεσσαλονίκη: University studio press.
- Μαρμαράς, Ε. Β. (2011). ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ. Χανιά.
- Μπαμπάλου, Μ. Ν. (2020). *8+1 κείμενα για την αρχιτεκτονική και την πόλη*. Αθήνα: DOMa.
- Τερζόγλου, Ν.-Ι. (2009). *Ιδέες του χώρου στον εικοστό αιώνα*. Αθήνα: Νήσος.
- Φιλίπιδης, Δ. (2013). Μαζική κατοικία. (Χ. κ. Μπούρας, Επιμ.) Αθήνα: Μέλισσα.
- Φιλίπιδης, Δ. (2013). Συλλογική κατοικία. (Χ. κ. Μπούρας, Επιμ.) Αθήνα.
- Χατζησάββα, Δ. (2023). *Σύγχρονες αρχιτεκτονικές θεωρήσεις*. Θεσσαλονίκη: University studio press.
- Ξενόγλωσση βιβλιογραφία**
- Benevolo, L. (1972). Βιομηχανική Επανάσταση – Βιομηχανική πόλη, η δύναμη των αλλαγών και η κοινωνική προέλευση της σύγχρονης πολεοδομίας. (Π. Γ. Λαζαρίδη, Μεταφρ.) Αθήνα: Νέα σύνορα.
- Frampton, K. (2009). Μοντέρνα Αρχιτεκτονική - Ιστορία και κριτική. (Μ. Π. Θεόδωρος Ανδρουλάκης, Μεταφρ.) Αθήνα: Θεμέλιο.
- Gehl, J. (2013). Η ζωή ανάμεσα στα κτήρια - χρησιμοποιώντας το δημόσιο χώρο. (Π. Τ. Γαρυφαλιά Κατσαβουνίδου, Μεταφρ.) Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- Hertzberger, H. (2002). Μαθήματα για σπουδαστές της αρχιτεκτονικής. (Τ. Τσοχαντάρη, Μεταφρ.) Αθήνα: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Ε.Μ.Π.
- Hilberseimer, L. (2002). *INTERNATIONALE NEUEBAUKUNST*. Αθήνα: Μεταξιώτης ΑΕ.

Montaner, J. M. (1993). *Ιστορία της σύγχρονης αρχιτεκτονικής*. (Α. Γ. Μαρία Παλαιολόγου, Μεταφρ.) Βαρκελώνη: Gustavo Gili.

Sennett, R. (1999). *Η τυραννία της οικειότητας*. (Γ. Μερτίκας, Μεταφρ.), Αθήνα

Ηλεκτρονικές πηγές

- Archdaily*. (2020, October). Ανάκτηση από <https://www.archdaily.com/948710/kap-nil-kapellenhof-residential-complex-alleswirdgut-architektur-plus-feld72>
- ArchDaily*. (2022, 7 11). Ανάκτηση από <https://www.archdaily.com/960833/paris-xii-apartments-mars-architectes>
- Archello*. (2020). Ανάκτηση από <https://archello.com/de/project/kap-kapellenhof>
- Baunetz*. (2020). Ανάκτηση από <https://www.baunetzwissen.de/daemmstoffe/objekte/wohnen/geschosswohnungsbau-kapellenhof-in-wien-7573612>
- Barber Peter, (2024), STREET ... who owns the city? Ανάκτηση από <https://www.youtube.com/watch?v=fWJtB50LhPs&t=1340s>
- Bochinski, S. (2020, 10 12). *Detail*. Ανάκτηση από https://www.detail.de/de_de/modern-interpretiert-der-kapellenhof-in-wien
- Divisare*. (2021, 03 01). Ανάκτηση από <https://divisare.com/projects/438306-mars-architectes-charly-broyez-14-dwellings-in-the-heart-of-a-parisian-block>
- Frearson, A. (2014, 9 15). *Dezeen*. Ανάκτηση από Brutalist buildings: Unité d'Habitation, Marseille by Le Corbusier: <https://www.dezeen.com/2014/09/15/le-corbusier-unite-d-habitation-cite-radieuse-marseille-brutalist-architecture/>
- Heilmeyer, F. (2022, 3 02). *An Infill Apartment Building with a Secret Garden Rises in Paris*. Retrieved from Metropolis: <https://metropolismag.com/projects/an-infill-apartment-with-a-secret-garden-paris/>
- Kroll, A. (2023). *Architecture Classics: Unite d' Habitation / Le Corbusier*, *ArchDaily*. [ηλ. άρθρο] Ανάκτηση από: <https://www.archdaily.com/85971/ad-classics-unite-d-habitation-le-corbusier>

Ozuna, V. (2021, 09 23). *Metalocus*. Ανάκτηση από "A new sustainable urban pattern. 14 dwellings in the heart of a Parisian block by MARS Architectes": <https://www.metalocus.es/en/news/a-new-sustainable-urban-pattern-14-dwellings-heart-a-parisian-block-mars-architectes>

Uribe, A. C., Pastor, M. d., Montes, P. L., & Ventura, J. (2020, 1 1). *Aalto University*. Ανάκτηση από https://acris.aalto.fi/ws/portalfiles/portal/42085128/7033_8747_1_PB.pdf

Worldarchitecture. (2021, 5 4). Ανάκτηση από <https://worldarchitecture.org/architecture-news/evpgg/mars-architectes-completes-wooden-apartment-block-in-paris.html>

Παππάς, Α. (2022, 07 10). *Συλλογική κατοίκηση: Το μέλλον της στέγασης*. Ανάκτηση από Reporter: <https://www.reporter.gr/MONEY/Akinhta/529718-Syllogikh-katoikhsh-To-mellon-ths-stegashs>

Τουρνικιώτης, Π. (2008). *ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ*. Ανάκτηση από https://www.eclass.tuc.gr/modules/document/file.php/ARCH146/αρθρα%20-%20κειμενα/tournikiotis_introduction_theory_2008_b.pdf

Χρηστικό λεξικό Ακαδημίας Αθηνών. (2023). Ανάκτηση από <https://christikolexiko.academyofathens.gr/index.php/anazitisi?st=προσπελασιμότητα>

Πηγές εικόνων

Εικ. 1: : κολλάζ πρόσοψης πολυκατοίκησης [φωτογραφία], <https://www.plancomun.com/office>

Εικ. 2: Εργατική κατοικία στην Γλασκώβη [σχεδιάγραμμα], Benevolo, L. (1972). Βιομηχανική Επανάσταση – Βιομηχανική πόλη, η δύναμη των αλλαγών και η κοινωνική προέλευση της σύγχρονης πολεοδομίας. (Π. Γ. Λαζαρίδη, Μεταφρ.) Αθήνα: Νέα σύνορα, σελ. 189

Εικ. 3: Αξονομετρικό σκίτσο Φαλανστέριο [σκίτσο], Benevolo, L. (1972). Βιομηχανική Επανάσταση – Βιομηχανική πόλη, η δύναμη των αλλαγών και η κοινωνική προέλευση της σύγχρονης πολεοδομίας. (Π. Γ. Λαζαρίδη, Μεταφρ.) Αθήνα: Νέα σύνορα, σελ. 246

Εικ. 4: Σχηματική τομή του Φαλανστέρ του Fourier [σχεδιάγραμμα], Benevolo, L. (1972). Βιομηχανική Επανάσταση – Βιομηχανική πόλη, η δύναμη των αλλαγών και η κοινωνική προέλευση της σύγχρονης πολεοδομίας. (Π. Γ. Λαζαρίδη, Μεταφρ.) Αθήνα: Νέα σύνορα, σελ. 237

Εικ. 5: Εσωτερική στεγασμένη αυλή του Φαμιλιστέριου του Godin [φωτογραφία], <https://passerelles.essentiels.bnf.fr/fr/chronologie/construction/15cbd29d-2000-44a5-905a-04c424dd1371-cite-jardin-suresnes/article/revolution-industrielle-et-logement-social>

Εικ. 6: Αεροφωτογραφία του Φαμιλιστέριου του Godin [φωτογραφία], <https://www.moreno-web.net/5th-of-march-2025-campus-urbain-de-guise-rennes-france/>

Εικ. 7: Σχέδια του Φαμιλιστέριου του Godin [σχέδια], <https://estudogeral.uc.pt/bitstream/10316/10746/5/Microsoft%20Word%20-%201%C2%BACap-IMAGENS.pdf>

Εικ.8 : Η ομάδα των CIAM [φωτογραφία], https://pure.tudelft.nl/ws/portalfiles/portal/52609274/VANDENHEUVEL_BAKEM_A_2.pdf

Εικ. 9 : Η δομή μίας μονάδας Dom-ino [σκίτσο], Frampton, K. (2009). Μοντέρνα Αρχιτεκτονική - Ιστορία και κριτική. (Μ. Π. Θεόδωρος Ανδρουλάκης, Μεταφρ.) Αθήνα: Θεμέλιο, σελ. 143

Εικ. 10 : Η Unite d' Habitation [φωτογραφία], <https://www.archdaily.com/office/le-corbusier>

Εικ. 11 : : Σχεδιάγραμμα της Unite d' Habitation με κοινοχρήστους και ιδιωτικούς χώρους [σχεδιάγραμμα], επεξεργασία Κόκουβα Αθηνά (2025)

Εικ. 12 : Aldo van Eyck. - διάγραμμα «κύκλοι του Otterlo», 1959 [σκίτσο], <http://www.team10online.org/team10/eyck/>

Εικ. 13 : A & P Smithson, scales of associations diagram, 1959 [σκίτσο], <https://evolutionaryurbanism.com/2017/03/24/the-doom-manifesto/>

Εικ. 14 : Απλωμα ρούχων, Νάπολη [φωτογραφία], Hertzberger, H. (2002). Μαθήματα για σπουδαστές της αρχιτεκτονικής. (Τ. Τσοχαντάρη, Μεταφρ.) Αθήνα: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Ε.Μ.Π., σελ. 16

Εικ. 15 : Εργατική συνοικία, ζωή στον δρόμο, Άμστερνταμ [φωτογραφία], Hertzberger, H. (2002). Μαθήματα για σπουδαστές της αρχιτεκτονικής. (Τ. Τσοχαντάρη, Μεταφρ.) Αθήνα: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Ε.Μ.Π., σελ. 48

Εικ. 16 : Διαγραμματική απεικόνιση του ενδιάμεσου χώρου [σχεδιάγραμμα], επεξεργασία Κόκουβα Αθηνά (2025)

Εικ. 17 : Το παιδί και ο ενδιάμεσος χώρος του πλατύσκαλου [φωτογραφία], Hertzberger, H. (2002). Μαθήματα για σπουδαστές της αρχιτεκτονικής. (Τ. Τσοχαντάρη, Μεταφρ.) Αθήνα: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Ε.Μ.Π., σελ. 32

Εικ. 18 : Αξονομετρικό και κάτοψη συγκροτήματος συλλογικής κατοικίας Tinggarden [σχεδιάγραμμα], Gehl, J. (2013). Η ζωή ανάμεσα στα κτήρια - χρησιμοποιώντας το δημόσιο χώρο. (Π. Τ. Γαρυφαλλιά Κατσαβουνίδου, Μεταφρ.) Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, σελ. 64

Εικ. 19 : Μικρός κήπος σε περιοχή πολυώροφων κτηρίων στην Αγγλία [φωτογραφία], Gehl, J. (2013). Η ζωή ανάμεσα στα κτήρια - χρησιμοποιώντας το δημόσιο χώρο. (Π. Τ. Γαρυφαλλιά Κατσαβουνίδου, Μεταφρ.) Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, σελ. 126

Εικ. 20 : Διαγραμματική απεικόνιση των χωρικών διαβαθμίσεων [σχεδιάγραμμα], επεξεργασία Κόκουβα Αθηνά (2025)

Εικ. 21 : Περιοχή κατοικίας, Sandvika, Σουηδία [φωτογραφία], Gehl, J. (2013). Η ζωή ανάμεσα στα κτήρια - χρησιμοποιώντας το δημόσιο χώρο. (Π. Τ. Γαρυφαλλιά Κατσαβουνίδου, Μεταφρ.) Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, σελ. 138

Εικ. 22 : Τοποθεσία περιοχής μελέτης KAP – Kapellenhof [σχεδιάγραμμα], Κόκουβα Αθηνά (2025)

Εικ. 23 : Γενική άποψη KAP – Kapellenhof [φωτογραφία], <https://www.archdaily.com/948710/kap-nil-kapellenhof-residential-complex-alleswirdgut-architektur-plus-feld72>

Εικ. 24 : Αεροφωτογραφία συγκροτημάτων [φωτογραφία], επεξεργασία Κόκουβα Αθηνά (2025)

Εικ. 25 : Αξονομετρικό διάγραμμα χρήσεων γης και οδικού δικτύου [σχεδιάγραμμα], επεξεργασία Κόκουβα Αθηνά (2025)

Εικ. 26 : Πλήρες – κενό περιοχής μελέτης, χωροθέτηση κτηρίων [σχεδιάγραμμα], επεξεργασία Κόκουβα Αθηνά (2025)

Εικ. 27 : Άποψη κεντρικής αυλής KAP – Kapellenhof [φωτογραφία], <https://www.austria-architects.com/de/alleswirdgut-wien/project/kap-the-kapellenhof>

Εικ. 28 : Διάγραμμα οπτικής διαπερότητας κατοικιών και κεντρικής αυλής [σχεδιάγραμμα], <https://www.awg.at/project/kapellenhof-wien>

Εικ. 29 : Διάγραμμα ένδειξης κατοικιών και κοινόχρηστων χώρων [σχεδιάγραμμα], <https://www.awg.at/project/kapellenhof-wien>

Εικ. 30 : Στοά με οπτική στην εσωτερική αυλή [φωτογραφία], <https://www.austria-architects.com/ja/architektur-news/fundstucke/vorbild-gemeindebau>

Εικ. 31 : Διάγραμμα σύνδεσης δομημένου – αδόμητου και σημείο τομής [σχεδιάγραμμα], <https://www.awg.at/project/kapellenhof-wien>

Εικ. 32 : Διάγραμμα υψομετρικών διαβαθμίσεων [σχεδιάγραμμα], επεξεργασία Κόκουβα Αθηνά (2025)

Εικ. 33 : Εγκάρσια τομή, σχέση πλήρους κτηρίων – αδόμητου χώρου κεντρικής αυλής [σχέδιο], https://www.detail.de/de_de/modern-interpretiert-der-kapellenhof-in-wien

Εικ. 34 : Διάγραμμα κοινόχρηστων και κοινωφελών χώρων συγκροτημάτων [σχεδιάγραμμα], <https://archello.com/de/story/87624/attachments/drawings/2>, επεξεργασία Κόκουβα Αθηνά (2025)

Εικ. 35 : Όψη εσοχής εισόδου [φωτογραφία], <https://www.awg.at/project/kapellenhof-wien>

Εικ. 36 : Κάτοψη ισογείου [φωτογραφία], <https://www.awg.at/project/kapellenhof-wien>

Εικ. 37 : Νότια είσοδος προς κεντρική αυλή [φωτογραφία], <https://www.archdaily.com/948710/kap-nil-kapellenhof-residential-complex-alleswirdgut-architektur-plus-feld72>

Εικ. 38 : Διάγραμμα χαρακτήρα ενδιάμεσου χώρου [σχεδιάγραμμα], επεξεργασία Κόκουβα Αθηνά (2025)

Εικ. 39 : Τοποθεσία περιοχής μελέτης Donnybrook Quarter [σχεδιάγραμμα], Κόκουβα Αθηνά (2025)

Εικ. 40 : Γενική άποψη Donnybrook Quarter [φωτογραφία], <https://architizer.com/projects/donnybrook-quarter/>

Εικ. 41 : Αεροφωτογραφίες οικιστικού συνόλου [φωτογραφίες], <https://www.stadtbaukunst.org/deutsch/staedtebaulehre/seminare/distanzudichte/index.html?tid=831&bid=43&btid=89>, επεξεργασία Κόκουβα Αθηνά (2025)

Εικ. 42 : Αξονομετρικό διάγραμμα χρήσεων γης και οδικού δικτύου [σχεδιάγραμμα], επεξεργασία Κόκουβα Αθηνά (2025)

Εικ. 43 : Σκίτσο αρχιτέκτονα με σημειώσεις [σκίτσο], <https://atelier1underdevelopment.wordpress.com/2019/10/26/peter-barber-architects-architecture-for-the-homeless/>

Εικ. 44 : Μακέτα του οικιστικού συνόλου – συνολική άποψη από τον νότο [φωτογραφία], https://westminsterresearch.westminster.ac.uk/download/7f485cda552f27b6ca53d000d923488c444a41be38caea37220b7a9ae4af90ac/1931523/Barber_3.pdf

Εικ. 45 : Μακέτα του οικιστικού συνόλου – πλατεία [φωτογραφία], https://westminsterresearch.westminster.ac.uk/download/7f485cda552f27b6ca53d000d923488c444a41be38caea37220b7a9ae4af90ac/1931523/Barber_3.pdf

Εικ. 46 : Διάγραμμα ένδειξης αδόμητου ενδιάμεσου χώρου σχήματος «Τ» [σχεδιάγραμμα], <https://architizer.com/projects/donnybrook-quarter/>, επεξεργασία Κόκουβα Αθηνά (2025)

Εικ. 47 : Donnybrook Quarter, London, Peter Barber [φωτογραφία], <http://ai.epitesz.bme.hu/en/portfolio/peter-barber-donnybrook-quarter/>

Εικ. 48 : Malagueira Quarter Évora, Portugal, Alvaro Siza [φωτογραφία], <https://udcsa.gsd.harvard.edu/projects/3>

Εικ. 49 : Διάγραμμα πλήρους -κενού [σχεδιάγραμμα], επεξεργασία Κόκουβα Αθηνά (2025)

Εικ. 50 : Αξονομετρική απεικόνιση συγκροτημάτων [φωτογραφία], επεξεργασία Κόκουβα Αθηνά (2025)

Εικ. 51 : Νότια όψη και διαμήκης τομή ανατολικού συγκροτήματος [σχέδια], https://westminsterresearch.westminster.ac.uk/download/7f485cda552f27b6ca53d000d923488c444a41be38caea37220b7a9ae4af90ac/1931523/Barber_3.pdf

Εικ. 52 : Νότια όψη με κοινόχρηστες χρήσεις ισογείου [φωτογραφία], <http://ai.epitesz.bme.hu/en/portfolio/peter-barber-donnybrook-quarter/>

Εικ. 53 : Κάτοψη ισογείου [σχέδιο], https://westminsterresearch.westminster.ac.uk/download/7f485cda552f27b6ca53d000d923488c444a41be38caea37220b7a9ae4af90ac/1931523/Barber_3.pdf

Εικ. 54 : Ανατολική πρόσοψη συγκροτήματος [φωτογραφία], <https://www.archilovers.com/projects/118274/donnybrook-quarter.html>

Εικ. 55 : Άποψη μπαλκονίων, βατών δώματων και των προεξέχονων παραθύρων [φωτογραφία], <https://www.peterbarberarchitects.com/donnybrook-quarter>

Εικ. 56 : Διάγραμμα χαρακτήρα ενδιάμεσου χώρου [σχεδιάγραμμα], επεξεργασία Κόκουβα Αθηνά (2025)

Εικ. 57 : Τοποθεσία περιοχής μελέτης Paris XII Apartments [σχεδιάγραμμα], επεξεργασία Κόκουβα Αθηνά (2025)

Εικ. 58 : Άποψη Paris XII Apartments [φωτογραφία], <https://www.metalocus.es/en/news/a-new-sustainable-urban-pattern-14-dwellings-heart-a-parisian-block-mars-architectes>

Εικ. 59 : Αξονομετρική άποψη εργοτάξιου συγκροτήματος [φωτογραφία], επεξεργασία Κόκουβα Αθηνά (2025)

Εικ. 60 : Συνολική άποψη συγκροτήματος [φωτογραφία], <https://www.metalocus.es/en/news/a-new-sustainable-urban-pattern-14-dwellings-heart-a-parisian-block-mars-architectes>

Εικ. 61 : Αξονομετρικό διάγραμμα χρήσεων γης και οδικού δικτύου [σχεδιάγραμμα], επεξεργασία Κόκουβα Αθηνά (2025)

Εικ. 62 : Πλήρες – κενό περιοχής μελέτης, χωροθέτηση κτηρίων [σχέδιο], <https://www.archdaily.com/960833/paris-xii-apartments-mars-architectes>

Εικ. 63 : Αποψη νότιας «πράσινης» αυλής [φωτογραφία], <https://www.archdaily.com/960833/paris-xii-apartments-mars-architectes>

Εικ. 64 : Άποψη βόρειας «λευκής» αυλής [φωτογραφία], <https://www.archdaily.com/960833/paris-xii-apartments-mars-architectes>

Εικ. 65 : Διάγραμμα χωροθέτησης κατοικιών και κοινόχρηστων χώρων [σχεδιάγραμμα], επεξεργασία Κόκουβα Αθηνά (2025)

Εικ. 66 : Σχέση κτηρίου με περιβάλλον [σχεδιάγραμμα], <https://www.archdaily.com/960833/paris-xii-apartments-mars-architectes>, επεξεργασία Κόκουβα Αθηνά (2025)

Εικ. 67 : Είσοδος συγκροτήματος [φωτογραφία], <https://divisare.com/projects/438306-mars-architectes-charly-broyez-14-dwellings-in-the-heart-of-a-parisian-block>

Εικ. 68 : Άποψη συλλογικής αυλής [φωτογραφία], <https://divisare.com/projects/438306-mars-architectes-charly-broyez-14-dwellings-in-the-heart-of-a-parisian-block>

Εικ. 69 : Άποψη κεντρικής εισόδου [φωτογραφία], <https://www.calameo.com/read/0067078989a3b8fba99ac>

Εικ. 70 : Διάγραμμα πλήρους – κενού [σχεδιάγραμμα], επεξεργασία Κόκουβα Αθηνά (2025)

Εικ. 71 : Εγκάρσια τομή περιοχής μελέτης [σχέδιο], <https://www.archdaily.com/960833/paris-xii-apartments-mars-architectes>

Εικ. 72 : Κάτοψη διαμερίσματος ορόφου [σχέδιο], <https://www.metalocus.es/en/news/a-new-sustainable-urban-pattern-14-dwellings-heart-a-parisian-block-mars-architectes>

Εικ. 73 : Διάγραμμα διαμπερότητας κατοικιών Α΄ ορόφου [σχέδιο], <https://www.metalocus.es/en/news/a-new-sustainable-urban-pattern-14-dwellings-heart-a-parisian-block-mars-architectes>

Εικ. 74 : Κάτοψη ισόγειου [σχέδιο], <https://www.metalocus.es/en/news/a-new-sustainable-urban-pattern-14-dwellings-heart-a-parisian-block-mars-architectes>

Εικ. 75 : Στάδια κατασκευής κτηρίου [φωτογραφία], <https://www.archdaily.com/960833/paris-xii-apartments-mars-architectes>

Εικ. 76 : Διάγραμμα αναπαράστασης μεταφοράς υλικών μέσω υπογείου χώρου στάθμευσης [σχεδιάγραμμα], <https://www.archdaily.com/960833/paris-xii-apartments-mars-architectes>, επεξεργασία Κόκουβα Αθηνά (2025)

Εικ. 77 : Διάγραμμα χαρακτήρα ενδιάμεσου χώρου [σχεδιάγραμμα], επεξεργασία Κόκουβα Αθηνά (2025)

Εικ. 78 : Μπαλκόνια του συγκροτήματος [φωτογραφία], <https://www.archdaily.com/960833/paris-xii-apartments-mars-architectes>

Εικ. 79 : Διάγραμμα χαρακτήρα ενδιάμεσου χώρου / KAP – Kapellenhof, [σχεδιάγραμμα], επεξεργασία Κόκουβα Αθηνά (2025)

Εικ. 80 : Διάγραμμα χαρακτήρα ενδιάμεσου χώρου /Donnybrook Quarter, London, [σχεδιάγραμμα], επεξεργασία Κόκουβα Αθηνά (2025)

Εικ. 81 : Διάγραμμα χαρακτήρα ενδιάμεσου χώρου / Paris XII Apartments, France, [σχεδιάγραμμα], επεξεργασία Κόκουβα Αθηνά (2025)

Εικόνα 82: Διάγραμμα σύνδεσης ενδιάμεσου χώρου με ευρύτερη γειτονιά/ KAP – Kapellenhof, [σχεδιάγραμμα], επεξεργασία Κόκουβα Αθηνά (2025)

Εικόνα 83: Διάγραμμα σύνδεσης ενδιάμεσου χώρου με ευρύτερη γειτονιά / Donnybrook Quarter, [σχεδιάγραμμα], επεξεργασία Κόκουβα Αθηνά (2025)

Εικόνα 84: Διάγραμμα σύνδεσης ενδιάμεσου χώρου με ευρύτερη γειτονιά / Paris XII Apartments, [σχεδιάγραμμα], επεξεργασία Κόκουβα Αθηνά (2025)

Εικόνα 85: Διάγραμμα σύνδεσης, ενδιάμεσου χώρου ημι-δημόσιου χαρακτήρα με την ευρύτερη γειτονιά, [σχεδιάγραμμα], επεξεργασία Κόκουβα Αθηνά (2025)

Εικόνα 86: Διάγραμμα μεταβολής χρήσης του ενδιάμεσου χώρου με ημι-δημόσιο χαρακτήρα, [σχεδιάγραμμα], επεξεργασία Κόκουβα Αθηνά (2025)

Εικόνα 87: Διάγραμμα χωρικών πρακτικών σε εφαρμοσμένες μελέτες, [σχεδιάγραμμα], επεξεργασία Κόκουβα Αθηνά (2025)

